ΥΠΟΥΡΓΕΙΟ ΠΑΙΔΕΙΑΣ, ΕΡΕΥΝΑΣ ΚΑΙ ΘΡΗΣΚΕΥΜΑΤΩΝ
ΙΝΣΤΙΤΟΥΤΟ ΕΚΠΑΙΔΕΥΤΙΚΗΣ ΠΟΛΙΤΙΚΗΣ

Φάκελος Μαθήματος

Η θρησκεία στη ζωή, στην ιστορία και στον πολιτισμό

Πορεία και ανάπτυξη

Έντυπο Υλικό στα Θρησκευτικά Α΄ ΓΥΜΝΑΣΙΟΥ

ΙΝΣΤΙΤΟΥΤΟ ΤΕΧΝΟΛΟΓΙΑΣ ΥΠΟΛΟΓΙΣΤΩΝ ΚΑΙ ΕΚΔΟΣΕΩΝ «ΔΙΟΦΑΝΤΟΣ»

Έντυπο υλικό στα
Θρησκευτικά Α΄ Γυμνασίου

Η θρησκεία στη ζωή, στην ιστορία και στον πολιτισμό

Πορεία και ανάπτυξη

Έντυπο προσωρινό υλικό στα
Θρησκευτικά Α΄ Γυμνασίου

Η θρησκεία στη ζωή, στην ιστορία και στον πολιτισμό
Πορεία και ανάπτυξη

Το έντυπο προσωρινό υλικό στα Θρησκευτικά δημιουργήθηκε με την ευθύνη της Επιτροπής Εμπειρογνωμόνων του Ινστιτούτου Εκπαιδευτικής Πολιτικής στο πλαίσιο υλοποίησης του Υποέργου *«Εκπόνηση Προγραμμάτων Σπουδών Πρωτοβάθμιας και Δευτεροβάθμιας Εκπαίδευσης και Οδηγών για τον Εκπαιδευτικό «Εργαλεία Διδακτικών Προσεγγίσεων» της Πράξης «ΝΕΟ ΣΧΟΛΕΙΟ (Σχολείο 21ου αιώνα) – Νέο Πρόγραμμα Σπουδών.* Το παρόν υλικό συνοδεύει το αντίστοιχο Πρόγραμμα Σπουδών και τον Οδηγό Εκπαιδευτικού.

Για τη σύνταξη του φακέλου προσωρινού υλικού στα Θρησκευτικά Α΄ Γυμνασίου συνεργάστηκαν αμισθί τα μέλη της επιτροπής εμπειρογνωμόνων **Όλγα Γριζοπούλου**, Δρ Θεολογίας και **Παναγιώτης Υφαντής**, Αναπληρωτής Καθηγητής τμήματος Θεολογίας Α.Π.Θ. και οι θεολόγοι εκπαιδευτικοί:

Βάσω Γώγου
Θεολόγος, φιλόλογος, Επιμορφώτρια στην Πιλοτική εφαρμογή των Νέων Προγραμμάτων Σπουδών για το μάθημα των Θρησκευτικών

Απόστολος Μπάρλος
Θεολόγος, MTh Θεολογίας, Επιμορφωτής στην Πιλοτική εφαρμογή των Νέων Προγραμμάτων Σπουδών για το μάθημα των Θρησκευτικών

Σχεδιασμός και μορφοποίηση φακέλου:
Όλγα Γριζοπούλου, Απόστολος Μπάρλος

Εικαστικά έργα και εικονογράφηση εξωφύλλου και οπισθόφυλλου:
Βάσω Γώγου

ΥΠΟΥΡΓΕΙΟ ΠΑΙΔΕΙΑΣ, ΕΡΕΥΝΑΣ ΚΑΙ ΘΡΗΣΚΕΥΜΑΤΩΝ
ΙΝΣΤΙΤΟΥΤΟ ΕΚΠΑΙΔΕΥΤΙΚΗΣ ΠΟΛΙΤΙΚΗΣ

ΦΑΚΕΛΟΣ ΜΑΘΗΜΑΤΟΣ

Έντυπο προσωρινό υλικό στα Θρησκευτικά Α΄ Γυμνασίου

ΙΝΣΤΙΤΟΥΤΟ ΤΕΧΝΟΛΟΓΙΑΣ ΥΠΟΛΟΓΙΣΤΩΝ ΚΑΙ ΕΚΔΟΣΕΩΝ «ΔΙΟΦΑΝΤΟΣ»
ΑΘΗΝΑ 2017

περιεχόμενα

Θεματική Ενότητα 1
Μεγαλώνουμε κι αλλάζουμε

Θεματική ενότητα 2
Η συνάντηση του Χριστιανισμού
με τον Ελληνισμό

Θεματική ενότητα 3
Πώς ζουν οι Χριστιανοί;
Η νέα ζωή στην Εκκλησία

Θεματική ενότητα 4
Πώς παίρνονται οι αποφάσεις;

Θεματική ενότητα 5
Μονοθεϊστικές θρησκείες:
Ιουδαϊσμός και Ισλάμ

Θεματική ενότητα 6:
Θρησκευτικές αναζητήσεις και
εμπειρίες της μακρινής Ανατολής

Αγαπητοί μαθητές και αγαπητές μαθήτριες

Η σχέση σας με το μάθημα των Θρησκευτικών που ξεκίνησε στο Δημοτικό συνεχίζεται και στο Γυμνάσιο. Στόχος του φετινού μαθήματος είναι να προχωρήσετε τη γνωριμία σας κυρίως με τον Χριστιανισμό και την Ορθόδοξη παράδοση, αλλά και με θρησκείες του κόσμου. Μέσα από αυτήν τη γνωριμία θα μπορέσετε να ανακαλύψετε τον ρόλο της πίστης και της θρησκείας στον πολιτισμό του τόπου στον οποίο ζείτε (την Ελλάδα), αλλά και να καλλιεργήσετε προσωπικές ιδέες, απόψεις και στάσεις γύρω από τη θρησκευτική πίστη και τη θρησκευτική παράδοση στην οποία ανήκετε εσείς ή οι συμμαθητές σας. Το μάθημα δε θα σας δώσει έτοιμες απαντήσεις. Αντιθέτως, θα σας ενθαρρύνει κυρίως να θέτετε ερωτήματα και να χτίζετε όλοι μαζί γνώση και εμπειρίες. Το μάθημα απευθύνεται σε όλους σας, ανεξάρτητα από πού κατάγεστε ή ποια σχέση έχετε με τη θρησκεία. Αποτελεί ευκαιρία για αμοιβαία γνωριμία και αποδοχή του άλλου, ειλικρινή διάλογο και συνύπαρξη· με άλλα λόγια, τις πολύτιμες και απαραίτητες προϋποθέσεις για τη θρησκευτική σας μάθηση, αλλά και για το άνοιγμά σας στον μεγάλο κόσμο που σας περιμένει!

Ο τίτλος του Φακέλου Υλικού που έχετε στα χέρια σας, αλλά και του μαθήματος για τη φετινή χρονιά είναι **Πορεία και Ανάπτυξη**. Πράγματι, στις πρώτες τέσσερις θεματικές ενότητες θα ασχοληθούμε με την πορεία και την ανάπτυξη του Χριστιανισμού στους πρώτους αιώνες της ζωής του, παράλληλα με τη δική σας πορεία και ανάπτυξη, καθώς ήδη είστε μέλη μιας μεγάλης ομάδας, μαθητές ενός καινούριου σχολείου. Στις δύο τελευταίες ενότητες, θα προχωρήσουμε στη γνωριμία με τον κόσμο άλλων θρησκειών, για να ανακαλύψουμε τη δική τους πορεία και ανάπτυξη μέσα στην ιστορία και τον πολιτισμό.

Ξεφυλλίζοντας τον **Φάκελο Υλικού** θα προσέξετε πως περιέχει κείμενα πολλών συγγραφέων από διαφορετικές εποχές, εικόνες, αποφθέγματα, καθώς και ιδέες για εργασίες.
Τα **Κείμενα** ποικίλουν ως προς την προέλευση, τον χρόνο συγγραφής αλλά και το είδος τους. Δε χρειάζεται να τα αποστηθίσετε, αλλά ούτε και να τα επεξεργαστείτε όλα. Σε συνεργασία με τον δάσκαλό σας θα επιλέξετε με ποια θα ασχοληθείτε.
Οι **Εικόνες** του Φακέλου δεν έχουν ως σκοπό απλώς να διακοσμήσουν τις σελίδες. Σας προσφέρουν μια άλλη ματιά για τα θέματα που εξετάζετε, η οποία μπορεί να εμπλουτίζει τις ιδέες σας. Γι' αυτό και θα χρειαστεί να τις επεξεργαστείτε σε συνδυασμό με τα κείμενα.
Οι **Προτάσεις για Εργασίες και Δραστηριότητες** δε σας ζητούν μόνο να σκεφτείτε ή απλώς να απαντήσετε σε κάποιες ερωτήσεις. Σας προσκαλούν να φανταστείτε, να δημιουργήσετε, να συνεργαστείτε, να κουβεντιάσετε, να παίξετε. Έτσι, το μάθημα των Θρησκευτικών μπορεί να γίνει ένα περιβάλλον όπου θα μοιράζεστε εμπειρίες και ιδέες.

Στη διάρκεια της χρονιάς, μπορείτε να κάνετε τις δικές σας παρατηρήσεις για το τι σας άρεσε και τι όχι. Τι σας δυσκόλεψε ή τι άλλο θα θέλατε. Θα είναι μια πολύτιμη βοήθεια για τους δασκάλους σας και για το ίδιο το μάθημα.
Ελπίζουμε και ευχόμαστε όλα αυτά που θα μοιραστείτε και θα μάθετε φέτος να συμβάλουν πραγματικά στη δική σας προσωπική και συλλογική πορεία και ανάπτυξη.

Οι συντάκτες του φακέλου

ΘΕΜΑΤΙΚΗ ΕΝΟΤΗΤΑ 1
Μεγαλώνουμε και αλλάζουμε

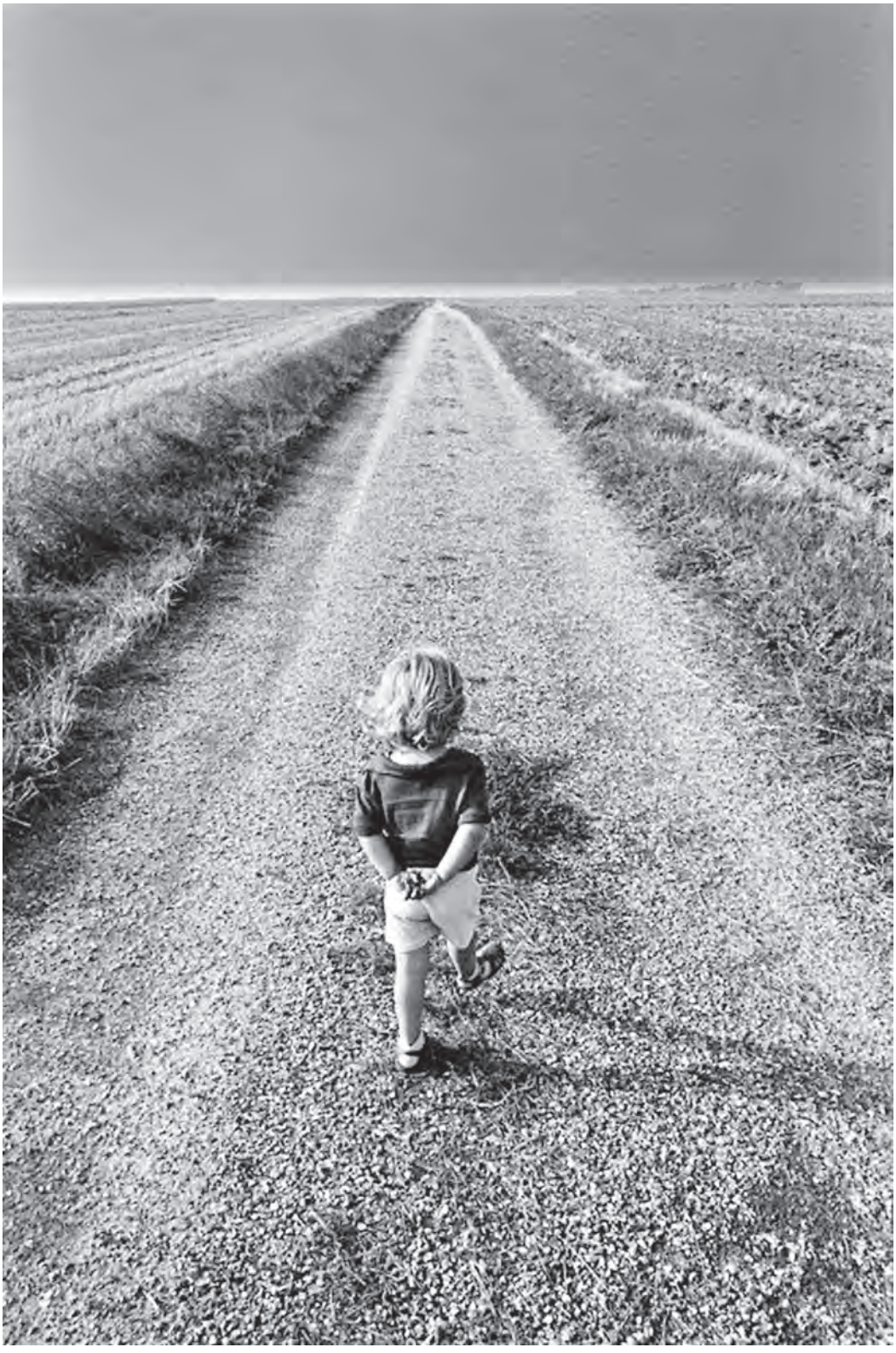

εισαγωγικό

Αρχίζοντας τη φοίτησή σας σε μια νέα σχολική κοινότητα, το Γυμνάσιο, βρίσκεστε μπροστά σε πολλές αλλαγές και νέες απαιτήσεις. Για να μεταμορφώσετε αυτήν τη νέα πραγματικότητα σε πολύτιμη εμπειρία, θα χρειαστείτε έμπνευση, δύναμη, καλή οργάνωση και, το κυριότερο, ενότητα και πνεύμα συνεργασίας. Να είστε όλοι μαζί! Ο καθένας για όλους και όλοι για τον καθένα σε αυτό το καινούριο ταξίδι που αρχίζει φέτος. «Μεγαλώνουμε και αλλάζουμε», λοιπόν, για να ανταποκριθούμε στις απαιτήσεις των καιρών καρποφόρα και δημιουργικά.

Δυο χιλιάδες χρόνια πριν η χριστιανική Εκκλησία ανοίχτηκε στον κόσμο προσκαλώντας στους κόλπους της όλους τους ανθρώπους, δίχως εξαιρέσεις και αποκλεισμούς. Με αυτόν τον τρόπο η «καλή είδηση», το Ευαγγέλιο του Χριστού εξαπλώθηκε παντού, όχι όμως χωρίς δυσκολίες και εμπόδια. Για τρεις περίπου αιώνες οι χριστιανοί αντιμετωπίστηκαν με καχυποψία, κατηγορήθηκαν και διώχθηκαν. Το Διάταγμα των Μεδιολάνων και, λίγο αργότερα, η αναγνώριση του Χριστιανισμού ως επίσημης θρησκείας του Ρωμαϊκού Κράτους έφεραν τα μέλη της Εκκλησίας μπροστά σε νέες συνθήκες και πολύπλοκες απαιτήσεις. Για να τις αντιμετωπίσουν υπεύθυνα και αποτελεσματικά, χρειάζονταν καλή οργάνωση και πολλή προσπάθεια.

Στη θεματική αυτή ενότητα, αρχικά θα μοιραστείτε τις δικές σας εμπειρίες στη νέα φάση ζωής που αρχίζετε. Αυτό θα βοηθήσει στη συνέχεια να κατανοήσετε την πορεία της Εκκλησίας στους τρεις πρώτους αιώνες της ζωής της, να μπείτε στη θέση των προσώπων της εποχής και να ανακαλύψετε τη σημασία και τις συνέπειες των γεγονότων που τη σημάδεψαν.

περιεχόμενα

I. Το πέρασμα σε μια νέα σχολική κοινότητα, ένα καινούριο κύκλο ζωής

II. Η Εκκλησία ανοίγεται και εξαπλώνεται

- Το άνοιγμα της χριστιανικής πίστης στον κόσμο
- Στους δρόμους του κόσμου: Οι περιοδείες του Αποστόλου Παύλου
- Από τους διωγμούς και το μαρτύριο στη δικαίωση των χριστιανών και τη νομιμοποίηση του Χριστιανισμού
- Οι ναοί της νέας θρησκείας: Από τις κατακόμβες και τα οικήματα στην ανέγερση των μεγαλόπρεπων βασιλικών
- Ο Χριστιανισμός ως επίσημη θρησκεία της βυζαντινής αυτοκρατορίας

III. Η Εκκλησία οργανώνεται

- Από την «Εκκλησία του Δήμου» στην «Εκκλησία του Χριστού»
- Οι χριστιανοί, πολίτες ενός άλλου κόσμου
- Κλήρος και λαός
- Κοινότητες μέσα στην έρημο: Μοναχισμός
- Κοινοβιακός μοναχισμός. Η πνευματική πολιτεία της ερήμου

Ι. Το πέρασμα σε μια νέα σχολική κοινότητα, έναν καινούριο κύκλο ζωής

Από το Ημερολόγιο της Άννας Φρανκ

Την πρώτη μέρα στο Γυμνάσιο έβρεχε πολύ. Ένα μεγάλο πλήθος από παιδιά βρίσκονταν στο σχολείο: ομάδες αγοριών και κοριτσιών στέκονταν ολόγυρα κουβεντιάζοντας. Κάποιοι περιδιάβαιναν απ' τη μια ομάδα στην άλλη αναγνωρίζοντας φίλους και γνωστούς και ρωτώντας «σε ποια τάξη πας;» Εκτός από την Λιζ, δεν ήξερα ούτε έναν που θα μπορούσε να είναι συμμαθητής μου κι αυτό δεν ήταν και πολύ ευχάριστο.

Στην τάξη μας, ο δάσκαλος φώναξε και έλεγξε τα ονόματα των μαθητών, μας ενημέρωσε για το ποια βιβλία έπρεπε να παραγγελθούν και κάποιες άλλες λεπτομέρειες.

Για να πω την αλήθεια, ήμουν βαθιά απογοητευμένη. Περίμενα τουλάχιστον να δω το πρόγραμμα και να γνωρίσω τον διευθυντή του σχολείου. Όταν επέστρεψα στο σπίτι έκανα μια συναρπαστική περιγραφή των εμπειριών μου, αλλά για να λέμε την αλήθεια, δεν ήξερα για το σχολείο, τους δασκάλους, τα παιδιά και το πρόγραμμα τίποτε περισσότερο από όσα και πριν! Το σχολείο άρχισε μια βδομάδα αργότερα. Και πάλι έβρεχε. Μας χώρισαν σε ομάδες των είκοσι. Αυτό σήμαινε ότι θα ανήκα πια σ' αυτή την ομάδα συμμαθητών.

Πρόκειται για το ημερολόγιο που κρατούσε η Γερμανοεβραία Άννα Φρανκ στο Άμστερνταμ, όσο καιρό κρυβόταν με την οικογένειά της από τους Γερμανούς, κατά τη διάρκεια του Β΄ Παγκοσμίου Πολέμου. Η Άννα Φρανκ και η οικογένειά της συνελήφθησαν από την Γκεστάπο. Επέζησε μόνον ο πατέρας της, Όττο Φρανκ, χάρη στον οποίο εκδόθηκε το 1947 το ημερολόγιο. Έχει μεταφραστεί σε 30 γλώσσες.

Το πέρασμα από το Δημοτικό στο Γυμνάσιο

Την πρώτη μέρα του σχολείου ανέβηκα τα σκαλιά που οδηγούν από το προαύλιο στο κτήριο του Γυμνασίου. Στη μέση της σκάλας γύρισα το κεφάλι μου και αντίκρισα το Δημοτικό. Στάθηκα μια στιγμή και μετά κοίταξα μπροστά μου, πήρα μια βαθιά ανάσα και συνέχισα να ανεβαίνω. Πριν μπω στο Γυμνάσιο, μού ήρθαν στο μυαλό τα τελευταία λόγια της αποφοίτησής μας από την έκτη Δημοτικού: «Προχωράμε με το μυαλό στο Γυμνάσιο και την καρδιά στο Δημοτικό». Έτσι κι εγώ, τις πρώτες μέρες της νέας σχολικής χρονιάς σκεφτόμουν συνέχεια το Δημοτικό. Τώρα όμως έχει περάσει ένας μήνας. Ένα κομμάτι της καρδιάς μου θα ανήκει για πάντα στο Δημοτικό μου. Το άλλο, όμως, το έχει κερδίσει ήδη το Γυμνάσιο, που έγινε μια αγκαλιά για μας, ένα δεύτερο σπίτι.

Άννα-Μαρία, περιοδικό *νεογράφημα* 8/11, Θεσσαλονίκη 2016

Η γιορτή, Μπάμπης Πυλαρινός

Πού πας καραβάκι με τέτοιο καιρό;

- Πού πας καραβάκι με τέτοιον καιρό;
Σε μάχεται η θάλασσα, δεν τη φοβάσαι;
Ανέμοι σφυρίζουν και πέφτει νερό,
πού πας καραβάκι με τέτοιον καιρό;

- Για χώρα πηγαίνω πολύ μακρινή
θα φέξουνε φάροι πολλοί να περάσω
βοριάδες, νοτιάδες θα βρω μα θα φτάσω
με πρίμο αγεράκι, μ' ακέριο πανί.

- Κι αν οι κάβοι σου στήσουν τη νύχτα καρτέρι;
Απάνω σου αν πέσει το κύμα θεριό
και πάρει τους ναύτες και τον τιμονιέρη;
Πού πας καραβάκι με τέτοιον καιρό;

- Ψηλά στο εκκλησάκι του βράχου που ασπρίζει
για μένα έχουν κάμει κρυφή λειτουργία
ορθός ο Χριστός το τιμόνι μου αγγίζει
στην πλώρη μου στέκει η παρθένα Μαρία.

Ποίηση: Ζ. Παπαντωνίου,
μουσική: Α. Μάνου

Προτάσεις για εργασίες και δραστηριότητες στην τάξη

1. Σε ένα χαρτάκι σημειώστε σκέψεις και συναισθήματα από την πρώτη σας μέρα στο Γυμνάσιο. Στη συνέχεια, διαβάστε για λίγα λεπτά ο καθένας μόνος του τα κείμενα της Άννας Φρανκ και της Άννα-Μαρίας. Βρίσκετε ομοιότητες με όσα γράψατε; Συζητήστε τις με τον/την διπλανό/ή σας.
2. Ακούστε το μελοποιημένο ποίημα «Πού πας καραβάκι με τέτοιο καιρό» κι αφήστε τον εαυτό σας να περιπλανηθεί στους στίχους και τη μουσική του. Στη συνέχεια, χωριστείτε σε μικρές ομάδες (4-5 ατόμων). Κάθε ομάδα, αφού διαλέξει μια στροφή από το ποίημα, ας διαβάσει προσεκτικά τους στίχους. Προσπαθήστε ως ομάδα να αποδώσετε με την τεχνική «Ομαδικό Γλυπτό» το κύριο συναίσθημα που σας προκαλούν οι στίχοι της στροφής που διαλέξατε. Συζητήστε στην τάξη όλα όσα παρουσίασαν οι ομάδες και συσχετίστε τα με τα συναισθήματα που σας προκαλεί ο ερχομός σας στο Γυμνάσιο.

II. Η Εκκλησία ανοίγεται και εξαπλώνεται

Το άνοιγμα της χριστιανικής πίστης στον κόσμο

Στο κέντρο του χριστιανικού μηνύματος η Ανάσταση του Ιησού

Μετά το Σάββατο, τα ξημερώματα της επόμενης ημέρας, η Μαρία η Μαγδαληνή και η άλλη Μαρία ήρθαν να δουν τον τάφο του Ιησού. Ξαφνικά έγινε μεγάλος σεισμός, γιατί ένας άγγελος Κυρίου κατέβηκε από τον ουρανό, ήρθε, κύλησε την πέτρα από την είσοδο και καθόταν πάνω της. Η όψη του ήταν σαν αστραπή και τα ρούχα του ολόλευκα σαν το χιόνι. Τόσο τον φοβήθηκαν οι φρουροί, που άρχισαν να τρέμουν κι έγιναν σαν νεκροί. Ο άγγελος είπε στις γυναίκες: «Εσείς μη φοβάστε! Ξέρω ποιον γυρεύετε: τον Ιησού, τον σταυρωμένο. Δεν είναι εδώ· αναστήθηκε, όπως το είπε! Ελάτε να δείτε το μέρος όπου βρισκόταν το σώμα του Κυρί-

ου. Τρέξτε όμως γρήγορα και πείτε στους μαθητές του: "αναστήθηκε από τους νεκρούς και πηγαίνει πριν από σας, να σας περιμένει στη Γαλιλαία· εκεί θα τον δείτε". Αυτά είχα να σας πω». Οι γυναίκες βγήκαν γρήγορα από το μνήμα με φόβο και με χαρά μεγάλη, κι έτρεξαν να πουν τα νέα στους μαθητές του. Καθώς όμως πήγαιναν να πουν τα νέα στους μαθητές του, τις συνάντησε ο Ιησούς, και τους λέει: «Χαίρετε!» Αυτές τον πλησίασαν, έπεσαν στα πόδια του και τον προσκύνησαν. «Μη φοβάστε!» τους λέει ο Ιησούς. «Πηγαίνετε να πείτε στους αδερφούς μου να φύγουν για τη Γαλιλαία, κι εκεί θα με δουν».

Μτ 28, 1-10

Ο λευκός άγγελος, Ιερά Μονή Μιλέσεβα (13ος αι.)

Η αποστολή των μαθητών του Χριστού σε όλο τον κόσμο

Οι έντεκα μαθητές έφυγαν για τη Γαλιλαία στο βουνό, όπου ο Ιησούς τους είχε παραγγείλει να πάνε. Όταν τον είδαν, τον προσκύνησαν· μερικοί όμως είχαν αμφιβολίες. Ο Ιησούς τους πλησίασε και τους είπε: «Ο Θεός μού έδωσε όλη την εξουσία στον ουρανό και στη γη. Πηγαίνετε λοιπόν και κάνετε μαθητές μου όλα τα έθνη, βαφτίζοντάς τους στο όνομα του Πατρός και του Υιού και του Αγίου Πνεύματος και διδάξτε τους να τηρούν όλες τις εντολές που σας έδωσα. Κι εγώ θα είμαι μαζί σας πάντα, ως τη συντέλεια του κόσμου».

Μτ 28, 16-20

Τα πρώτα βήματα της Εκκλησίας

Η ιστορία της χριστιανικής Εκκλησίας αρχίζει με την Πεντηκοστή, καθώς την ίδια μέρα μετά το κήρυγμα του Πέτρου πολλοί άντρες και γυναίκες βαπτίστηκαν και έτσι σχηματίστηκε η πρώτη χριστιανική κοινότητα των Ιεροσολύμων. Πριν περάσει πολύς καιρός, τα μέλη αυτής της κοινότητας διασκορπίστηκαν λόγω του διωγμού που ακολούθησε τον λιθοβολισμό του Στεφάνου. «Πορευθέντες», είχε πει ο Χριστός, «μαθητεύσατε πάντα τά ἔθνη» (Πηγαίνετε και

κάνετε μαθητές μου όλα τα έθνη). Υπακούοντας σ' αυτή την εντολή, κήρυξαν όπου πήγαν, πρώτα στους Ιουδαίους, και πριν περάσει πολύς καιρός και στους εθνικούς. Ο Λουκάς έχει καταγράψει στις Πράξεις των Αποστόλων κάποιες από τις ιστορίες αυτών των αποστολικών ταξιδιών· τις άλλες τις διατήρησε η παράδοση της Εκκλησίας. Σε ένα εκπληκτικά μικρό διάστημα, μικρές χριστιανικές κοινότητες ξεφύτρωσαν σ' όλα τα κύρια κέντρα της Ρωμαϊκής αυτοκρατορίας, ακόμη και σε μέρη πέρα από τα σύνορά της.

Κάλλιστος Ware, *Η Ορθόδοξη Εκκλησία*

Ο Απόστολος Παύλος

Σημαντικό ρόλο στην εξάπλωση του Χριστιανισμού έπαιξε και ένας ξεχωριστός άνθρωπος, ο Απόστολος Παύλος. Όπως γράφει ο ίδιος: *«Γεννήθηκα Ισραηλίτης από τη φυλή Βενιαμίν, Εβραίος γέννημα θρέμμα. Ως προς την εξήγηση του Νόμου ανήκα στους Φαρισαίους, με ζήλο κατεδίωκα την εκκλησία κι ήμουν άμεμπτος σε ό,τι αφορά την τήρηση του Νόμου»* (Φιλ 3, 5-6).

Αρκετά πράγματα μαθαίνουμε γι' αυτόν από τις **Πράξεις των Αποστόλων**, το πέμπτο από τα 27 βιβλία της Καινής Διαθήκης, το οποίο γράφτηκε γύρω στο 61 μ.Χ. από τον ευαγγελιστή Λουκά. Σε αυτό περιγράφεται η ζωντανή ιστορία της πρώτης Εκκλησίας: τα βήματα των Αποστόλων που διέσχισαν τις μεγάλες στράτες της ρωμαϊκής αυτοκρατορίας, συναρπαστικά περιστατικά και γεγονότα, η ζωή των πρώτων χριστιανών, η οργάνωση των εκκλησιαστικών κοινοτήτων κ.ά.

Η μεταστροφή του Αποστόλου Παύλου

Την πίστη των χριστιανών την κατεδίωξα μέχρι θανάτου, συλλαμβάνοντας και κλείνοντας στις φυλακές άντρες και γυναίκες, όπως μπορεί να μαρτυρήσει και ο αρχιερέας και όλο το μέγα συνέδριο. Από αυτούς πήρα και επιστολές συστατικές για τους αδελφούς μας τους Ιουδαίους στη Δαμασκό, και πήγαινα να φέρω στην Ιερουσαλήμ δεμένους και τους εκεί χριστιανούς για να τιμωρηθούν. Καθώς πήγαινα και πλησίαζα στη Δαμασκό, ξαφνικά κατά το μεσημέρι άστραψε γύρω μου δυνατό φως από τον ουρανό. Έπεσα στη γη κι άκουσα μια φωνή που μου έλεγε: «Σαούλ, Σαούλ, γιατί με καταδιώκεις;» Κι εγώ απάντησα:

«Ποιος είσαι, Κύριε;»

Η φωνή μού είπε: «Εγώ είμαι ο Ιησούς ο Ναζωραίος, που εσύ τον καταδιώκεις». Όσοι ήταν μαζί μου είδαν το φως και φοβήθηκαν· δεν άκουσαν όμως τη φωνή εκείνου που μιλούσε. Εγώ είπα: «Τι να κάνω, Κύριε;».

Η μεταστροφή του Απ. Παύλου, Oleg Shurkus

Τότε ο Κύριος μού απάντησε: «Σήκω και πήγαινε στη Δαμασκό. Εκεί θα μάθεις όλα όσα σου όρισε ο Θεός να κάνεις». Καθώς δεν έβλεπα από τη λαμπρότητα του φωτός εκείνου, μ' έπιασαν από το χέρι αυτοί που ήταν μαζί μου και με οδήγησαν στη Δαμασκό. Εκεί ζούσε κάποιος

Ανανίας, άνθρωπος που ακολουθούσε πιστά όσα λέει ο Μωσαϊκός Νόμος, και τον τιμούσαν όλοι οι Ιουδαίοι που κατοικούσαν στη Δαμασκό. Αυτός ήρθε να με συναντήσει, στάθηκε μπροστά μου και μου είπε: «Σαούλ, αδελφέ μου, απόκτησε πάλι το φως σου». Κι εγώ την ίδια στιγμή βρήκα το φως μου και τον κοίταξα. Κι αυτός μου είπε: «Ο Θεός των πατέρων μας σε διάλεξε να γνωρίσεις το θέλημά του, να δεις εκείνον που το εκπλήρωσε και να ακούσεις τη φωνή από το ίδιο του το στόμα. Γιατί εσύ θα γίνεις μάρτυράς του, και θα μαρτυρήσεις σε όλους τους ανθρώπους αυτά που είδες και άκουσες. Και τώρα, τι καθυστερείς, σήκω και βαφτίσου και ομολόγησε ότι αυτός είναι ο Κύριος, για να καθαριστείς από τις αμαρτίες σου».

Πραξ 22, 4-16

Προτάσεις για εργασίες και δραστηριότητες στην τάξη

1. Προσπαθήστε να εξηγήσετε πώς έγινε και διαδόθηκε το μήνυμα του Ευαγγελίου τόσο γρήγορα σε τόσο πολλές και μακρινές περιοχές του κόσμου.
2. Αφού διαβάσετε το κείμενο για τη μεταστροφή του Απ. Παύλου, παρατηρήστε τον πίνακα του Oleg Shurkus. Φανταστείτε ότι είσαστε ένας από τους άνδρες που είχε μαζί του ο Απ. Παύλος στην αποστολή καταδίωξης των χριστιανών και ζήσατε το περιστατικό που συνέβη στον δρόμο προς τη Δαμασκό. Ποιες είναι οι σκέψεις και τα συναισθήματά σας, καθώς οδηγείτε τον Παύλο στον Ανανία;

Στους δρόμους του κόσμου: Οι περιοδείες του Αποστόλου Παύλου

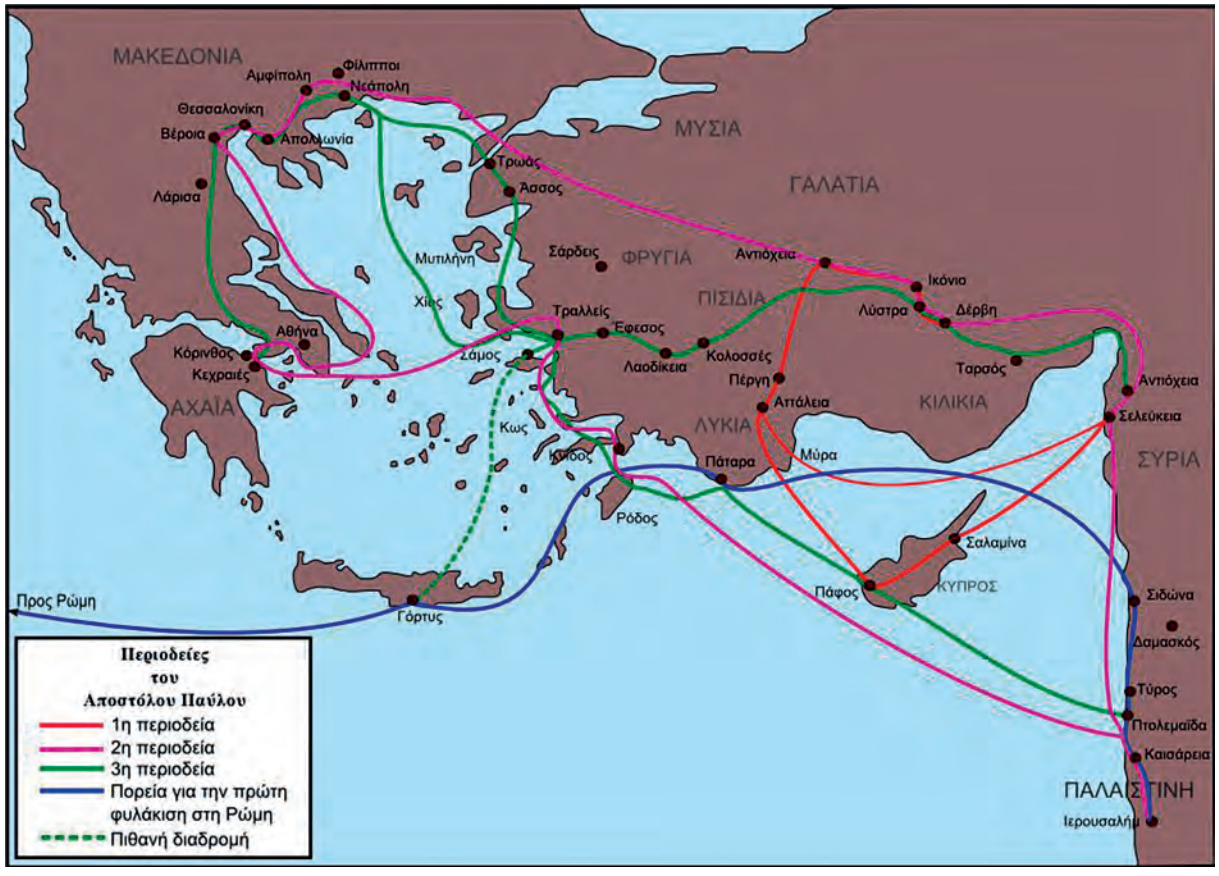

Στη διάρκεια των περιοδειών του ο Απόστολος Παύλος:

- διέσχισε χιλιάδες χιλιόμετρα, διδάσκοντας σε όλες τις σπουδαίες πόλεις της Μικράς Ασίας και της Ελλάδας
- έγραψε επιστολές προς τις κοινότητες που ίδρυσε
- χρησιμοποίησε κάθε μέσον της εποχής και συχνά κινδύνεψε
- είχε μαζί του πολλούς αφοσιωμένους συνεργάτες (Μάρκο, Βαρνάβα, Λουκά, Σίλα, Τιμόθεο)
- εργαζόταν όποτε του δινόταν η ευκαιρία
- κατηγορήθηκε, δικάστηκε, φυλακίστηκε
- καταδικάστηκε σε θάνατο και αποκεφαλίστηκε στη Ρώμη μεταξύ 66 και 68 μ.Χ.

Οι **14** επιστολές του Αποστόλου Παύλου είναι τα πρώτα γραπτά μνημεία της Καινής Διαθήκης. Ο Παύλος τις έγραψε για να απαντήσει σε διάφορα ερωτήματα που του έθεταν οι πρώτες χριστιανικές κοινότητες. Και άλλοι Απόστολοι, όπως ο Πέτρος, ο Ιωάννης, ο Ιάκωβος και ο Ιούδας έγραψαν επιστολές που συμπεριλαμβάνονται στην Καινή Διαθήκη. Έτσι, συνολικά οι επιστολές της Καινής Διαθήκης είναι **21**.

Ο Απ. Παύλος συγγράφει τις επιστολές του, Valentin de Boulogne, 1820

Ένα κήρυγμα για όλους

Καθώς ο Παύλος και ο Βαρνάβας έφευγαν από τη συναγωγή των Ιουδαίων, τους παρακαλούσαν οι εθνικοί να τους εξηγηθούν τα λόγια αυτά το επόμενο Σάββατο [...] Το επόμενο Σάββατο, ολόκληρη σχεδόν η πόλη μαζεύτηκε για ν' ακούσουν το λόγο του Κυρίου. Όταν είδαν οι Ιουδαίοι το πλήθος, τους κυρίεψε φθόνος, αντιμιλούσαν σ' αυτά που έλεγε ο Παύλος και βλαστημούσαν. Τότε ο Παύλος και ο Βαρνάβας τους μίλησαν με παρρησία και τους είπαν: «Έπρεπε να κηρύξουμε το λόγο του Θεού πρώτα σ' εσάς. Επειδή όμως τον διώχνετε [...] γι' αυτό κι εμείς στρεφόμαστε στους εθνικούς. Αυτή την εντολή άλλωστε μας έδωσε ο Κύριος: Εσένα έχω ορίσει φως για τα έθνη, για να φέρεις τη σωτηρία ώς τα πέρατα της γης». Καθώς τα άκουγαν αυτά οι εθνικοί, χαίρονταν και δέχτηκαν το λόγο του Κυρίου.

Πραξ 13, 42-4

Αυτός (ο Χριστός) πραγματικά είναι για μας η ειρήνη. Αυτός έκανε τους δύο αντιμαχόμενους κόσμους ένα λαό και γκρέμισε με τον σταυρικό του θάνατο ό,τι σαν τείχος τούς χώριζε και προκαλούσε έχθρα μεταξύ τους. Κατήργησε δηλαδή τον ιουδαϊκό νόμο των εντολών και των διατάξεων, για να δημιουργήσει με το έργο του από τα δύο εχθρικά μέρη, από τους Ιουδαίους και τους εθνικούς, μία νέα ανθρωπότητα, φέρνοντας την ειρήνη.

Εφ 2, 14-15

Είστε, λοιπόν, όλοι παιδιά του Θεού, αφού πιστεύετε στον Ιησού Χριστό. Κι αυτό, γιατί όσοι βαφτιστήκατε στο όνομα του Χριστού, έχετε ντυθεί το Χριστό. Δεν υπάρχει πια Ιουδαίος και ειδωλολάτρης, δεν υπάρχει δούλος και ελεύθερος, δεν υπάρχει άντρας και γυναίκα· όλοι σας είστε ένας, χάρη στον Ιησού Χριστό.

Γαλ 3, 26-28

Προτάσεις για εργασίες και δραστηριότητες στην τάξη

1. Αφού διαβάσετε τα παραπάνω κείμενα, συζητήστε: Ποιες διακρίσεις της εποχής καταργούν οι Απόστολοι; Πού βασίζεται η στάση τους; Τι συναισθήματα και σκέψεις σας προκαλεί αυτό;
2. Χωριστείτε σε μικρές ομάδες (4-5 ατόμων). Φανταστείτε ότι είστε ειδωλολάτρες και ζείτε στη Θεσσαλονίκη τον 1ο αι. μ.Χ. Μαθαίνετε ότι στην πόλη σας θα μιλήσει κάποιος για έναν αλλιώτικο Θεό. Πηγαίνετε στη συγκέντρωση και ακούτε από τον ομιλητή να λέει: *«δεν υπάρχει πια Ιουδαίος και ειδωλολάτρης, δεν υπάρχει πια δούλος και ελεύθερος, δεν υπάρχει άντρας και γυναίκα. Όλοι είστε ένας, χάρη στον Ιησού Χριστό»*. Πώς νιώθετε; Ποιες είναι οι πρώτες σκέψεις που κάνετε; Τι ερωτήσεις θέλετε να κάνετε στον ομιλητή; (Τεχνική: «Ανακριτική Καρέκλα»)
3. «Διακρίσεις στη γειτονιά, στο σχολείο»: Διοργάνωση εξόρμησης για καθάρισμα των τοίχων από συνθήματα που αναπαράγουν διακρίσεις.

Από τους διωγμούς και το μαρτύριο στη δικαίωση των Χριστιανών και τη νομιμοποίηση του Χριστιανισμού

Το Ρωμαϊκό κράτος απέναντι στους Χριστιανούς

Είναι γεγονός ότι το Ρωμαϊκό κράτος αρχικά έδειξε αδιαφορία για τον Χριστιανισμό, επειδή τον θεωρούσε μια ιουδαϊκή αίρεση. Σιγά – σιγά, όμως, οι αρχές άρχισαν να θορυβούνται για μια σειρά από λόγους:

- άνθρωποι που κατείχαν ανώτερες θέσεις στη ρωμαϊκή κοινωνία γίνονταν χριστιανοί
- οι χριστιανοί δε συμμετείχαν σε συνήθειες της εποχής (π.χ. ρωμαϊκά λουτρά, θεάματα και αιματηρές μονομαχίες) και αρνούνταν να λατρέψουν οποιονδήποτε άλλο θεό εκτός από τον δικό τους
- διατυπώνονταν σε βάρος των χριστιανών σοβαρές κατηγορίες (π.χ. ότι ήταν γενικά «φαύλοι άνθρωποι» ή ότι συνωμοτούσαν κατά του κράτους).

Όλα αυτά διαμόρφωσαν ένα κλίμα προκατάληψης και καχυποψίας που ενισχύονταν από φήμες, π.χ. ότι οι χριστιανοί στα δείπνα τους θυσίαζαν και έτρωγαν μικρά παιδιά. Έτσι, για τρεις περίπου αιώνες μετά τη σταύρωση του Χριστού, οι χριστιανοί εξαιτίας του θρησκευτικού φανατισμού του λαού και της πολιτικής των αυτοκρατόρων διώκονταν ανελέητα.

Για όλα φταίνε οι χριστιανοί!

Είτε ο Τίβερης ανεβαίνει μέχρι τα τείχη, είτε ο Νείλος δεν ποτίζει τους αγρούς, είτε δεν βρέχει, είτε γίνει σεισμός, είτε πέσει πείνα ή λοιμός, αμέσως όλοι ωρύονται: «Οι χριστιανοί στα λιοντάρια!»

Τερτυλλιανός (νομικός και χριστιανός συγγραφέας που έζησε στη Βόρεια Αφρική περίπου το 200 μ.Χ.)

Οι χριστιανοί απειλή για όλους!

Για να σβήσει λοιπόν ο Νέρων τη φήμη (ότι έκαψε ο ίδιος τη Ρώμη) διοχετεύει ύπουλα την ιδέα, ότι αίτιοι είναι αυτοί που ήταν μισητοί για τα αισχρά έργα τους και ο λαός τους αποκαλούσε «Χριστιανούς»· και τους βασανίζει με σκληρότατα βασανιστήρια […] Πιάστηκαν λοιπόν πρώτα όσοι ομολογούσαν, κι έπειτα με την υπόδειξη εκείνων, πιάστηκε πολύ μεγάλο πλήθος, οι οποίοι θανατώθηκαν όχι πλέον με την κατηγορία τού εμπρησμού αλλά για μίσος προς το ανθρώπινο γένος.

Τάκιτος (Ρωμαίος ιστορικός που έζησε περίπου 56 μ.Χ.-120 μ.Χ.)

Το διάταγμα του Δέκιου (250 μ.Χ.)

Όλοι οι κάτοικοι της αυτοκρατορίας πρέπει να θυσιάσουν […] «για την ασφάλεια της αυτοκρατορίας» μία συγκεκριμένη ημέρα (η ημερομηνία θα ποικίλει από τόπο σε τόπο και η σειρά μπορεί να γίνει έτσι ώστε η θυσία να ολοκληρωθεί εντός ορισμένης προθεσμίας αφότου μια κοινότητα λάβει το διάταγμα). Όταν θυσιάσουν, θα λάβουν πιστοποιητικό (libellus), που καταγράφει το γεγονός ότι έχουν συμμορφωθεί με την εντολή.

Οι διωγμοί κατά των Χριστιανών

Έως το 250 μ.Χ. οι διωγμοί εναντίον των χριστιανών ήταν τοπικοί και μεμονωμένοι. Παρ' όλα αυτά τα θύματα ήταν πολλά. Ο πρώτος γενικός διωγμός εξαπολύθηκε από τον αυτοκράτορα Δέκιο, με ένα διάταγμα που εξέδωσε το 250 μ.Χ. και το οποίο επέβαλλε σε όλους τους πολίτες να αποδείξουν την πίστη τους στη ρωμαϊκή θρησκεία θυσιάζοντας στα είδωλα. Ο πιο σφοδρός διωγμός (γνωστός ως «Μεγάλος Διωγμός») ήταν αυτός του Διοκλητιανού (244μ.Χ.-311 μ.Χ.), ο οποίος πίστευε ότι μόνο με την εθνική θρησκεία θα μπορούσε να αυξηθεί η δύναμη και το μεγαλείο του ρωμαϊκού κράτους. Γι' αυτό, από το 303 μ.Χ. και μετά, με σκληρά διατάγματα, οι χριστιανοί διώκονταν σε όλη την αυτοκρατορία. Χιλιάδες ήταν οι χριστιανοί που μαρτύρησαν **(μάρτυρες)**.

Τα μέτρα του ρωμαϊκού κράτους εναντίον των χριστιανών ήταν τα εξής:

- χριστιανοί αξιωματούχοι υποβάλλονταν σε εξευτελισμούς ή εκτελούνταν
- οι χριστιανοί στερούνταν τα δικαιώματα, τα αξιώματα και τις θέσεις τους
- οι περιουσίες τους δημεύονταν
- τα ιερά βιβλία τους καίγονταν και τα κτίρια λατρείας τους ισοπεδώνονταν
- υποχρεώνονταν να λατρέψουν τους ρωμαϊκούς θεούς ειδάλλως φυλακίζονταν, βασανίζονταν ή θανατώνονταν
- ρίχνονταν σε στάδια για να γίνουν βορά άγριων θηρίων.

Προτάσεις για εργασίες και δραστηριότητες στην τάξη

1. Φανταστείτε ότι ζείτε την εποχή του αυτοκράτορα Δέκιου. Φτάνει η είδηση ότι αύριο το πρωί στο κέντρο της πόλης όλοι θα πρέπει να προσφέρουν θυσίες στους θεούς της Ρώμης. Σκέψεις και προβληματισμοί ενός χριστιανού. (Τεχνική: «Κύκλος συνείδησης»)
2. Μετά από όσα μάθατε για την περίοδο των διωγμών, εξηγήστε τι μπορεί να σημαίνει για έναν χριστιανό η λέξη «μάρτυρας»;

Το Διάταγμα των Μεδιολάνων (313 μ.Χ.)

Εγώ, ο Αύγουστος Κωνσταντίνος, κι εγώ, ο Αύγουστος Λικίνιος, αποφασίσαμε να δώσουμε και στους χριστιανούς και σε όλους την ελευθερία να ακολουθήσουν όποια θρησκεία θέλουν […] Τώρα ελεύθερα και απλά μπορεί καθένας από εκείνους που πρεσβεύουν τη θρησκεία των χριστιανών να τη διατηρεί χωρίς καμιά ενόχληση […] Έχει δοθεί η εξουσία αυτή και σε όσους άλλους θέλουν να ακολουθούν τη λατρεία και θρησκεία της αρεσκείας τους, κατά τρόπον ώστε να μπορεί καθένας να προτιμά και να υπηρετεί οποιανδήποτε θρησκεία θέλει.

Ευσέβιος, *Εκκλησιαστική Ιστορία*

Το τέλος των διωγμών

Οι άνθρωποι απαλλάχθηκαν από το φόβο των πρώην καταπιεστών τους. Τώρα πλέον τελούνταν λαμπρές και πανηγυρικές γιορτές, όλα ήταν γεμάτα από φως. Όλοι όσοι προηγουμένως θλίβονταν, έβλεπαν γύρω τους γελαστά πρόσωπα. Όλοι μαζί έψαλλαν ύμνους στις πόλεις και στην ύπαιθρο, πρώτα στον Θεό που βασιλεύει παντού και έπειτα ευγνωμονούσαν τον ευσεβή βασιλιά (Κωνσταντίνο).

Ευσέβιος, *Εκκλησιαστική Ιστορία*

ΑΠΟ ΤΟ ΕΛΛΗΝΙΚΟ ΣΥΝΤΑΓΜΑ ΣΧΕΤΙΚΑ ΜΕ ΤΗΝ ΕΛΕΥΘΕΡΙΑ ΤΗΣ ΘΡΗΣΚΕΙΑΣ

Άρθρο 13

1. Η ελευθερία της θρησκευτικής συνείδησης είναι απαραβίαστη. Η απόλαυση των ατομικών και πολιτικών δικαιωμάτων δεν εξαρτάται από τις θρησκευτικές πεποιθήσεις καθενός.
2. Κάθε γνωστή θρησκεία είναι ελεύθερη και τα σχετικά με τη λατρεία της τελούνται ανεμπόδιστα υπό την προστασία των νόμων. Η άσκηση της λατρείας δεν επιτρέπεται να προσβάλλει τη δημόσια τάξη ή τα χρηστά ήθη. Ο προσηλυτισμός απαγορεύεται.
3. Οι λειτουργοί όλων των γνωστών θρησκειών υπόκεινται στην ίδια εποπτεία της Πολιτείας και στις ίδιες υποχρεώσεις απέναντί της, όπως και οι λειτουργοί της επικρατούσας θρησκείας.
4. Κανένας δεν μπορεί, εξαιτίας των θρησκευτικών του πεποιθήσεων, να απαλλαγεί από την εκπλήρωση των υποχρεώσεων προς το Κράτος ή να αρνηθεί να συμμορφωθεί προς τους νόμους.
5. Κανένας όρκος δεν επιβάλλεται χωρίς νόμο, που ορίζει και τον τύπο του.

Εξελίξεις μετά το διάταγμα των Μεδιολάνων

Με την έκδοση του διατάγματος αυτού όλα άλλαξαν. Οι χριστιανοί μπορούσαν πλέον να λατρεύουν χωρίς εμπόδια τον Θεό τους και χωρίς να στερούνται κανένα άλλο πολιτικό, κοινωνικό ή προσωπικό δικαίωμα (ελευθερία, περιουσία, τιμή). Στην πραγματικότητα, ο Κωνσταντίνος προσέφερε στην Εκκλησία, όχι μόνο ειρήνη κι ελευθερία, αλλά και προστασία και στενή συνεργασία. Η μεταστροφή του Κωνσταντίνου συνοδεύτηκε από μια σειρά ευνοϊκών μέτρων υπέρ των χριστιανών, όπως:

- η Εκκλησία αναγνωρίστηκε νομικά ως κοινωνικός θεσμός υπό την προστασία του αυτοκράτορα
- δόθηκαν πίσω στους κατόχους τους οι περιουσίες και τα κτήματα που είχαν κατασχεθεί την περίοδο των διωγμών
- καθιερώθηκε η Κυριακή ως αργία
- το δίκαιο άρχισε να επηρεάζεται από το χριστιανικό πνεύμα. Καταργήθηκαν ο θάνατος με σταύρωση και η πλήρης απομόνωση των φυλακισμένων, περιορίστηκαν οι σωματικές ποινές, ενώ απαγορεύτηκαν οι αγώνες των μονομάχων
- οι επίσκοποι, οι ιερείς και οι διάκονοι απολάμβαναν ιδιαίτερα προνόμια (π.χ. δε φορολογούνταν)
- με αυτοκρατορικές χορηγίες κτίστηκαν σπουδαίοι ναοί πάνω στους τάφους των μαρτύρων.

Μια άλλη σπουδαία απόφαση του Κωνσταντίνου ήταν η μεταφορά της πρωτεύουσας της Ρωμαϊκής Αυτοκρατορίας, το 330 μ.Χ., από τη Ρώμη στη **Νέα Ρώμη**, τη γνωστή μας **Κωνσταντινούπολη**. Προς το τέλος της ζωής του, όπως περιγράφει ο Ευσέβιος, βαφτίστηκε και πέθανε ντυμένος στα λευκά λέγοντας: *«Τώρα γνωρίζω ότι είμαι αληθινά μακάριος και έτοιμος να αξιωθώ την αιώνια ζωή, τώρα που έχω μεταλάβει του θείου φωτός»*. Η Εκκλησία τον αναγνώρισε ως άγιο και μάλιστα τον ονόμασε «Μέγα».

Το Χριστόγραμμα ως στρατιωτικό έμβλημα του Μ. Κωνσταντίνου

Ο Κωνσταντίνος […] ήδη από το 305, υιοθέτησε ένα νέο στρατιωτικό έμβλημα: μια μακρά χρυσή λόγχη με ένα πορφυρό ύφασμα, πάνω στο οποίο, αντί για τον παραδοσιακό αυτοκρατορικό αετό βρισκόταν Χριστόγραμμα στεφανωμένο με δάφνη. Το ύφασμα, κρεμασμένο από ένα μέρος της λόγχης, απεικόνιζε τις προσωπογραφίες του αυτοκράτορα και των διαδόχων γιων του, πράγμα που παρέπεμπε σε κληρονομική δυναστεία. Το σύμπλεγμα αποτελούσε το λάβαρο, έμβλημα νίκης που το προστάτευε μία φρουρά πενήντα ανδρών.

Α. Garile, «Ο αυτοκράτορας, οι σύνοδοι και η εκκλησιαστική τάξη», στο Π. Υφαντής (επιμ.), *Χριστιανικός βίος και πολιτική εξουσία*

Κωνσταντινούπολη: η χριστιανική καρδιά της αυτοκρατορίας

Τρακόσιες θρησκείες είχε το Ρωμαϊκό Κράτος. Όλες σβήσανε, η μια ύστερ' απ' την άλλη, και βασίλεψε ο χριστιανισμός. Μητρόπολη της νέας θρησκείας καταστάθηκε η Κωνσταντινούπολη, που την έχτισε ο Μέγας Κωνσταντίνος στο μέρος που ήτανε πρωτύτερα ένα χωριό, το αρχαίο Βυζάντιο. Η Κωνσταντινούπολη έγινε παραμυθένια πολιτεία. Τη λέγανε «Βασιλεύουσαν Πόλιν», «Θεοφρούρητον», «το καύχημα των ζώντων υπό την του ηλίου ανατολήν», κι άλλα πολλά ονόματα είχε η θαυμαστή αυτή πολιτεία. Όλος ο κόσμος γύριζε γύρω στην Κωνσταντινούπολη, όλοι οι άνθρωποι ονειρευόντανε να πάνε στην Πόλη.

Φ. Κόντογλου, «Η Βασιλεύουσα», *Η πονεμένη Ρωμιοσύνη*

Προτάσεις για εργασίες και δραστηριότητες στην τάξη

1. Φανταστείτε ότι ζείτε στο 313 μ.Χ. και μόλις μάθατε για το διάταγμα που υπέγραψε ο Κωνσταντίνος με τον Λικίνιο στα Μεδιόλανα. Χωριστείτε σε μικρές ομάδες (4-5 ατόμων). Κάποιες ομάδες εκπροσωπούν τους εθνικούς και κάποιες τους χριστιανούς. Αφού καταγράψετε τα συναισθήματα και τις σκέψεις που σας προκάλεσε το διάταγμα, προσπαθήστε να οργανώσετε έναν διάλογο μεταξύ χριστιανών και εθνικών.
2. «Στην Ελλάδα, όπου οι περισσότεροι πολίτες είναι Χριστιανοί Ορθόδοξοι, οι Ινδοϊστές έχουν το δικαίωμα να εκφράζουν ελεύθερα την πίστη τους και να έχουν τους δικούς τους τόπους λατρείας». Αποφασίστε με επιχειρήματα αν συμφωνείτε ή όχι με την παραπάνω πρόταση. (Τεχνική: «Θετικό – Αρνητικό»)
3. Αναγνωρίστε και αξιολογήστε τις θρησκευτικές ελευθερίες που προβλέπονται στο άρθρο 13 του Ελληνικού Συντάγματος.
4. Ιστοεξερεύνηση στο διαδίκτυο με θέμα: Τα μνημεία που σώζονται σήμερα στην Κωνσταντινούπολη από την εποχή του Μεγάλου Κωνσταντίνου και του Ιουστινιανού.

Οι ναοί της νέας θρησκείας: Από τις κατακόμβες και τα οικήματα στην ανέγερση των μεγαλόπρεπων βασιλικών

Οι πρώτοι ναοί των χριστιανών

Αρχικά οι χριστιανοί συγκεντρώνονταν σε ιδιωτικές κατοικίες των πλουσιότερων πιστών. Από το τέλος του 2ου μ.Χ. αιώνα, όμως έχουμε κτίρια που κατασκευάζονται ειδικά ως χώροι λατρείας. Ονομάζονται «ευκτήριοι οίκοι», «εκκλησίες», «οίκοι Θεού» και «οίκοι Κυρίου». Η παλαιότερη μορφή οίκου-εκκλησίας που έχει ανακαλυφθεί βρίσκεται στην ελληνιστική πόλη Δούρα Ευρωπό που βρίσκεται στη Συρία, στην όχθη του ποταμού Ευφράτη και χρονολογείται γύρω στο 230 μ.Χ.

Οι κατακόμβες

Στη διάρκεια των τριών πρώτων αιώνων οι χριστιανοί, επειδή δεν είχαν δικά τους κοιμητήρια, έθαβαν τους νεκρούς τους στις κατακόμβες. Οι κατακόμβες ήταν υπόγειοι τόποι ταφής νεκρών γύρω από τη Ρώμη αλλά και αλλού. Ήταν σήραγγες σε μορφή λαβύρινθου, που μπορούσαν να φτάνουν σε μήκος πολλών χιλιομέτρων. Στους πορώδεις τοίχους των διαδρόμων είχαν δημιουργηθεί ορθογώνια κοιλώματα για την τοποθέτηση των νεκρών. Επίσης, υπήρχαν μεγαλύτερα κοιλώματα με καμάρα στο πάνω μέρος ή και ολόκληρα δωμάτια που χρησίμευαν ως οικογενειακοί τάφοι, διακοσμημένοι με τοιχογραφίες. Καθώς ως τόποι ταφής ήταν ιεροί και απαραβίαστοι, οι χριστιανοί άρχισαν να συγκεντρώνονται εκεί και να τελούν τη Θεία Ευχαριστία πάνω στους τάφους των μαρτύρων.

Τα σύμβολα των κατακομβών

Στις κατακόμβες οι πρώτοι χριστιανοί καλλιτέχνες άρχισαν να ζωγραφίζουν παραστάσεις, επιδιώκοντας να εκφράσουν την πίστη τους και όχι απλώς να διακοσμήσουν τους υπόγειους τάφους. Σε πρώτη φάση χρησιμοποιούν συμβολικά θέματα και αλληγορίες. Τέτοια σύμβολα είναι ο ιχθύς, το παγώνι, το περιστέρι, η άγκυρα, η ναυς, το Α και το Ω, το μονόγραμμα του Χριστού (Χ και Ρ), το πτηνό φοίνικας, ο Ορφέας, η δεόμενη ψυχή. Στη συνέχεια απεικονίζονται και θέματα από την Παλαιά Διαθήκη, καθώς και από την Καινή Διαθήκη.

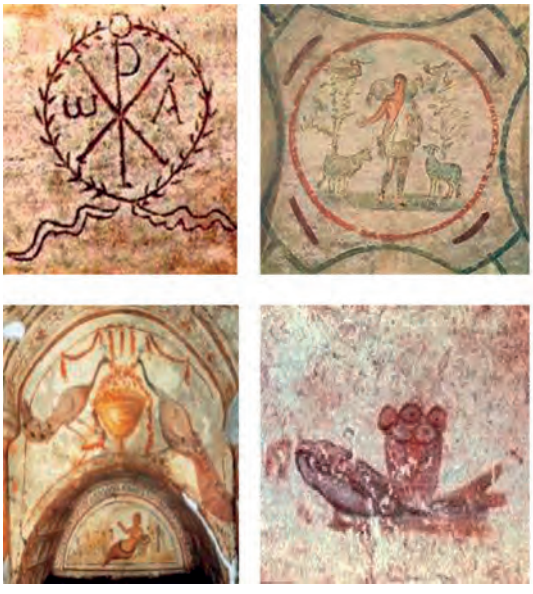

Κατακόμβη Αγ. Καλλίστου, Ρώμη, 2ος αι.

Οι πρώτοι ναοί

Μετά το διάταγμα των Μεδιολάνων (313 μ.Χ.) άρχισαν να κτίζονται καινούριοι ναοί, μεγάλοι σε διαστάσεις και λαμπροί σε πολυτέλεια. Πολλοί έχουν τον τύπο της ***βασιλικής****· δηλαδή ένα επίμηκες ορθογώνιο οικοδόμημα που χωρίζεται κατά μήκος σε κλίτη με σειρές από κίονες και έχει ξύλινη στέγη. Μία από τις μικρές πλευρές της βασιλικής βλέπει προς την ανατολή όπου σχηματίζεται η κόγχη, δηλαδή η ημικυκλική αψίδα με την Αγία Τράπεζα και τον θρόνο του επισκόπου. Στη μικρή πλευρά που βλέπει προς τη δύση υπάρχει ο νάρθηκας, ένας χώρος για τους κατηχούμενους, τους αιρετικούς και τους μετανοούντες. Στο μεσαίο κλίτος, σχεδόν στο κέντρο του ναού, υπάρχει ο άμβωνας. Ο τύπος της βασιλικής κληρονομήθηκε από τον ελληνορωμαϊκό κόσμο.*

Παράλληλα με τη βασιλική υπάρχει και το ***περίκεντρο*** *(οκταγωνικό ή κυκλικό) λατρευτικό κτίριο, και αυτό με ελληνορωμαϊκή καταγωγή (μαυσωλεία και ηρώα). Το ιδιαίτερο γνώρισμά του είναι η θολωτή στέγη του, που σε μια εξελιγμένη μορφή της λέγεται τρούλος. Ο τρούλος προσδίδει στο ναό εξωτερικά μια μεγαλοπρέπεια, ενώ εσωτερικά μεταφέρει άπλετο φως. Επιδιώκοντας οι αρχιτέκτονες να στεγάσουν με τρούλο και τη βασιλική, δημιούργησαν τον τύπο της* ***τρουλαίας βασιλικής****. Σ' αυτήν ο τρούλος στηρίζεται πάνω σε τέσσερις πεσσούς (τετράγωνους κίονες) που υψώνονται στο κέντρο της βασιλικής, μπροστά στην είσοδο του ιερού.*

Λ. Τσιακτσίρας-Ζ. Ορφανουδάκης-Μ. Θεοχάρη, *Ιστορία Ρωμαϊκή και Βυζαντινή*

Στη Βασιλική ("Basilica") της Τριερ (στη σημερινή Γερμανία) ήταν η αίθουσα του θρόνου του Μεγάλου Κωνσταντίνου. Η UNESCO την έχει χαρακτηρίσει "μνημείο παγκόσμιας πολιτιστικής κληρονομιάς"

Προτάσεις για εργασίες και δραστηριότητες στην τάξη

1. Αφού παρατηρήσετε προσεκτικά τις εικόνες με τα σύμβολα των κατακομβών, καταγράψτε σε ένα χαρτάκι τις σκέψεις σας για τη σημασία τους. Κατόπιν, σε συνεργασία με τον/ην διπλανό/η σας συγκρίνετε τις σκέψεις σας και γράψτε ένα κοινό κείμενο. Στη συνέχεια, μοιραστείτε τα κείμενά σας με μια άλλη δυάδα και δημιουργήστε ένα κοινό κείμενο για τα σύμβολα των κατακομβών. (Τεχνική T.W.P.S.)
2. Παρατηρήστε προσεκτικά τη φωτογραφία της κατακόμβης του Αγίου Καλλίστου. Στη συνέχεια απαντήστε στις ερωτήσεις: Τι βλέπετε; Τι σκέφτεστε γι' αυτό που βλέπετε; Τι σας κάνει να αναρωτιέστε; (Τεχνική Artful Thinking: «Βλέπω-Ισχυρίζομαι-Αναρωτιέμαι»)

Ο Χριστιανισμός ως επίσημη θρησκεία της βυζαντινής αυτοκρατορίας

Ο Μέγας Θεοδόσιος και ο Χριστιανισμός

Ο Θεοδόσιος, το 380 μ.Χ., σχεδόν αμέσως μόλις ανέβηκε στον αυτοκρατορικό θρόνο, ανακήρυξε τον Χριστιανισμό επίσημη θρησκεία του κράτους, δηλώνοντας: *«Επιθυμούμε όλα τα διάφορα υπήκοα έθνη να ακολουθούν την θρησκεία που παραδόθηκε στους Ρωμαίους από τον άγιο Απόστολο Πέτρο»*. Με μια σειρά διαταγμάτων καταπολέμησε την ειδωλολατρία:

- την όρισε ως «εθνική δεισιδαιμονία»
- απαγόρευσε τις ειδωλολατρικές θυσίες (με ποινή θανάτου) και τις επισκέψεις σε εθνικούς ναούς
- σφράγισε τους κυριότερους ειδωλολατρικούς ναούς και τα μαντεία
- έκλεισε τη Φιλοσοφική Σχολή της Αθήνας.

Μέσα σε ένα τέτοιο κλίμα έλλειψης ανεκτικότητας που διαρκώς επιτείνονταν, παρουσιάστηκαν φαινόμενα βίας του όχλου εναντίον των μη χριστιανών και έγιναν καταστροφές ναών και ιερών των εθνικών.

Ένα διάταγμα του αυτοκράτορα Θεοδοσίου του Μεγάλου κατά των εθνικών

Κανένας απολύτως, από οποιαδήποτε τάξη ανθρώπων κι αν προέρχεται –είτε έχει κάποια εξουσία είτε κατάγεται από ισχυρό γένος είτε συμβαίνει να είναι ταπεινός στην καταγωγή και να μην ανήκει σε κάποια ευγενή οικογένεια– να μη σφάζει αθώα ζώα σε καμιά πόλη για να τα προσφέρει θυσία σε αναίσθητα είδωλα· ούτε να κάνει σπονδές με ανόθευτο κρασί, ούτε να λατρεύει τους εφέστιους θεούς με αρώματα, ούτε να τους ανάβει ιερή φωτιά και να βάζει επάνω λιβανωτά κι ούτε να κρεμάει γιορταστικά στεφάνια. Γιατί, αν κάποιος τολμήσει να θυσιάσει σφάγιο ή να κάνει μαντική με τα έντερα σφαγμένου ζώου, θα θεωρηθεί παραδειγματικά ένοχος εσχάτης προδοσίας, θα φορτωθεί με όλες τις βαριές κατηγορίες και θα καταδικαστεί ανάλογα, ακόμη κι αν δεν επιδίωξε κάτι εναντίον της ζωής των ηγεμόνων.

Ο Ιουστινιανός και ο Χριστιανισμός

Στην πραγματικότητα, αυτό που ξεκίνησε με τον Μέγα Κωνσταντίνο και συνεχίστηκε με τον Μέγα Θεοδόσιο έφτασε στην κορύφωσή του κατά τη διάρκεια της βασιλείας του Ιουστινιανού (527 μ.Χ. – 565 μ.Χ.). Ο Ιουστινιανός είναι ο αυτοκράτορας που επιχείρησε να αναδείξει το μεγαλείο της Ρωμαϊκής Αυτοκρατορίας, έκανε νικηφόρους πολέμους, συστηματοποίησε τους νόμους, ενίσχυσε τα οικονομικά του κράτους και έκτισε τον ναό της Αγίας Σοφίας στην Κωνσταντινούπολη.

Ο Ιουστινιανός θεωρούσε τον εαυτό του ως χριστιανό Αυτοκράτορα. Όλοι οι νόμοι του άρχιζαν πάντα με τη φράση «Στο όνομα του Κυρίου μας Ιησού Χριστού». Κυβερνούσε με απεριόριστη εξουσία δηλώνοντας ότι «μόνον ο Θεός και ο Αυτοκράτορας που ακολουθεί τον Θεό, μπορούν να κυβερνήσουν τον κόσμο με δικαιοσύνη». Ενδιαφέρθηκε και προσπάθησε πολύ για την ενότητα της Εκκλησίας, ασχολήθηκε με θεολογικά ζητήματα και δημοσίευσε πολλούς σχετικούς νόμους. Από νωρίς έλαβε σκληρά μέτρα εναντίον όσων ειδωλολατρών είχαν απομείνει και έκλεισε την περίφημη Ακαδημία Πλάτωνος. Επίσης, περιόρισε με νομοθετικά μέτρα τα δικαιώματα των Εβραίων.

Προτάσεις για εργασίες και δραστηριότητες στην τάξη

1. Υπογραμμίστε στα κείμενα των Ψαλμών τα ρήματα που φανερώνουν πώς ενεργεί ο Θεός μέσα στην κτίση. Τι δείχνουν για τη σχέση Θεού - κτίσης;
2. Εξηγήστε την αξία που δίνει ο Χριστός στα υλικά στοιχεία της φύσης στην ευχή της Αναφοράς.
3. Ποια απάντηση δίνουν με τη ζωή τους ο Άγ. Μόδεστος, ο Γέροντας Σιλουανός και ο Άγ. Φραγκίσκος της Ασίζης στα ερωτήματα: «Είναι η φύση ιδιοκτησία μας; Ποια είναι η ευθύνη μας γι' αυτήν;»
4. Πώς περιγράφει ο Γέροντας Πορφύριος μέσα από τη συνάντησή του με το αηδονάκι τη σχέση της κτίσης με το Θεό;
5. «Ατελιέ»: Δημιουργήστε μια ζωγραφιά ή κολλάζ εμπνευσμένο από τα κείμενα της θεματικής ενότητας για τη σχέση του ανθρώπου με την κτίση, αλλά και από δικούς σας προβληματισμούς για το σύγχρονο οικολογικό πρόβλημα.
6. Έρευνα: Η στάση του δυτικού «πολιτισμένου» κόσμου προς τη φύση.
7. Δημιουργήστε ένα φυλλάδιο με οδηγίες για τη φροντίδα και την προστασία των αδέσποτων ζώων της γειτονιάς σας.
8. Εργασία σε ομάδες: Διαλέξτε μια στροφή από το ποίημα του Ρίτσου και προσπαθήστε να την αποδώσετε με την τεχνική «ομαδικό γλυπτό».

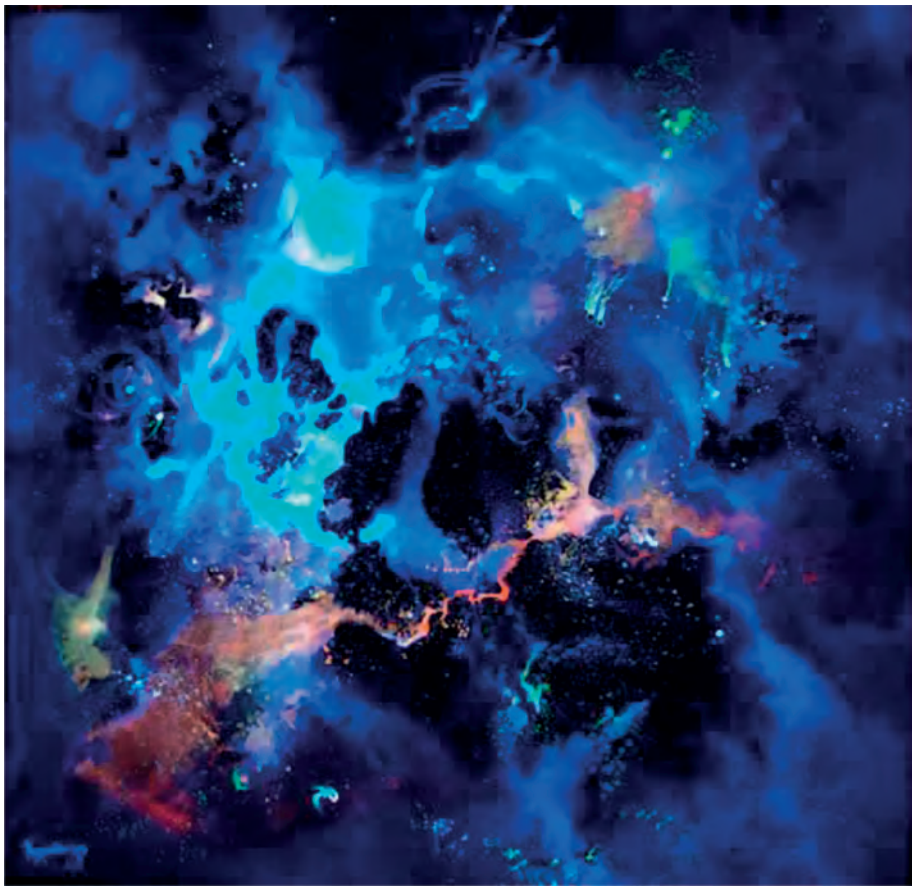

Α. Κιλεσσόπουλος

εισαγωγικό

Μέσα στη δίνη των αλλαγών που συμβαίνουν σε όλη τη διάρκεια της εφηβείας, ένα θέμα που συχνά δημιουργεί δυσκολίες και συγκρούσεις στις σχέσεις των παιδιών με τους γονείς και τους δασκάλους τους είναι η τήρηση ορίων και κανόνων. Συχνά κι εσείς νιώθετε αυτούς τους κανόνες σαν περιορισμό της ελευθερίας σας και αναρωτιέστε ποια είναι η αναγκαιότητά τους, ποιος και με ποια κριτήρια τους ορίζει και ποια είναι η αξία που μπορεί να έχουν για τη ζωή σας.

Η Εκκλησία από πολύ νωρίς χρειάστηκε να δείξει τα όρια ανάμεσα στην αλήθεια και το ψέμα ή την πίστη και την πλάνη για τον Θεό και τον άνθρωπο, για να αντιμετωπίσει τα σοβαρά προβλήματα που δημιουργούνταν στη ζωή των πιστών.
Η χάραξη ορίων δεν ήταν πάντα εύκολη υπόθεση και ποτέ δεν την αποφάσιζε ένας άνθρωπος. Χρειάστηκαν ομόφωνες αποφάσεις που λήφθηκαν μέσα σε πολύ δύσκολες συνθήκες από πολλά μέλη της Εκκλησίας που εργάστηκαν σκληρά και υπεύθυνα γι' αυτό. Έτσι προέκυψε και η ανάγκη δημιουργίας θεσμών, όπως είναι οι Σύνοδοι, για να καταγράψουν τις αρχές της πίστης, τα λεγόμενα «δόγματα». Αυτό που επιδίωκαν τόσο τα πρόσωπα όσο και οι θεσμοί ήταν να διαφυλάξουν την αποστολικότητα, την καθολικότητα και την ενότητα της Εκκλησίας. Γιατί θεωρούσαν πως έτσι διασώζεται η πίστη και η ζωή των χριστιανών. Οι Σύνοδοι λειτουργούσαν δίνοντας λόγο και ψήφο σε όσο το δυνατόν περισσότερα μέλη της Εκκλησίας. Ωστόσο, οι αποφάσεις δε λαμβάνονταν μόνο με βάση την αρχή της πλειοψηφίας, αλλά και με βάση την πνευματική ωριμότητα και τον θείο φωτισμό των μελών της συνόδου.

Σε αυτήν τη θεματική ενότητα αρχικά θα αναγνωρίσετε και θα προβληματιστείτε για το ρόλο και τη σημασία των ορίων και των αποφάσεων για τη δική σας ζωή. Στη συνέχεια, θα αξιολογήσετε τον τρόπο με τον οποίο η Εκκλησία πήρε αποφάσεις και έθεσε όρια για τα ζητήματα πίστης, θα εξετάσετε τη λειτουργία των θεσμών της και θα διερευνήσετε τις συνέπειες που είχαν αυτές για τη ζωή των ανθρώπων.

περιεχόμενα

I. Συζητώντας για τα όριά μας

II. Η Χριστιανική Εκκλησία αποφασίζει και ορίζει την πίστη

- Όλοι μαζί βρίσκουν τη λύση: Μια σύνοδος από τα χρόνια των Αποστόλων
- Από τις τοπικές στις Οικουμενικές Συνόδους
- Οι Πατέρες της Εκκλησίας υπερασπίζονται την πίστη
- Δόγματα / Όροι: Η ζωή και η πίστη της Εκκλησίας με λόγια
- Τα θεμέλια της πίστης: Ο Θεός ως Τριάδα και ο Θεάνθρωπος Χριστός

I. Συζητώντας για τα όριά μας

Όλα επιτρέπονται; Ποιος ξέρει και ποιος καθορίζει το σωστό; Γιατί να υπάρχουν τόσοι περιορισμοί στη ζωή μας; Ποιος αποφασίζει για μας; Γιατί πάντα οι μεγαλύτεροι; Τι μπορεί να συμβαίνει όταν δεν υπάρχουν όρια;

Βεατρίκη Κάτζολα-Σαμπατάκου, *Δε θέλω να μου λένε τι να κάνω*

Η Ζένια παίρνει τις καραμέλες. Περιμένει να τον ακούσει να της βγάζει κανένα λογύδριο για «τις βλαβερές συνέπειες του καπνού», αλλά ο θείος της έχει ήδη απομακρυνθεί. Βρίσκεται κιόλας στην πόρτα.

«Λεωνίδα! Στάσου ένα λεπτό». Κοντοστέκεται απορημένος.

«Να … θέλω να σου πω ότι είσαι πολύ εντάξει, να πούμε».

«Και βέβαια είμαι εντάξει. Αλλά … πώς σου ήρθε ξαφνικά αυτό;»

«Είσαι ο μόνος που δε με πνίγει στις συμβουλές … τα "πρέπει" και τα "κάνε αυτό" και "μην κάνεις εκείνο" … Λες τη γνώμη σου, αλλά δεν το παίζεις μονοπώλιο. Δεν είσαι σαν το μπαμπά και τη μαμά, που μ' έχουν ταράξει στις απαγορεύσεις και στις προστακτικές … Με σέβεσαι εσύ!»

«Φυσικά σε σέβομαι. Άλλωστε, δε θα 'σαι πάντα δεκαεφτά χρόνων! Απ' το τοπίο της εφηβείας περαστική είσαι κι εσύ, όπως όλοι μας. Μήπως όμως είσαι λίγο αυστηρή με τους καημένους τους γονείς σου;»

«Δε με καταλαβαίνουν. Οι κουβέντες μαζί τους δε βγάζουν πουθενά».

«Μα γιατί;»

«Γιατί όλο "μη" και "πρόσεχε" είναι. Κι εγώ … Εγώ δε θέλω να μου λένε τι να κάνω!»

Ζωρζ Σαρή, *Ο κύριός μου*

Ο δάσκαλος κρατούσε στο κάθε χέρι από μια μεγάλη φουσκωμένη σακούλα, ανέβηκε στο βάθρο και τις ακούμπησε κάτω από το μαυροπίνακα.

Τι ’ναι τούτες οι σακούλες; Παραξενεύτηκαν οι μαθητές κι έτριξαν τα θρανία. Ο Πασχάλης ψιθύρισε στο Λευτέρη:

- Αλλού γι’ αλλού ο άνθρωπος …

Ο δάσκαλος κάθισε στην έδρα του, έκανε να μιλήσει, δε μίλησε, σηκώθηκε, προχώρησε ώς την άκρη του βάθρου και τότε είπε:

- Παιδιά μου, σήμερα θα κλέψω λίγη ώρα από το μάθημα ιστορίας γιατί έχω να σας πω κάτι σημαντικό.

Οι μαθητές τέντωσαν τ’ αυτιά τους. Ούτε ένα κιχ.

- Σας έφερα βιβλία. Όχι σχολικά. Βιβλία που έγραψαν συγγραφείς για παιδιά, παραμύθια και μυθιστορήματα. Τα διάβαζα όταν ήμουν μαθητής του δημοτικού και του γυμνασίου. Θα σας τα μοιράσω κι αν θέλετε τα διαβάζετε. Λέω ΑΝ ΘΕΛΕΤΕ, γιατί τα εξωσχολικά βιβλία δεν πρέπει αναγκαστικά να τα διαβάζετε. Όλη σας η μέρα είναι γεμάτη ΠΡΕΠΕΙ. ΠΡΕΠΕΙ να σηκωθείτε νωρίς το πρωί για να πάτε σχολείο, ΠΡΕΠΕΙ να διαβάσετε ιστορία, γεωγραφία, συντακτικό, ΠΡΕΠΕΙ να λύσετε τις ασκήσεις των μαθηματικών, ΠΡΕΠΕΙ να είστε υπάκουοι, φρόνιμοι, προσεκτικοί την ώρα του μαθήματος, ΠΡΕΠΕΙ, ΠΡΕΠΕΙ, ΠΡΕΠΕΙ … Αμάν!

Β. Τασιόπουλος, *Γιατί απέναντι;*

Γεωργία Στύλου, από την εικονογράφηση του βιβλίου

Εκείνο που υποστήριζε ο καθηγητής στην εκπομπή για το νόμο της σιωπής, ήταν το τελειωτικό χτύπημα για τη συνείδηση της Κατρίν. Πότε μίλησαν οι μεγάλοι στα παιδιά, πότε τα ρώτησαν οι επιστήμονες, πότε ενδιαφέρθηκαν πραγματικά για το τι συμβαίνει στα σχολεία; […]

- Όλο μεγάλα λόγια είστε εσείς οι μεγάλοι. Διαπιστώσαμε τούτο, διαπιστώσαμε το άλλο. Αριθμοί, χαρτιά, και το πώς το είπε εκείνος με τα γυαλιά, «επίπεδα βίας» ή κάπως έτσι; Ζείτε αλλού, έκανε η Κατρίν. Ούτε περνάει από το μυαλό σας τι είναι ο νόμος της σιωπής. Ποιοι φτιάχνουν νόμους, μου λέτε; Εσύ γιατί δε ρώτησες εκείνον από το υπουργείο τι ξέρει από βία.

Οι δυο γονείς είχαν παγώσει. Την άκουγαν ανήμποροι να αντιδράσουν.

(την επόμενη μέρα)

Η Κατρίν ανέβηκε στο πεζούλι για να τη βλέπουν και να τους βλέπει όλους […] και πιάστηκε από τη σιδεριά.

- Λοιπόν, ξέρουμε τι έχει συμβεί. Τα πολλά λόγια είναι φτώχεια, είπε κι η φωνή της έγινε πιο τραχιά.

Προτείνω να το λύσουμε μόνοι μας. Η κάθε τάξη, το κάθε τμήμα να κάνει συνέλευση και να αποφασίσει το τέλος του νόμου της σιωπής. Να μιλήσουμε πρέπει. Τι καθόμαστε και μυξοκλαίμε; Τι νομίζετε πως θα μας πούνε … πάλι σε εμάς θα τα ρίξουν. Ναι, είμαστε ζωηροί, ε, και; Οι μεγάλοι δεν ήταν ποτέ παιδιά; Να πάρουμε την υπόθεση στα χέρια μας. Δε χρειάζεται ούτε βία ούτε τιμωρίες.

- Πες τα, Κατρίν, ακούστηκε από κάτω […] κι αμέσως τα παιδιά ξέσπασαν σε χειροκροτήματα και φωνές.

Σε λίγο, έξι μεγάλες ομάδες συζητούσαν στην αυλή του σχολείου, ενώ στη μεγάλη αίθουσα οι γονείς και οι δάσκαλοι προσπαθούσαν να βρουν λύσεις. Οι αποφάσεις των παιδιών ήταν γρήγορες: επιστράτευσαν τη φαντασία και το χιούμορ τους κι έβγαλαν τις ευαισθησίες και τους προβληματισμούς τους. Οι μαρκαδόροι πήραν φωτιά και τα συνθήματα συναγωνίζονταν με τις ατάκες: ΜΙΛΑ, ΝΑ ΜΙΛΗΣΟΥΜΕ, ΟΣΟ ΜΙΛΑΣ ΕΛΕΥΘΕΡΩΝΕΣΑΙ, ΟΛΟΙ ΕΙΜΑΣΤΕ ΙΣΟΙ, ΟΛΟΙ ΕΙΜΑΣΤΕ ΔΙΑΦΟΡΕΤΙΚΟΙ, ΔΩΣΤΕ ΤΑ ΧΕΡΙΑ, ΤΕΛΟΣ ΤΑ ΜΙΣΗ ΓΙΑ ΛΥΣΗ, ΟΠΟΙΟΣ ΦΟΒΑΤΑΙ ΠΗΓΑΙΝΕΙ ΚΑΙ ΚΟΙΜΑΤΑΙ, ΑΛΛΑΞΤΕ, ΜΙΑ ΑΓΚΑΛΙΑ ΚΙ ΕΝΑ ΛΟΥΛΟΥΔΙ ΚΑΝΟΥΝ Τ' ΟΝΕΙΡΟ ΤΡΑΓΟΥΔΙ, Η ΑΓΑΠΗ ΣΕ ΟΜΟΡΦΑΙΝΕΙ …

Τα πολύχρωμα χαρτιά κολλήθηκαν στα κάγκελα του μαντρότοιχου και ένα πανηγύρι στήθηκε στην αυλή. Τα γέλια, τα τραγούδια κι οι χαρές περίσσεψαν, ενώ οι γονείς με τους δασκάλους ακόμη συζητούσαν.

Προτάσεις για εργασίες και δραστηριότητες στην τάξη

1. Σκεφτείτε και γράψτε τρία όρια που βάζουν στη ζωή σας η οικογένεια και το σχολείο. Κατόπιν, σε συνεργασία με τον/την διπλανό/ή σας, εντοπίστε τα κοινά και τα διαφορετικά. Στη συνέχεια συνεργαστείτε με μια άλλη δυάδα για να διερευνήσετε τα κριτήρια αυτών των ορίων. (Τεχνική: «T.W.P.S.»)
2. Σε μικρές ομάδες σκεφτείτε ένα ομαδικό σας παιχνίδι (π.χ. ποδόσφαιρο, μπάσκετ, επιτραπέζιο) και φανταστείτε ότι αποφασίζετε να το παίξετε, χωρίς να ισχύει κανένας κανόνας του παιχνιδιού. Καταγράψτε τα προβλήματα που πιστεύετε ότι θα δημιουργηθούν στην ομάδα και εξηγήστε γιατί.
3. Χωριστείτε σε ομάδες και δημιουργήστε σενάρια με θέμα: «Στιγμιότυπα από μια χωρίς όρια σχολική καθημερινότητα». Παρουσιάστε σχετικές σκηνές στην τάξη.

II. Η Χριστιανική Εκκλησία αποφασίζει και ορίζει την πίστη

Πότε και γιατί χρειάζονται οι αποφάσεις; Πώς παίρνονται οι αποφάσεις; Ποιος ορίζει τι είναι σωστό και λάθος; Ποια είναι η σημασία των αποφάσεων για τη ζωή των πιστών;

Το πρόβλημα που είχε να αντιμετωπίσει η Αποστολική Σύνοδος

Την πρώτη Σύνοδο στην ιστορία της Εκκλησίας τη συγκάλεσαν οι ίδιοι οι Απόστολοι στην Ιερουσαλήμ το 49 μ.Χ., για να αντιμετωπίσουν ένα σοβαρό ζήτημα που είχε προκύψει. Ποιο ήταν αυτό; Στις χριστιανικές κοινότητες που είχαν δημιουργηθεί υπήρχαν δύο ομάδες Χριστιανών: οι **Ιουδαιοχριστιανοί**, δηλαδή εκείνοι που πριν βαφτιστούν ήταν Ιουδαίοι, γι' αυτό και εξακολουθούσαν να τηρούν τα ιουδαϊκά ήθη και έθιμα, και οι **Ελληνιστές**, οι οποίοι προέρχονταν από άλλα έθνη, γι' αυτό και είχαν ειδωλολατρικά ήθη και έθιμα. Οι Ιουδαιοχριστιανοί όμως αντιδρούσαν με την είσοδο των Ελληνιστών στην εκκλησία, επειδή τους θεωρούσαν ηθικά κατώτερους. Μάλιστα, απαιτούσαν από αυτούς να τηρούν τον Μωσαϊκό Νόμο. Με τη σειρά τους, οι Ελληνιστές αντιδρούσαν και ένιωθαν υποτιμημένοι. Το αποτέλεσμα ήταν να δημιουργούνται στη ζωή των χριστιανικών κοινοτήτων διακρίσεις και προβλήματα, που κάθε μέρα αυξάνονταν και απειλούσαν την ενότητά τους.
Στη Σύνοδο αυτή, εκτός από τους Αποστόλους, συμμετείχαν οι πρεσβύτεροι αλλά και πλήθος λαού. Όλα όσα σπουδαία έγιναν σε αυτή την πρώτη Σύνοδο της Εκκλησίας την ανέδειξαν σε πρότυπο για όλες τις μετέπειτα συνόδους.

Όλοι μαζί βρίσκουν τη λύση: Μια σύνοδος από τα χρόνια των Αποστόλων

Συγκεντρώθηκαν οι Απόστολοι και οι πρεσβύτεροι…

Μερικοί χριστιανοί που ήρθαν από την Ιουδαία δίδασκαν τους αδερφούς: «Αν δεν περιτέμνεσθε όπως προστάζει ο νόμος του Μωυσή, δεν μπορείτε να σωθείτε». Επειδή έγινε αναστάτωση και συζήτηση μεγάλη ανάμεσα στον Παύλο και τον Βαρνάβα από τη μια, και σ' αυτούς από την άλλη, αποφασίστηκε να ανέβουν ο Παύλος και ο Βαρνάβας και μερικοί άλλοι από τους χριστιανούς της Αντιόχειας στα Ιεροσόλυμα, για να λύσουν εκεί το ζήτημα αυτό με τους αποστόλους και τους πρεσβυτέρους. Η εκκλησία τους κατευόδωσε, κι αυτοί διέσχισαν τη Φοινίκη και τη Σαμάρεια, μιλώντας παντού για την επιστροφή των εθνικών στον Χριστό, κι έδιναν έτσι μεγάλη χαρά σ' όλους τους αδερφούς. Όταν έφτασαν στην Ιερουσαλήμ, τους έγινε υποδοχή από τα μέλη της εκκλησίας, από τους αποστόλους και από τους πρεσβυτέρους. Αυτοί τους διηγήθηκαν όσα ο Θεός έκανε μ' αυτούς, και ότι άνοιξε τη θύρα της πίστεως στους εθνικούς. Σηκώθηκαν όμως μερικοί από την παράταξη των Φαρισαίων που είχαν πιστέψει, κι έλεγαν ότι πρέπει τους εθνικούς να τους περιτέμνουν και να απαιτούν να τηρούν το νόμο του Μωυσή.
Συγκεντρώθηκαν, λοιπόν, οι απόστολοι και οι πρεσβύτεροι για να εξετάσουν το θέμα αυτό. Αφού έγινε πολλή συζήτηση, έλαβε το λόγο ο Πέτρος και τους είπε: «Αδερφοί, εσείς ξέρετε καλά ότι ο Θεός από παλιά με διάλεξε από όλους μας εμένα, για ν' ακούσουν οι εθνικοί από το στόμα μου το λόγο του ευαγγελίου και να πιστέψουν. Και ο Θεός, που γνωρίζει τις καρδιές των ανθρώπων, έδωσε σημάδι ότι κι αυτοί μπορούν να σωθούν, χορηγώντας τους το Άγιο Πνεύμα όπως και σ' εμάς. Δεν έκανε καμιά διάκριση ανάμεσα σ' εμάς και σ' αυτούς, αλλά καθάρισε με την πίστη τις καρδιές τους. Τώρα, λοιπόν, γιατί προκαλείτε τον Θεό, θέλοντας να φορτώσετε στον τράχηλο των χριστιανών ένα βάρος, που ούτε οι πρόγονοί μας ούτε εμείς μπορέσαμε να σηκώσουμε; Αντίθετα, πιστεύουμε ότι θα μας σώσει η χάρη του Κυρίου Ιησού,

με τον ίδιο τρόπο που θα σώσει κι εκείνους». Όλο το πλήθος σώπασε, και όλοι άκουγαν τον Βαρνάβα και τον Παύλο να διηγούνται τα θαύματα που έκανε ο Θεός μέσω αυτών στους εθνικούς. Κι όταν τελείωσαν, μίλησε ο Ιάκωβος: «Ακούστε με, αγαπητοί αδερφοί. Ο Συμεών-Πέτρος διηγήθηκε πως ο Θεός για πρώτη φορά φρόντισε να φτιάξει από τους εθνικούς ένα λαό δικό του. Μ' αυτό συμφωνούν και τα λόγια των προφητών […] Γι' αυτό εγώ έχω τη γνώμη να μην επιβαρύνουμε τους εθνικούς που επιστρέφουν στο Θεό, αλλά να τους στείλουμε μια επιστολή και να τους καθορίσουμε να φυλάγονται από τους μολυσμούς των ειδωλοθύτων, από την πορνεία, από τη βρώση πνιγμένου ζώου και από την πόση αίματος ζώου. Αυτές οι διατάξεις του Μωυσή είναι πασίγνωστες, γιατί από τα παλιά χρόνια διαβάζονται σε κάθε πόλη στις συναγωγές κάθε Σάββατο».

(Πραξ 15, 1-23)

Η απόφαση της Αποστολικής Συνόδου

Τότε αποφάσισαν οι απόστολοι και οι πρεσβύτεροι μαζί με όλη την εκκλησία να εκλέξουν από ανάμεσά τους μερικούς που να τους στείλουν στην Αντιόχεια μαζί με τον Παύλο και τον Βαρνάβα. Έτσι εξέλεξαν τον Ιούδα, που λεγόταν και Βαρσαββάς, και τον Σίλα, ανθρώπους με εξέχουσα θέση ανάμεσα στους χριστιανούς, και τους έδωσαν να μεταφέρουν την ακόλουθη επιστολή: Οι απόστολοι και οι πρεσβύτεροι και οι αδελφοί, χαιρετούν τους αδελφούς που προέρχονται από τους εθνικούς στην Αντιόχεια, στη Συρία και στην Κιλικία. Επειδή ακούσαμε ότι μερικοί από μας ήρθαν και σας τάραξαν με τα λόγια τους και κλόνισαν τις ψυχές σας, χωρίς να τους έχουμε δώσει εντολή εμείς, αποφασίσαμε ομόφωνα να εκλέξουμε μερικούς άντρες και να τους στείλουμε σ' εσάς, μαζί με τους αγαπητούς μας Βαρνάβα και Παύλο, που έχουν αφιερώσει τη ζωή τους στο έργο του Κυρίου μας Ιησού Χριστού. Στείλαμε λοιπόν τον Ιούδα και το Σίλα, που θα σας πουν και προφορικά τα ίδια πράγματα. Δηλαδή: αποφασίστηκε ως σωστό από το Άγιο Πνεύμα και από μας να μη σας επιβάλλουμε κανένα πρόσθετο βάρος, εκτός από αυτά τα αναγκαία: να απέχετε από τα ειδωλόθυτα, το αίμα, το κρέας από πνιγμένα ζώα και την πορνεία. Αν φυλάγεστε από αυτά θα κάνετε το σωστό. Υγιαίνετε.

(Πραξ 15, 23-29)

Προτάσεις για εργασίες και δραστηριότητες στην τάξη

1. Αναγνωρίστε και αξιολογήστε τα επιχειρήματα των Αποστόλων Πέτρου και Ιακώβου με τα οποία υπερασπίστηκαν τις απόψεις τους. Στη συνέχεια, προσπαθήστε να διακρίνετε τι ήταν αυτό που τους ενδιέφερε περισσότερο.
2. Φανταστείτε ότι συμμετείχατε στην Α΄ Αποστολική Σύνοδο και μετά το τέλος της επιστρέφετε στον τόπο σας. Οι χριστιανοί της κοινότητάς σας θέλουν να μάθουν για τη σύνοδο και την απόφαση που πήρε. (Τεχνική: «Ανακριτική Καρέκλα»)
3. Εργασία σε ομάδες (με κοινό θέμα): *«Αποφασίστηκε από το Άγιο Πνεύμα και από μας…»*: Προσπαθήστε να εξηγήσετε τι είναι αυτό που κάνει τους Αποστόλους να μιλούν με τόση σιγουριά.
4. Φανταστείτε τη ζωή των Χριστιανών πριν και μετά την Αποστολική Σύνοδο. Στη συνέχεια συντάξτε μια επιστολή που στέλνει ένας Ελληνιστής ή ένας Ιουδαιοχριστιανός σε έναν φίλο του μόλις πληροφορήθηκε την απόφαση.

Από τις τοπικές στις Οικουμενικές συνόδους

Από τον 2ο αι. μ.Χ. οι επίσκοποι γειτονικών περιοχών συνήθιζαν να επικοινωνούν μεταξύ τους, για να αντιμετωπίζουν ποιμαντικά ζητήματα, να συζητούν θεολογικά θέματα και να λύνουν διάφορα προβλήματα που ανέκυπταν. Αυτή η επικοινωνία γινόταν με τη σύγκληση **τοπικών συνόδων** στην πρωτεύουσα της επαρχίας, υπό την προεδρία του επισκόπου της πρωτεύουσας. Με το πέρασμα των χρόνων οι σύνοδοι διευρύνονταν, καθώς άρχισαν να συμμετέχουν σε αυτές μέλη όχι μόνο μίας, αλλά και περισσότερων περιφερειών.

Τα πράγματα άλλαξαν τον 4ο αι. μ.Χ. με τον Μ. Κωνσταντίνο. Με την καινούρια σχέση μεταξύ Εκκλησίας και πολιτείας που διαμορφώθηκε και καθώς η Εκκλησία γινόταν πια «θρησκεία της αυτοκρατορίας» άρχισαν να συγκαλούνται **Οικουμενικές Σύνοδοι**, σύνοδοι δηλαδή στις οποίες συμμετείχαν περισσότερα μέλη της Εκκλησίας και από όλο τον κόσμο, με καθήκον τους να διευκρινίσουν την πίστη και να την προστατεύσουν από λάθη και αποκλίσεις.

Η αντιμετώπιση των αιρέσεων: βασικός στόχος των Συνόδων

Από τους πρώτες αιώνες της ζωής της Εκκλησίας, κάποιοι χριστιανοί, προσπαθώντας να εξηγήσουν την πίστη τους αποκλειστικά με τη λογική, άρχισαν να υιοθετούν απόψεις διαφορετικές από αυτές που πίστευε μέχρι τότε όλη η εκκλησιαστική κοινότητα και αντίθετες με όσα είχαν παραδώσει οι μαθητές του Χριστού. Αυτό δημιουργούσε αναστάτωση στους χριστιανούς, που μάλιστα εντείνονταν περισσότερο εξαιτίας των επεμβάσεων πολλών αυτοκρατόρων.

Η Εκκλησία διαπίστωσε ότι όλο αυτό το κλίμα απειλούσε να πληγώσει καθοριστικά τη ζωή και την ενότητα των μελών της. Αποφάσισε να διαχωρίσει την αλήθεια από την πλάνη (αίρεση), καθορίζοντας μια για πάντα τη διδασκαλία της πάνω στα βασικά σημεία της πίστης. Γι' αυτό τον λόγο συγκλήθηκαν οι **Οικουμενικές Σύνοδοι**. Όσοι χριστιανοί συνέχισαν και μετά τις αποφάσεις των Συνόδων να υποστηρίζουν τις δικές τους απόψεις ονομάστηκαν **αιρετικοί**, γιατί με αυτόν τον τρόπο ξεχώρισαν και απομακρύνθηκαν από την πίστη της Εκκλησίας. Η Ορθόδοξη εκκλησία αναγνωρίζει επτά Οικουμενικές Συνόδους, η τελευταία, μάλιστα από τις οποίες πραγματοποιήθηκε το 787 μ.Χ. για την υπεράσπιση των ιερών εικόνων.

Η Εκκλησία των Συνόδων

*Οι Σύνοδοι καθόρισαν μια για πάντα τη διδασκαλία της Εκκλησίας πάνω στα **βασικά δόγματα** της Χριστιανικής πίστης –περί της Αγίας Τριάδος και της Σάρκωσης. Όλοι οι Χριστιανοί θεωρούν αυτά τα πράγματα ως «μυστήρια» που βρίσκονται πέρα από την ανθρώπινη κατανόη-*

ση και γλώσσα. Οι επίσκοποι, όταν εξέθεταν τους όρους των Συνόδων, δεν θεωρούσαν πως είχαν εξηγήσει το μυστήριο· απλώς προσπαθούσαν ν' αποκλείσουν ορισμένους ψεύτικους τρόπους αναφοράς σ' αυτό. Περι-όρισαν το μυστήριο για να εμποδίσουν τους ανθρώπους να παρεκκλίνουν στο λάθος και στην αίρεση. Αυτό ήταν όλο […].
Οι συζητήσεις στις Συνόδους κάποιες φορές φαίνονταν αφηρημένες και απόμακρες, τις ενέπνεε όμως ένας πολύ συγκεκριμένος σκοπός: η ανθρώπινη σωτηρία […].
Πίσω από τις αποφάσεις των Συνόδων βρίσκεται η δουλειά θεολόγων, που καθόρισαν με ακρίβεια το περιεχόμενο των όρων που υιοθέτησαν οι Σύνοδοι.

Κάλλιστος Ware, *Η Ορθόδοξη Εκκλησία*

Το ενδιαφέρον των πιστών για τις συνόδους

Ο Γρηγόριος Νύσσης, περιγράφοντας τις ατελείωτες θεολογικές συζητήσεις στην Κωνσταντινούπολη την εποχή της Δεύτερης Οικουμενικής Συνόδου (381 μ.Χ.), μας λέει:
(Αυτή η συζήτηση) *γεμίζει ολόκληρη την πόλη, τις πλατείες, τις αγορές, τα σταυροδρόμια, τα σοκάκια· κουρελήδες, αργυραμοιβοί, παντοπώλες: όλοι συζητούν μετά μανίας. Αν ζητήσεις από κάποιον τα ρέστα σου, αυτός φιλοσοφεί περί του Γεννητού και του Αγεννήτου· αν ρωτήσεις για την τιμή του ψωμιού, η απάντηση θα είναι πως ο Πατήρ είναι ανώτερος και ο Υιός κατώτερος· αν ρωτήσεις «είναι το μπάνιο μου έτοιμο;» ο θαλαμηπόλος θα σου απαντήσει πως ο Υιός δημιουργήθηκε εκ του μηδενός […]*

Γρηγόριος Νύσσης, *Περί θεότητος Υιού και Πνεύματος λόγος*

Ποιος αποφασίζει αν μια σύνοδος είναι οικουμενική;

Πέταγμα, Goran Stamenkovic

Είναι πολύ δύσκολο να δοθεί άμεση απάντηση σ' αυτό το ερώτημα […] δεν μπορεί μια σύνοδος να θεωρηθεί οικουμενική, αν οι αποφάσεις της δεν γίνουν δεκτές από ολόκληρη την Εκκλησία […]
Αυτή η πράξη αποδοχής των συνόδων από ολόκληρη την Εκκλησία δεν πρέπει να γίνει κατανοητή μ' ένα νομικίστικο τρόπο: «Δε σημαίνει πως οι αποφάσεις των συνόδων θα πρέπει να επικυρωθούν από ένα γενικό δημοψήφισμα, και πως χωρίς ένα τέτοιο δημοψήφισμα δεν έχουν κύρος. Δεν υπάρχει τέτοιο δημοψήφισμα. Αλλά από την ιστορική εμπειρία γίνεται σαφές πως η φωνή μιας δεδομένης συνόδου είτε εκφράζει την αληθινή φωνή της Εκκλησίας είτε όχι: αυτό είναι όλο» (Σ. Μπουλγκάκωφ).

Κάλλιστος Ware, *Η Ορθόδοξη Εκκλησία*

Η Α΄ Οικουμενική Σύνοδος

Συγκλήθηκε από τον αυτοκράτορα Μ. Κωνσταντίνο στη Νίκαια της Βιθυνίας, τον Μάιο του έτους 325 μ.Χ. Ο Κωνσταντίνος ήθελε να κατευνάσει τον σάλο που είχε προκαλέσει στην Εκκλησία ο Άρειος με τη διδασκαλία του. Όσο κι αν είχε προσπαθήσει ο επίσκοπος Αλεξανδρείας Αλέξανδρος να αντιμετωπίσει τις απόψεις του Αρείου σε μια τοπική σύνοδο, δεν τα κατάφερε. Έτσι χρειάστηκε η οργάνωση μιας συνόδου στην οποία να συμμετέχουν μέλη από όλη την Εκκλησία (Οικουμενική). Στη σύνοδο, όλοι είχαν τη δυνατότητα να εκφέρουν τη γνώμη τους. Κατά την παράδοση, στη σύνοδο συμμετείχαν 318 Πατέρες της Εκκλησίας. Όσα λέγονταν προκαλούσαν αντιδράσεις και διάλογο. Ο ίδιος μάλιστα ο Μ. Κωνσταντίνος που τιμητικά ήταν πρόεδρος της Α' Οικουμενικής Συνόδου παρενέβαινε συχνά. Αφού έγιναν πολλές συζητήσεις (η Σύνοδος διήρκεσε τρεισήμισι χρόνια!) και διαβάστηκαν σχετικά κείμενα, μια επιτροπή συνέταξε το **Σύμβολο της Πίστεως**. Επιπλέον, στην Α΄ Οικουμενική Σύνοδο αποφασίστηκε ποια είναι τα ιερά βιβλία των Χριστιανών (ο Κανόνας της Καινής Διαθήκης) και καθορίστηκε η ημέρα εορτασμού του Πάσχα.

Γιατί ήταν επικίνδυνες οι απόψεις του Αρείου;

Το κύριο έργο της Συνόδου της Νικαίας το 325 ήταν η καταδίκη του Αρειανισμού. Ο Αρειος, ένας ιερέας της Αλεξάνδρειας, υποστήριζε πως ο Υιός είναι κατώτερος από τον Πατέρα, και τραβώντας έτσι μια διαχωριστική γραμμή μεταξύ Θεού και δημιουργίας, τοποθετούσε τον Υιό μεταξύ των κτισμάτων: ένα ανώτερο βεβαίως κτίσμα, είναι αλήθεια, αλλά πάντως όχι τίποτε άλλο από κτίσμα. Χωρίς αμφιβολία το κίνητρό του ήταν να προστατέψει τη μοναδικότητα και υπερβατικότητα του Θεού, αλλά αποτέλεσμα της διδασκαλίας του, κάνοντας τον Χριστό κατώτερο του Θεού, ήταν πως η θέωση του ανθρώπου καθίσταται αδύνατη. Μόνον αν ο Χριστός είναι τέλειος Θεός, ήταν η απάντηση της Συνόδου, μπορεί να μας ενώσει με τον Θεό, γιατί κανείς άλλος εκτός του Θεού δεν μπορεί να ανοίξει το δρόμο γι' αυτή την ένωση.

K. Ware, *Η Ορθόδοξη Εκκλησία*

Α' Οικουμενική Σύνοδος, Μ. Δαμασκηνός (1591)

Οι Πατέρες της Εκκλησίας υπερασπίζονται τη χριστιανική πίστη

Ποιους εννοούμε μιλώντας για «Πατέρες της Εκκλησίας»;

Πατέρες της Εκκλησίας είναι εκείνα τα μέλη της που αναγνωρίστηκαν ως αυθεντικοί ερμηνευτές της Αγίας Γραφής και καθοδηγητές των πιστών στην εν Χριστώ ζωή και οι οποίοι συνέβαλαν δραστικά στον καθορισμό, στη διατύπωση και, κυρίως στη διαφύλαξη και υπεράσπιση της εκκλησιαστικής πίστης. Για τον λόγο αυτό, συχνά ο όρος Πατέρας της Εκκλησίας εναλλάσσεται ή συμπληρώνεται με τον τιμητικό προσδιορισμό **Διδάσκαλος**. Επιπλέον, ανάλογα με την συμβολή του σε κομβικές ιστορικές περιόδους, ένας Πατέρας αναγνωρίζεται ως **Μέγας** ή **Οικουμενικός διδάσκαλος**.

Σπουδαίοι Πατέρες της Εκκλησίας είναι οι Μέγας Αθανάσιος, Μέγας Βασίλειος, Γρηγόριος ο Θεολόγος ή Ναζιανζηνός, Ιωάννης ο Χρυσόστομος, Ιερώνυμος, Αμβρόσιος Μεδιολάνων, Αυγουστίνος Ιππώνος, Συμεών ο Νέος Θεολόγος, Γρηγόριος Παλαμάς.

Οι Ορθόδοξοι και οι Ρωμαιοκαθολικοί ακολουθούν την αρχή της «συμφωνίας» των Πατέρων, όπως τη διατύπωσε με σαφή τρόπο ο Βικέντιος Λερίνου (5ος αι. μ.Χ.). Σύμφωνα με αυτή την αρχή, η Εκκλησία οφείλει να ακολουθεί εκείνη τη διδασκαλία που διακηρύχθηκε από όλους τους Πατέρες ή, έστω, από την πλειονότητά τους με σαφήνεια, ομόνοια και σταθερότητα.

Η Εκκλησία των Πατέρων

Η Ορθόδοξη Εκκλησία συχνά αυτοπροσδιορίζεται ως Εκκλησία των Πατέρων. Η Εκκλησία δεν παύει να γεννά Πατέρες, δηλαδή φωτισμένους πιστούς που κατορθώνουν με τη βοήθεια του Αγίου Πνεύματος και της δικής τους αρετής και σοφίας να ανακεφαλαιώνουν, να διατυπώνουν ξανά ή να μεταφράζουν στη γλώσσα κάθε εποχής τον κοινό και διαχρονικό στόχο: τον αγιασμό του ανθρώπου και όλης της ανθρωπότητας.

Μια Σύνοδος δεν μεταμορφώνει μαγικά τα μέλη της σε Πατέρες. Αντιθέτως, οι Πατέρες είναι αυτοί που αναδεικνύουν μια σύνοδο σε Οικουμενική και τις αποφάσεις της πολύτιμες για την πνευματική πορεία όλων των μελών της Εκκλησίας.

Π. Υφαντής, Κλήση, *Πορεία, Μετοχή*

Άγ. Γρηγόριος Νύσσης και Άγ. Γρηγόριος ο Παλαμάς (Μονή της Χώρας)

Μέγας Αθανάσιος (295 μ.Χ.-373 μ.Χ.), ένας αγωνιστής ιεράρχης

Γεννήθηκε στην Αλεξάνδρεια της Αιγύπτου από μια ελληνική χριστιανική οικογένεια. Από μικρός ήθελε τόσο πολύ να γίνει κληρικός, που έφτανε να παριστάνει τον ιερέα και να «βαφτίζει» τους φίλους του. Καθώς ο επίσκοπος Αλεξανδρείας Αλέξανδρος πρόσεξε την κλίση και τα χαρίσματα του Αθανασίου, τον πήρε κοντά του ως γραμματέα του και τον χειροτόνησε διάκονο.

Πριν ακόμη χειροτονηθεί, καταπολεμούσε τις ιδέες που διέδιδε ο ιερέας Άρειος στην Αλεξάνδρεια, ότι δηλαδή ο Χριστός δεν ήταν Θεός αλλά άνθρωπος. Στην Α΄ Οικουμενική Σύνοδο που οργάνωσε η Εκκλησία, για να αντιμετωπιστεί το ζήτημα του Αρείου, ο Αθανάσιος συνόδευσε τον Αλέξανδρο και συμμετείχε στις εργασίες της. Εκεί, αν και πολύ νέος, υπερασπίστηκε με πάθος την αλήθεια ότι ο Χριστός ήταν τέλειος Θεός και τέλειος άνθρωπος.

Μετά τον θάνατο του επισκόπου Αλεξάνδρου, ο Αθανάσιος, μόλις σε ηλικία 33 ετών, εκλέχτηκε επίσκοπος Αλεξανδρείας με τη σύμφωνη γνώμη κλήρου και λαού. Όμως από τα 47 χρόνια που ήταν επίσκοπος, τα 15 τα πέρασε στην εξορία. Κι αυτό γιατί οι οπαδοί του Άρειου τον συκοφάντησαν στον αυτοκράτορα. Στην έρημο που αναγκάστηκε να αποσυρθεί για χρόνια γνώρισε και τον Μέγα Αντώνιο που τον επηρέασε πολύ. Σε όλο το διάστημα της ζωής του -ακόμη και στην εξορία- δεν έπαυε να γράφει συγγράμματα όπου υπερασπιζόταν την αληθινή πίστη. Για τους αγώνες του υπέρ της αλήθειας της πίστης ονομάστηκε **«στύλος της Ορθοδοξίας»**. Πέθανε, αφότου είχε επιστρέψει από την τελευταία εξορία στον θρόνο του, στην Αλεξάνδρεια.

Ο Αγιος Αθανάσιος, Φ. Κόντογλου

Ο Μέγας Αθανάσιος και ο Βίος του Μεγάλου Αντωνίου

Ένα σπουδαίο έργο για τον μοναχισμό του Μ. Αθανασίου είναι η βιογραφία του Μεγάλου Αντωνίου που γράφτηκε μάλλον το 357 μ.Χ., ένα χρόνο δηλαδή μετά το θάνατο του ασκητή. Το κείμενο αποτελεί μια λεπτομερή πνευματική προσωπογραφία του Μεγάλου Αντωνίου, η φήμη του οποίου είχε ήδη διαδοθεί και οι πιστοί ζητούσαν να μάθουν περισσότερα πράγματα γι' αυτόν. Ο βιογράφος αναφέρεται εκτενώς στην καταγωγή και την χριστιανική ανατροφή του Αντωνίου, στην επιλογή του να ακολουθήσει τον ασκητικό βίο αφού μοίρασε όλη την περιουσία του στους φτωχούς, στις δυσκολίες που αντιμετώπισε στην έρημο, στους πειρασμούς και στον ισόβιο ασκητικό του αγώνα, και κυρίως στην ακλόνητη αγάπη του για τον Θεό και τους ανθρώπους. Το κείμενο γράφτηκε στα ελληνικά όμως είχε μια τεράστια και διαχρονική απήχηση σε όλο τον χριστιανικό κόσμο, μέσα από τις πολλές μεταφράσεις του.

Ο Αυγουστίνος Ιππώνος, ο θεολόγος της καρδιάς

Γεννήθηκε το 354 μ.Χ. στη Νουμιδία της Β. Αφρικής (σημερινή Αλγερία). Τα πρώτα του γράμματα τα έμαθε στην πατρίδα του. Ο ίδιος περιγράφει τον εαυτό του με τα ακόλουθα λόγια: «Δεν ήμουν από τα παιδιά τα ήρεμα και ήσυχα… Δεν ήθελα να πηγαίνω σχολείο. Με το ζόρι με έστελναν οι γονείς μου». Αργότερα όμως αναφέρει ότι αυτός ο εξαναγκασμός εκ μέρους των γονιών και δασκάλων του τελικά τον ωφέλησε. Στη συνέχεια πήγε στην Καρχηδόνα, όπου σπούδασε φιλοσοφία και ρητορική. Ως νεαρός φοιτητής ζούσε άστατη ζωή. Πολύ νέος, μάλιστα, απέκτησε και ένα εξώγαμο παιδί. Αργότερα πήγε στη Ρώμη, για να εργαστεί ως ρήτορας και να διδάξει και απέκτησε σπουδαία φήμη για τις ρητορικές του ικανότητες. Κάποια στιγμή πήγε στα Μεδιόλανα (σημερινό Μιλάνο), όπου επίσκοπος ήταν ο Αμβρόσιος. Η γνωριμία του με τον Αμβρόσιο τον θάμπωσε. Παρακολούθησε τα κηρύγματά του, διάβασε τις επιστολές του Αποστόλου Παύλου και άρχισε σιγά - σιγά να μεταμορφώνεται. Μετά τον θάνατο της μητέρας του επέστρεψε στην Αφρική, όπου πέθανε το παιδί του. Τότε ίδρυσε μια μοναστική αδελφότητα με μερικούς φίλους του. Το 391 μ.Χ. ο επίσκοπος της Ιππώνας (στα παράλια της Νουμιδίας), εκτιμώντας τα πλούσια χαρίσματά του τον χειροτόνησε επίσκοπο. Ως επίσκοπος ξεχώρισε για την ποιμαντική του δραστηριότητα αλλά και την έντονη αντιαιρετική του δράση. Έγραψε πάρα πολλά έργα, τα οποία είχαν πολύ μεγάλη επιρροή στην ανάπτυξη του Δυτικού Χριστιανισμού και της Δυτικής φιλοσοφίας. Οι **Εξομολογήσεις**, έργο κλασικό που γνώρισε τεράστια απήχηση στον δυτικό πολιτισμό, είναι η ιστορία της νεότητας του Αυγουστίνου και η μαρτυρία της πνευματικής του περιπλάνησης και της μεταμόρφωσης του. Πέθανε τον Αύγουστο του 430 μ. Χ.

Ο Αγιος Αυγουστίνος δεχόμενος το βάπτισμα από τον Άγ. Αμβρόσιο

Για τους Πατέρες

Οι Πατέρες […] μπορούν να δώσουν σωστή αγωγή στον νέο άνθρωπο. Κοντά τους νιώθεις άνετα. Δεν σε υποτιμούν. Δεν σε εκμεταλλεύονται. Δεν σε εξουθενώνουν. Δεν σου λένε ψέματα. Γιατί δεν έχουν κανένα πρόβλημα δικό τους να καλύψουν. Πιστεύουν, ζουν και ξέρουν ότι ο Θεός αγαπά κάθε πλάσμα του. Αγαπά όλο τον άνθρωπο και την ελευθερία του. Και έχει σημασία να πλησιάσει κάποιος τον Θεό εν ελευθερία, όταν έλθει η ώρα του. Έχει σημασία να διακινδυνεύσει στο να κάμει κάποτε το προσωπικό του βήμα. Να τολμήσει να εκφράσει τις αντιρρήσεις ή την αμφιβολία του, όπως ο Απόστολος Θωμάς. Να εξομολογηθεί την αλήθεια. Να ακούσει τον Καλό Ποιμένα να τον καλεί κατ' όνομα. Να διασχίσει το κατώφλι της δειλίας. Να σχίσει το χειρόγραφο της δουλείας. Να προχωρήσει εν ελευθερία. Να κάμει και το επόμενο βήμα: «Θεέ μου, δεν έχω εμπιστοσύνη στον εαυτό μου. Ο αληθινός εαυτός μου είσαι Εσύ, που με έπλασες, με αγαπάς και με καλείς στην επικίνδυνη περιπέτεια της ελευθερίας, για να βρω την ψυχή μου, χάνοντάς την συνειδητά. Γι' αυτό, ζητώ και θέλω να γίνει το θέλημά σου, όχι το δικό μου».

Αρχιμ. Βασίλειος [Γοντικάκης], *Φως Χριστού φαίνει πάσι*

Από τον λόγο των Πατέρων για τον Χριστό και τον τριαδικό Θεό

Ο Πατέρας είναι Θεός και ο Υιός Θεός, διότι αυτός που γεννιέται από τον Θεό είναι Θεός.

Ειρηναίος Λυών (2ος αι.)

Ο Θεός έγινε άνθρωπος για να γίνουμε εμείς Θεοί.

Μ. Αθανάσιος (4ος αι.)

Όταν θέλεις να τιμήσεις τον Χριστό, κάνε το όταν τον βλέπεις γυμνό στο πρόσωπο των φτωχών. Δεν έχει καμιά αξία, αν φέρεις μετάξι και πολύτιμα μέταλλα στο ναό και αφήσεις έξω τον Χριστό να υποφέρει από το κρύο και τη γύμνια... ο Χριστός, ως ένας άστεγος ξένος περιφέρεται έξω και ζητιανεύει και αντί να τον δεχθείτε, σεις κάνετε διακοσμήσεις.

Ιωάννης ο Χρυσόστομος (4ος αι.)

Χαίρε, Πατέρα, πηγή του Υιού,
Υιέ, εικόνα του Πατέρα.
Πατέρα, το έδαφος όπου στέκεται ο Υιός,
Υιέ, η σφραγίδα του Πατέρα.
Πατέρα, η δύναμη του Υιού,
Υιέ, η ομορφιά του Πατέρα.
Πανάγιο Πνεύμα, σύνδεσμε ανάμεσα
στον Πατέρα και τον Υιό.
Στείλε, ω Χριστέ, το Πνεύμα, στείλε
τον Πατέρα στην ψυχή μου.
Πότισε τη στεγνή μου καρδιά μ' αυτή τη δροσιά,
το πιο καλό απ' όλα τα δώρα σου.

Συνέσιος Κυρηνείας (5ος αι.)

Όταν φτάσουμε στην αγάπη φτάσαμε στον Θεό και το ταξίδι μας τελειώνει. Έχουμε περάσει αντίπερα στο νησί που βρίσκεται πέρα από τον κόσμο, εκεί όπου είναι ο Πατέρας, ο Υιός και το Άγιο Πνεύμα.

Άγ. Ισαάκ ο Σύρος (7ος αι.)

Εκείνος που βλέπει και ίχνος μόνο μίσους μέσα στην καρδιά του, προς οποιονδήποτε άνθρωπο για οποιοδήποτε φταίξιμό του, είναι εντελώς ξένος από την αγάπη προς τον Θεό. Γιατί η αγάπη προς τον Θεό δεν ανέχεται διόλου το μίσος κατά του ανθρώπου.

Μάξιμος ο Ομολογητής (7ος αι.)

Όταν βλέπεις την αγάπη, βλέπεις την Τριάδα. Ο Πατέρας δωρίζεται δίχως όρια, ο Υιός δέχεται με προθυμία το δώρο, το Πνεύμα είναι η τέλεια ενότητα ανάμεσα σε αυτόν που προσφέρει και σε αυτόν που δέχεται. Τρεις είναι: Αυτός που Αγαπά, Εκείνος που Αγαπιέται και η μεταξύ τους Αγάπη.

Έχοντας ένα μονογενή Υιό, ο Θεός τον έκανε υιό του ανθρώπου, κι έτσι έκανε τον υιό του ανθρώπου Υιό του Θεού.

Αυγουστίνος (4ος - 5ος αι.)

Η επιστροφή του άσωτου υιού,
Soichi Watanabe (1949)

Δόγματα / Όροι: Η ζωή και η πίστη της Εκκλησίας με λόγια

Οι αποφάσεις των Οικουμενικών Συνόδων

Οι αποφάσεις των Οικουμενικών Συνόδων σε θέματα πίστης ονομάζονται **Δόγματα**, **Σύμβολα**, **Όροι** ή **Τόμοι**. Όπως καταλαβαίνει κανείς, για να διατυπωθούν με ακρίβεια τα δόγματα χρειαζόταν πολλή δουλειά και μελέτη. Μέσα στα δόγματα εμπεριέχεται όλη η διδασκαλία της Εκκλησίας, γι' αυτό και κανείς δεν μπορεί να τα τροποποιήσει. Εκτός από τα δόγματα, οι Οικουμενικές Σύνοδοι θέσπιζαν και **Κανόνες** πάνω σε ζητήματα λατρείας, διοίκησης και χριστιανικής ζωής.

Το *Σύμβολο της Πίστεως*, το γνωστό ***Πιστεύω***, αποτελείται από 12 άρθρα (στίχους). Τα 7 πρώτα συντάχθηκαν στην Α΄ Οικουμενική Σύνοδο και τα υπόλοιπα 5 προστέθηκαν στη Β΄ Οικουμενική Σύνοδο το 381 μ.Χ. Η Γ΄ Οικουμενική Σύνοδος, που έγινε στην Έφεσο το 431 μ.Χ. επιβεβαίωσε τη μορφή που είχε το *Σύμβολο της Πίστεως* το 381 μ.Χ. και διευκρίνισε ότι δε θα γίνονταν άλλες αλλαγές και προσθήκες, καθώς και ότι δε θα υιοθετούνταν άλλα Σύμβολα.

Το Σύμβολο της Πίστεως

Το Σύμβολο της Πίστεως περιέχει τις θεμελιώδεις αλήθειες που μοιράζονται τα μέλη της Εκκλησίας γύρω από τον Θεό και τη σχέση του ανθρώπου με Αυτόν, γύρω από τη σωτηρία και την προσδοκία της Ανάστασης. Στη Θεία Λειτουργία οι πιστοί το λένε όλοι μαζί, για να δείξουν τη μεταξύ τους κοινωνία και ενότητα, η οποία οδηγεί και κορυφώνεται στην ενότητά τους με τον Χριστό, στη θεία κοινωνία.

Αλ. Σμέμαν, *Πιστεύω*

1. *Πιστεύω εἰς ἕνα Θεόν, Πατέρα, Παντοκράτορα, ποιητὴν οὐρανοῦ καὶ γῆς, ὁρατῶν τε πάντων καὶ ἀοράτων.*
2. *Καὶ εἰς ἕνα Κύριον Ἰησοῦν Χριστόν, τὸν Υἱὸν τοῦ Θεοῦ τὸν μονογενῆ, τὸν ἐκ τοῦ Πατρὸς γεννηθέντα πρὸ πάντων τῶν αἰώνων· φῶς ἐκ φωτός, Θεὸν ἀληθινὸν ἐκ Θεοῦ ἀληθινοῦ, γεννηθέντα οὐ ποιηθέντα, ὁμοούσιον τῷ Πατρί, δι' οὗ τὰ πάντα ἐγένετο.*
3. *Τὸν δι' ἡμᾶς τοὺς ἀνθρώπους καὶ διὰ τὴν ἡμετέραν σωτηρίαν κατελθόντα ἐκ τῶν οὐρανῶν καὶ σαρκωθέντα ἐκ Πνεύματος Ἁγίου καὶ Μαρίας τῆς Παρθένου καὶ ἐνανθρωπήσαντα.*
4. *Σταυρωθέντα τε ὑπὲρ ἡμῶν ἐπὶ Ποντίου Πιλάτου, καὶ παθόντα καὶ ταφέντα.*
5. *Καὶ ἀναστάντα τῇ τρίτῃ ἡμέρα κατὰ τὰς Γραφάς.*
6. *Καὶ ἀνελθόντα εἰς τοὺς οὐρανοὺς καὶ καθεζόμενον ἐκ δεξιῶν τοῦ Πατρός.*
7. *Καὶ πάλιν ἐρχόμενον μετὰ δόξης κρῖναι ζῶντας καὶ νεκρούς, οὗ τῆς βασιλείας οὐκ ἔσται τέλος.*
8. *Καὶ εἰς τὸ Πνεῦμα τὸ Ἅγιον, τὸ κύριον, τὸ ζωοποιόν, τὸ ἐκ τοῦ Πατρὸς ἐκπορευόμενον, τὸ σὺν Πατρὶ καὶ Υἱῷ συμπροσκυνούμενον καὶ συνδοξαζόμενον, τὸ λαλῆσαν διὰ τῶν προφητῶν.*
9. *Εἰς μίαν, Ἁγίαν, Καθολικὴν καὶ Ἀποστολικὴν Ἐκκλησίαν.*
10. *Ὁμολογῶ ἓν βάπτισμα εἰς ἄφεσιν ἁμαρτιῶν.*
11. *Προσδοκῶ ἀνάστασιν νεκρῶν.*
12. *Καὶ ζωὴν τοῦ μέλλοντος αἰῶνος.*

Ἀμήν.

Τα θεμέλια της πίστης: Ο Θεός ως Τριάδα και ο Θεάνθρωπος Χριστός

Ημείς δε κηρύσσομεν Χριστόν εσταυρωμένον

(Α Κορ 1, 23)

Σταύρωση, (14ος αι.)

Ο Σταυρός συμβολίζει με τον πιο τέλειο και απόλυτο τρόπο ότι […] ο ενσαρκωμένος Θεός εισχωρεί σε όλες μας τις εμπειρίες. Ο Ιησούς Χριστός, ο σύντροφός μας, δεν μετέχει μόνο σε ολόκληρη την ανθρώπινη ζωή, αλλά και σε ολόκληρο τον ανθρώπινο θάνατο, σε όλες τις θλίψεις μας, όλες τις λύπες μας […]

Αυτό είναι το μήνυμα του Σταυρού στον καθένα μας. Όσο μακριά κι αν πρέπει να ταξιδέψω μέσα από την κοιλάδα της σκιάς του θανάτου, δεν είμαι ποτέ μόνος. Έχω ένα σύντροφο. Κι αυτός ο σύντροφος δεν είναι μόνο ένας αληθινός άνθρωπος όπως εγώ, αλλά και Θεός αληθινός εκ Θεού αληθινού. Τη στιγμή της πιο βαθιάς ταπείνωσής του πάνω στο Σταυρό, ο Χριστός είναι ο ίδιος αιώνιος και ζωντανός Θεός όπως στη Μεταμόρφωσή του […] Ατενίζοντας τον σταυρωμένο Χριστό δεν βλέπω μόνο έναν οδυνόμενο άνθρωπο, αλλά έναν Θεό οδυνόμενο.

K. Ware, *Ο Ορθόδοξος Δρόμος*

Η ελπίς μου ο Πατήρ, καταφυγή μου ο Υιός, σκέπη μου το Πνεύμα το άγιον, Τριάς αγία δόξα σοι

(Προσευχή του αγ. Ιωαννικίου)

Η Φιλοξενία του Αβραάμ, Αν. Ρουμπλιώφ (14ος αι.).
Η ορθόδοξη εικόνα για την Αγία Τριάδα

Ο Θεός το μόνο που ζητά είναι οι δικές μας καρδιές να είναι ανοιχτές στον διάλογο· ποτέ δεν ζητά να ανοίγουμε τις καρδιές των άλλων στον διάλογο μαζί Του. … Οι μονοθεϊστικές θρησκείες του κόσμου το οφείλουν στην κοινή τους κληρονομιά να μιμηθούν τον προπάτορα Πατριάρχη Αβραάμ. Καθισμένος στη σκιά της βελανιδιάς του Μαμβρή, ο Αβραάμ δέχθηκε την επίσκεψη τριών ξένων […] Δεν τους θεώρησε ως κίνδυνο ή απειλή κατά της περιουσίας και της ζωής του. Αντιθέτως, αυθόρμητα και ανοικτά μοιράστηκε μαζί τους το φαγητό και τη φιλία του, επεκτεινόμενος σε μια τόσο γενναιόδωρη φιλοξενία ώστε, στην Ορθόδοξη πνευματική παράδοση, η σκηνή αυτή να θεωρείται ως υποδοχή τριών αγγέλων, οι οποίοι κατ' επέκτασιν συμβολίζουν την Αγία Τριάδα.

Οικουμενικός Πατριάρχης Βαρθολομαίος

Προτάσεις για εργασίες και δραστηριότητες στην τάξη

1. Εξηγήστε για ποιο λόγο η Εκκλησία χρειάστηκε να καθορίσει τη διδασκαλία της με τις αποφάσεις των τοπικών και Οικουμενικών συνόδων. Τι θεωρούσε επικίνδυνο και από τι ήθελε να διαφυλάξει τους πιστούς;
2. Αφού χωριστείτε σε μικρές ομάδες, παρατηρήστε την εικόνα της Α' Οικουμενικής Συνόδου και απαντήστε στα ερωτήματα: Τι βλέπετε; Τι σκέφτεστε; Τι σας κάνει να αναρωτιέστε; (Τεχνική: «Artful Thinking»)
3. Ας υποθέσουμε ότι υπερίσχυε η άποψη του ιερέα Άρειου, ότι δηλαδή ο Χριστός δεν είναι Θεός αλλά άνθρωπος, και γινόταν αποδεκτή από όλη την πρωτοχριστιανική Εκκλησία. Αφού χωριστείτε σε ομάδες, φανταστείτε και περιγράψτε ποιες θα ήταν οι συνέπειες μιας τέτοιας πίστης στη ζωή των χριστιανών. Πώς αντιλαμβάνεστε τώρα τη σημασία των όρων «αίρεση» και «αιρετικός»;
4. Αφού διαβάσετε το κείμενο του K. Ware και παρατηρήσετε προσεκτικά την εικόνα της Σταύρωσης, συζητήστε τι μπορεί να σημαίνει για έναν σύγχρονο άνθρωπο η πίστη σε έναν Θεό «οδυνόμενο»; Πώς τον εμπνέει η εικόνα να βλέπει τα προσωπικά του προβλήματα, τις δυσκολίες της ζωής, τους άλλους ανθρώπους κ.ά.;
5. Υπογραμμίστε τα ρήματα που χρησιμοποιούν σε πρώτο πρόσωπο οι χριστιανοί λέγοντας το «Πιστεύω». Τι σκέψεις σας προκαλούν;
6. Εξηγήστε γιατί τα δόγματα ονομάζονται Όροι, δηλαδή «όρια», «σύνορα» της αλήθειας της χριστιανικής πίστης.
7. Αναστοχαστείτε: Τα όσα μάθατε στην ενότητα αυτή, διευρύνουν τις ιδέες σας για το πνεύμα που χρειάζεται να επικρατεί στις συνελεύσεις της τάξης ή του σχολείου σας όταν προσπαθείτε να αντιμετωπίσετε ζητήματα και κρίσεις;

Οι κανόνες και οι νόμοι που αποβλέπουν στην πρόληψη και επίλυση προβλημάτων καθώς και στη βελτίωση των σχέσεων μεταξύ των ανθρώπων και των κρατών, αποφασίζονται με βάση την αρχή της πλειοψηφίας. Είναι άραγε αυτή η αρχή αρκετή; Πώς εμπλουτίζουν τους προβληματισμούς σας όσα επεξεργαστήκατε στην ενότητα για την προσπάθεια των Οικουμενικών Συνόδων για ομόφωνη απόφαση;

Επάνω: από την Αγία και Μεγάλη Σύνοδο της Ορθοδοξίας που πραγματοποιήθηκε στην Κρήτη τον Ιούλιο του 2016.
Κάτω: άποψη του Ευρωκοινοβουλίου στο Στρασβούργο.

ΘΕΜΑΤΙΚΗ ΕΝΟΤΗΤΑ 5
Μονοθεϊστικές θρησκείες: Ιουδαϊσμός και Ισλάμ

Όλοι μας έχουμε έναν Πατέρα, έναν Δημιουργό, ο οποίος μας δημιούργησε. Σκοπός εντούτοις δεν είναι να δημιουργηθεί μια παγκόσμια ανθρωπότητα και έτσι να αμαυρωθεί η ατομική ιδιοτυπία … Όπως μας λέει ο προφήτης Μιχαίας στη Βίβλο: "Άφησε όλους τους λαούς να βαδίζουν, ο καθένας στο όνομα του Θεού του, και εμείς θα βαδίσουμε στο όνομα του Κυρίου".

Αρχιραβίνος του Ισραήλ Meir Lau

Έλα έλα όποιος κι αν είσαι, περιπλανώμενος, ειδωλολάτρης, πυρολάτρης,
Έλα ακόμη κι αν έσπασες χιλιάδες φορές τους όρκους σου,
Έλα και πάλι έλα, το δικό μας καραβάνι δεν είναι καραβάνι της απόγνωσης.

Από επιγραφή που βρίσκεται στην είσοδο του μαυσωλείου του Ρουμί στο Ικόνιο

εισαγωγικό

Όλοι μας θέλουμε να ξέρουμε πώς άλλες ομάδες ανθρώπων αντιλαμβάνονται τον κόσμο και βρίσκουν νόημα και χαρά στην καθημερινή τους ζωή. Απαντήσεις, βέβαια, σε αυτά τα ερωτήματα προσπαθούν να δώσουν και οι θρησκείες. Στον κόσμο, λοιπόν, των θρησκειών θα ταξιδέψουμε στις δύο τελευταίες θεματικές ενότητες, μετά την ενασχόλησή μας με τον Χριστιανισμό, για να ανακαλύψουμε τα πιστεύω, τις αξίες και τον τρόπο ζωής ανθρώπων που έχουν διαφορετική καταγωγή, πολιτισμό και θρησκεία. Στην εποχή μας, άλλωστε, συχνά ζούμε πλάι και μαζί με «διαφορετικούς» ανθρώπους: στο σχολείο, στη γειτονιά, στο διαδίκτυο. Χρειάζεται, επομένως να γνωρίσουμε τον «διαφορετικό» άνθρωπο και να συνομιλήσουμε μαζί του. Αυτή η γνωριμία, η επικοινωνία και ο διάλογος με τον «διαφορετικό» είναι όχι μόνο ένας από τους βασικούς στόχους του μαθήματος των Θρησκευτικών, αλλά και στόχος όλων όσοι επιδιώκουν την ειρήνη σήμερα.

Ο **Ιουδαϊσμός** και το **Ισλάμ** είναι δύο από τις μονοθεϊστικές θρησκείες που ονομάζονται –μαζί με τον Χριστιανισμό- **αβραμικές θρησκείες**. Ονομάζονται έτσι γιατί σύμφωνα με τις γραφές τους έχουν την πηγή τους στην παράδοση του Αβραάμ. Υπολογίζεται πως πάνω από τον μισό πληθυσμό της γης πιστεύει σε μία από αυτές τις τρεις θρησκείες. Και οι τρεις γεννήθηκαν σε κοινό γεωγραφικό χώρο, την Ανατολή και συνυπήρξαν για αιώνες άλλοτε ειρηνικά και άλλοτε όχι.

Ο Ιουδαϊσμός και το Ισλάμ για 13 αιώνες μοιράζονται πολλά με τον Χριστιανισμό. Έχουν σημαντική παρουσία στην Ευρώπη είναι ένας κρίκος στην αλυσίδα της ιστορίας και του πολιτισμού της Ελλάδας. Σήμερα γινόμαστε μάρτυρες εκδηλώσεων βίας και σύγκρουσης μεταξύ τους. Γι’ αυτό και «οφείλουμε» προσοχή, σεβασμό και ευαισθησία στην προσέγγισή τους.

Είναι αλήθεια ότι οι πληροφορίες που σας δίνονται είναι πολλές. Στόχος είναι να τις χρησιμοποιήσετε, για να περιηγηθείτε σε τόπους, να γνωρίσετε πρόσωπα, εικόνες, σύμβολα και σημασίες, να συναισθανθείτε εμπειρίες, να ανακαλύψετε αρχές και αξίες ζωής των Εβραίων και των Μουσουλμάνων. Θα είναι σαν να συνομιλείτε μαζί τους. Αυτό άλλωστε είναι μια βασική απαίτηση της εποχής μας από τον άνθρωπο που ζει στο «παγκόσμιο χωριό». Και, βέβαια, ο αμοιβαίος σεβασμός και ο διάλογος με τις άλλες θρησκευτικές παραδόσεις είναι μια βασική απαίτηση για την ειρηνική συμβίωση των ανθρώπων στον σύγχρονο κόσμο.

περιεχόμενα

I. Ιουδαϊσμός (Γιορτές μνήμης, γιορτές μετάνοιας, θεμελιακή σχέση με τις Γραφές. Πώς ζουν οι άνθρωποι, Συναγωγή, σχέση Ιουδαϊσμού – Ελληνισμού, Ολοκαύτωμα).

II. Ισλάμ (Το Ισλάμ ως πίστη: Αλλάχ, Μωάμεθ, Κοράνιο, Σουνά και Χαντίθ. Πώς ζει ο άνθρωπος: Πέντε στύλοι, Ούμμα, Σαρία, Παρασκευή των Μουσουλμάνων, θρησκευτικοί λειτουργοί, Σουφισμός, Τζελαλεντίν Ρουμί).

Ιουδαϊσμός

Ισραήλ, ένας περιπλανώμενος λαός μέσα στην ιστορία

Το Άστρο του Δαβίδ (Μαγκέν Νταβίντ): σύμβολο του Ιουδαϊσμού

Η θρησκεία βρίσκεται στο κέντρο της ιστορίας του εβραϊκού λαού. Σύμφωνα με τα ιερά κείμενα των Εβραίων, ο ίδιος ο Θεός επέλεξε τους πατριάρχες Αβραάμ, Ισαάκ και Ιακώβ, για να διδάξουν στον λαό τους τη μονοθεΐα, δηλαδή την πίστη σε έναν Θεό. Σε αυτούς υποσχέθηκε ο Θεός τη δημιουργία ενός λαού από τους απογόνους τους και την κυριαρχία στη γη. Αρχικά επρόκειτο για την ιστορία μιας οικογένειας, της οικογένειας των πατριαρχών. Στη συνέχεια, η πείνα και οι δύσκολες συνθήκες έφεραν την οικογένεια στην Αίγυπτο, όπου βρήκε τροφή και καταφύγιο. Με την πάροδο των χρόνων, όμως, η οικογένεια αυτή πλήθυνε, η κατάσταση άλλαξε και οι Εβραίοι βρέθηκαν δούλοι των Αιγυπτίων, μέχρι τη στιγμή που, με ηγέτη και καθοδηγητή τους τον Μωυσή, ελευθερώθηκαν από τον ζυγό και ξεκίνησαν την πορεία τους μέσα στην έρημο, προς *τη Γη της επαγγελίας*, της υπόσχεσης. Εκεί, μέσα στην έρημο, οι Εβραίοι διαμορφώθηκαν ως λαός, ήρθαν σε επαφή με τον Θεό και παρέλαβαν τις 10 εντολές κι όλο τον Νόμο, τη λεγόμενη Τορά, που διέπει τη θρησκεία τους και θέτει τα θεμέλια των κοινωνικών αρχών οι οποίες μέχρι σήμερα εμπνέουν και καθορίζουν σε μεγάλο βαθμό τις σχέσεις των ανθρώπων στις οργανωμένες κοινωνίες. Εκεί στην έρημο, σύναψαν μια «Διαθήκη», δηλαδή μια συμφωνία, με τον Θεό: εκείνοι υποσχέθηκαν ότι θα υπακούν στον Θεό και θα τηρούν τον Νόμο του, και ο Θεός υποσχέθηκε ότι θα τους προστατεύει και θα τους θεωρεί λαό του. Μετά από περιπλάνηση 40 χρόνων οι Εβραίοι έφτασαν στη *Γη της Επαγγελίας*.

Στο πέρασμα των αιώνων, αναδείχθηκαν σπουδαίοι ηγέτες που οδήγησαν τον εβραϊκό λαό σε καιρούς ειρήνης και σε καιρούς πολέμων με τους εχθρούς του. Αναδείχθηκαν προφήτες που δίδασκαν τους Εβραίους να είναι πιστοί, όταν εκείνοι ξεχνούσαν την υπόσχεση που είχαν δώσει στον Θεό. Αναδείχθηκαν βασιλείς σοφοί και εμπνευσμένοι. Ο βασιλιάς Δαβίδ ήταν αυτός που καθιέρωσε την Ιερουσαλήμ ως πρωτεύουσα του κράτους και ο γιος του, ο βασιλιάς Σολομών, έχτισε εκεί τον φημισμένο Ναό (Ναό της Ιερουσαλήμ ή Ναό του Σολομώντα). Από τότε, οι Εβραίοι όλου του κόσμου θεωρούν την Ιερουσαλήμ ως ιερή πόλη και κοιτίδα του πολιτισμού τους.

Για τους Εβραίους, η ιστορία τους αφηγείται την αγάπη και την παρέμβαση του Θεού σε κάθε πτυχή της ζωής τους.

Γύρω από τη σύγχυση των όρων που χρησιμοποιούμε για τους Εβραίους

Αν και καθένας από τους όρους **Εβραίος**, **Ισραηλίτης**, και **Ιουδαίος** έχει τη δική του ιστορική προέλευση, σήμερα χρησιμοποιούνται με την ίδια ακριβώς σημασία. Δηλαδή, και οι τρεις χρησιμοποιούνται για να δηλώσουν αυτόν που κατά το θρήσκευμα είναι εβραίος, ανεξάρτητα από την εθνική του καταγωγή. Αντιθέτως, **Ισραηλινός** ονομάζεται ο υπήκοος του σύγχρονου κράτους του Ισραήλ, ο οποίος μπορεί να μην είναι εβραίος κατά το θρήσκευμα.

Ο επίσημος χαρακτηρισμός των εβραίων Ελλήνων είναι «Έλληνες Ισραηλίτες». Ο χαρακτηρισμός αυτός χρησιμοποιείται και από το Ελληνικό Κράτος και από τα επίσημα όργανα του Ελληνικού Εβραϊσμού. Οι όροι «Έλληνας Εβραίος» ή «Έλληνας Ισραηλίτης» είναι ταυτόσημοι, αν και ο πρώτος όρος έχει πιο ευρεία χρήση, ενώ ο δεύτερος χρησιμοποιείται σε πιο επίσημες περιστάσεις.

Γιορτές μνήμης

Οι εβραϊκές γιορτές βασίζονται στον ετήσιο κύκλο των εποχών της φύσης και στις γεωργικές και κτηνοτροφικές εργασίες κατά τη διάρκεια του έτους. Με την πάροδο των χρόνων, αυτές οι γιορτές συνδυάστηκαν με τα μεγάλα γεγονότα που σφράγισαν την ιστορική πορεία του εβραϊκού λαού. Έτσι, όταν οι Εβραίοι γιορτάζουν, ανακαλούν τα γεγονότα της ιστορίας τους και μεταφέρουν στις νεότερες γενιές τις συνήθειες και τα νοήματα της κάθε γιορτής. Οι εορτασμοί τελούνται τόσο στη Συναγωγή όσο και στο σπίτι με όμορφες τελετές. Οι τελετές αυτές επικεντρώνονται κυρίως στα παιδιά, τα οποία μέσα σε αυτές τις ευχάριστες εμπειρίες των οικογενειακών συγκεντρώσεων αντλούν το μήνυμα της πίστης και γνωρίζουν την ιστορία του λαού τους.

Πέσαχ

Γιορτάζεται την άνοιξη, διαρκεί οκτώ μέρες και θυμίζει την Έξοδο των Ισραηλιτών από τη σκλαβιά της Αιγύπτου και την εκ νέου γέννηση του λαού τους. Είναι μια γιορτή που φέρνει κοντά όλα τα μέλη της οικογένειας και είναι επικεντρωμένη γύρω από το τραπέζι του Πέσαχ, όπου τελείται το **Σέντερ (δείπνο)** τις δύο πρώτες νύχτες της γιορτής. Το Σέντερ είναι τελετουργία αυστηρά καθορισμένη. Στη διάρκειά της όλοι διαβάζουν τα κείμενα που αφηγούνται την ιστορία της Εξόδου, τους ψαλμούς που δοξάζουν τον Θεό για τις σωτήριες παρεμβάσεις και για τα θαύματά του, και τραγουδούν τα τραγούδια που αναφέρονται στην ιδιαίτερη αυτή γιορτή. Μια κομβική στιγμή στην αρχή του Σέντερ, είναι οι «τέσσερις ερωτήσεις», που τραγουδούν συνήθως στα εβραϊκά τα μικρά παιδιά της οικογένειας. Εξάλλου, όλη αυτή η τελετουργία έχει ως σκοπό να διηγηθούν οι γονείς στα παιδιά την ιστορία του εβραϊκού λαού και να τα βοηθήσουν να νιώσουν τις εμπειρίες των προγόνων που βγήκαν από την Αίγυπτο. Κάθε Εβραίος θυμάται τις ακόλουθες φράσεις που σημάδεψαν την παιδική του ηλικία μέσα στην γιορτινή και ζεστή ατμόσφαιρα της διευρυμένης οικογένειας: *«Γιατί αυτή η νύχτα είναι διαφορετική από όλες τις άλλες; Διότι όλες τις άλλες νύχτες τρώμε είτε ζυμωτό είτε άζυμο ψωμί, αυτήν τη νύχτα όμως τρώμε μόνον άζυμο. Διότι όλες τις άλλες νύχτες τρώμε όλων των ειδών τα χορταρικά – αυτήν τη νύχτα όμως τρώμε μόνο πικρά χόρτα. Διότι όλες τις άλλες νύχτες, δε βουτάμε ούτε μια φορά,[τα λαχανικά στο ξύδι] αυτή την νύχτα όμως τα βουτάμε δυο φορές. Διότι όλες τις άλλες νύχτες τρώμε καθισμένοι, αυτήν τη νύχτα όμως είμαστε όλοι γερμένοι*

αναπαυτικά. Και η ανάγνωση-αφήγηση συνεχίζεται από όλους όσους παρευρίσκονται στο τραπέζι.

Στο κέντρο του τραπεζιού είναι τοποθετημένος ο **δίσκος του Σέντερ**. Όλα όσα περιέχει συμβολίζουν κάτι διαφορετικό. Ένα καλά βρασμένο σφιχτό αβγό συμβολίζει τη θυσία που γινόταν στον Ναό σε κάθε γιορτή. Η κνήμη του αρνιού συμβολίζει τη θυσία του Πέσαχ, όταν θυσίαζαν αρνιά στον Ναό. Τα πικρά χόρτα παραπέμπουν στην πικρή εμπειρία της σκλαβιάς στην Αίγυπτο. Μια κρέμα από μήλα, ξηρούς καρπούς κανέλλα και κρασί θυμίζει τη λάσπη που χρησιμοποιούσαν οι Ισραηλίτες σκλάβοι στην Αίγυπτο. Το σέλινο θυμίσει ότι το Πάσχα γιορτάζεται την άνοιξη και έτσι ευλογούνται όλοι οι καρποί της γης. Αλατισμένο νερό ή ξύδι συμβολίζει τα δάκρυα των Ισραηλιτών στην Αίγυπτο ή τη δύσκολη ζωή που περνούσαν εκεί. Τα άζυμα ψωμιά (ματσά) παραπέμπουν στα άζυμα ψωμιά της Εξόδου. Τέσσερα ποτήρια με κρασί αντιστοιχούν σε τέσσερις βιβλικές φράσεις που αναφέρονται στη λύτρωση των Εβραίων. Το ποτήρι του προφήτη Ηλία συνδέεται με την προαναγγελία και τον ερχομό του Μεσσία, την εποχή δηλαδή της απόλυτης ελευθερίας και ειρήνης για τον λαό. Σε όλη τη διάρκεια του Σέντερ υπενθυμίζεται ότι όλα αυτά δεν είναι απλώς γεγονότα του παρελθόντος. Το Πάσχα δεν είναι κάτι που τελείωσε. Είναι η «εποχή της ελευθερίας μας».

Σαβουότ *(Πεντηκοστή)*

Γιορτάζεται στην αρχή του καλοκαιριού και υπενθυμίζει την ημέρα που έφερναν την πρώτη σοδειά της χρονιάς προσφορά στον Ναό, καθώς και τη μέρα που ο Θεός έδωσε τις Δέκα Εντολές στο Όρος Σινά ως όρο της Διαθήκης του με τον Ισραήλ.

Διαβάζεται το βιβλίο της Ρουθ, όπου περιγράφεται γλαφυρά ο καλοκαιρινός θερισμός. Έθιμο του σπιτιού είναι η κατανάλωση γαλακτερών τροφών που συμβολίζουν την Τορά (καθώς ο Νόμος παρομοιάζεται με το γάλα, που είναι θρεπτική και ωφέλιμη τροφή).

Άμος Όζ, *Σούμχι*

Πρόκειται για την ιστορία ενός μικρού αγοριού, του Σούμχι, που ζει στην Ιερουσαλήμ υπό αγγλική κατοχή, λίγο, δηλαδή, πριν τη δημιουργία του κράτους του Ισραήλ το 1947. Το μυθιστόρημα εκτυλίσσεται ολόκληρο σε μία μέρα και μιλάει για σκανταλιές, πρώτους έρωτες, για σκύλους που το βάζουν στα πόδια, για ηλεκτρικά τρένα και για περίεργους συγγενείς μέσα από τα μάτια ενός εντεκάχρονου ονειροπόλου παιδιού.

Στη γιορτή του Σαβουότ ο θείος Τσέμαχ ήρθε από το Τελ Αβίβ και μου έφερε δώρο ένα ποδήλατο […] Έκανε όλο το δρόμο από το σταθμό των υπεραστικών λεωφορείων Έγκεντ –που βρίσκεται στην οδό Γιάφο- μέχρι το σπίτι μας ποδηλατώντας πάνω σ' ένα μεταχειρισμένο «Ράλι» με όλα του τα εξαρτήματα: το ποδήλατο είχε ένα κουδουνάκι κι ένα φανάρι, καθώς και μία σχάρα κι έναν ανακλαστήρα στο πίσω μέρος. Το μόνο που του έλειπε ήταν η μπάρα που ενώνει τη σέλα με το τιμόνι. Εγώ μέσα στον ενθουσιασμό μου, δεν κατάλαβα αρχικά πόσο σοβαρό ήταν αυτό το ελάττωμα. Η μαμά είπε: «Αυτή τη φορά το παράκανες, Τσέμαχ. Το παιδί είναι μόλις έντεκα ετών. Τι θα του φέρεις, άραγε, για το μπαρ-μιτσβά του;» […]

Στο τέρμα της οδού Τσεφάνια, στο προτελευταίο σπίτι, ζούσε ο φίλος μου, ο Άλντο Καστελνουόβο […] Στην τραπεζαρία του σπιτιού του δέσποζε ένα τεράστιο τραπέζι από μαόνι, με τσόχινα προστατευτικά, σαν κάλτσες, στα χοντρά του πόδια. Και στον τοίχο της τραπεζαρίας, με χρυσά γράμματα, πρόβαλλε η επιγραφή: «Ποιος θα ανεβεί στο όρος του Κυρίου και ποιος θα σταθεί στον ιερό τόπο Αυτού;» (Ψαλμός 23 [24], 3). Η απάντηση σ' αυτή την ερώτηση, που ήταν άλλωστε και το οικογενειακό τους απόφθεγμα, βρισκόταν στον απέναντι τοίχο και περιστοίχιζε το οικόσημο των Καστελνουόβο, μια γαλάζια αντιλόπη μ' ένα άστρο του Δαβίδ σε κάθε της κέρατο. «Εκείνος που έχει καθαρά τα χέρια και αγνή την καρδιά») (Ψαλμός 23 [24], 4).

Σουκότ *(Σκηνοπηγία)*

Γιορτάζεται το φθινόπωρο, διαρκεί εννέα μέρες και υπενθυμίζει τις περιπλανήσεις των Εβραίων στην έρημο, μετά την απελευθέρωσή τους από την Αίγυπτο, όταν ήταν αναγκασμένοι να ζουν σε σκηνές, καλύβες ή παραπήγματα.

Όλα τα γεύματα στη διάρκεια του Σουκότ τρώγονται μέσα στη *Σουκά*, μια πρόχειρη σκηνή σαν καλύβα, που στήνεται στο προαύλιο, στον κήπο ή στην ταράτσα του σπιτιού. Μέσα στη Σουκά είναι αναμμένα κεριά. Με την παραμονή όλων στις πρόχειρες αυτές σκηνές καταργούνται οι κοινωνικές διαφορές, τονίζεται η ματαιότητα των υλικών αγαθών και ενδυναμώνεται η πίστη προς τη θεϊκή προστασία.

Χανουκά

Γιορτάζεται μέσα στο χειμώνα και διαρκεί οκτώ μέρες. Αφορά στη νίκη των Μακκαβαίων (Εβραίων πολεμιστών) το 167 π.Χ. ενάντια στους εχθρούς τους, οι οποίοι βεβήλωσαν τον Ναό του Σολομώντα και δεν τους επέτρεπαν να ασκούν τα θρησκευτικά τους καθήκοντα σύμφωνα με τις παραδόσεις τους. Η λέξη «χανουκά» σημαίνει «αφιέρωση» ή εγκαίνια, καθώς γιορτάζεται η κάθαρση του Ναού και η αφιέρωσή του εκ νέου στον αληθινό Θεό. Η γιορτή επίσης ονομάζεται και **Γιορτή των Φώτων** για το φως των κεριών που ανάβουν σε ανάμνηση του λεγόμενου *θαύματος του λαδιού*: ένα μπουκαλάκι με μια ποσότητα λαδιού που επαρκούσε για το άναμμα της επτάφωτης λυχνίας του Ναού για μια μέρα κράτησε τη λυχνία αναμμένη για οχτώ μέρες μετά τη νίκη των Μακκαβαίων. Από τότε η εθιμοτυπία που επικράτησε είναι το άναμμα της *Χανουκίας* τόσο στη Συναγωγή όσο και στο σπίτι: ένα κερί για κάθε βράδυ της γιορτής.

Αυτήν την εβδομάδα γίνονται στα σπίτια οικογενειακές και φιλικές συγκεντρώσεις για τα παιδιά, μοιράζονται δώρα, καθώς και το «νόμισμα» της Χανουκά. Το πιο γνωστό παιχνίδι της γιορτής είναι αυτό που παίζεται με μια μικρή σβούρα.

Πουρίμ

Γιορτάζεται η επέτειος της σωτηρίας των Εβραίων της Περσίας από τα χέρια του Αμάν, ενός αξιωματικού του βασιλιά που ήθελε να τους εξολοθρεύσει. Η λέξη σημαίνει «κλήρος» και αναφέρεται στις μηχανορραφίες του Αμάν, που έβαλε κλήρο για να αποφασίσει ποια μέρα θα διέταζε τη σφαγή των Εβραίων της Περσίας. Το σχέδιό του Αμάν δεν ευοδώθηκε και, αντί να σκοτωθούν οι Εβραίοι, ο βασιλιάς διέταξε να σκοτώσουν τον ίδιο. Στο βιβλίο της βασίλισσας Εσθήρ, εξυμνείται η ίδια, καθώς και ο θείος της ο Μαρδοχαίος με την παρέμβαση του οποίου εξοντώθηκε ο Αμάν.

Στη Συναγωγή διαβάζεται το βιβλίο της *Εσθήρ* με ένα ξεχωριστό μελωδικό σκοπό. Στο άκουσμα του ονόματος του Αμάν τα παιδιά χτυπούν τα πόδια τους στο πάτωμα ή γυρίζουν τις ροκάνες τους, για να κοροϊδέψουν τον μισητό εχθρό του Ισραήλ και να μην επιτρέψουν να ακουστεί το όνομά του. Στα σπίτια γίνονται φιλικές συγκεντρώσεις και γεύματα με άφθονο κρασί, ανταλλαγές δώρων και φιλανθρωπίες, ενώ όλοι αλλά κυρίως τα παιδιά μεταμφιέζονται. Θεωρείται η πιο χαρούμενη γιορτή του εβραϊκού εορτολόγιου.

Γιορτές μετάνοιας

Ρος-Ασανά

Είναι η αρχή του Νέου Έτους, μια γιορτή που δίνει την ευκαιρία στον πιστό να κάνει την αυτοκριτική του, να αναλογιστεί με σοβαρότητα τον χρόνο που πέρασε και να εξετάσει με τον ερχομό του καινούριου χρόνου τα παραπτώματα και τις αδυναμίες του.

Το ιδιαίτερο χαρακτηριστικό της γιορτής είναι το σάλπισμα του **σοφάρ**, ενός κέρατου από κριάρι. Ο ήχος του σοφάρ γεμίζει συγκίνηση τους πιστούς και υπενθυμίζει τα λόγια του σοφού ραβίνου Μαϊμονίδη, που εξηγεί το σκοπό του σαλπίσματος: *«Ξυπνήστε, εσείς οι κοιμισμένοι και ζυγιάστε τις πράξεις σας· θυμηθείτε τον Δημιουργό σας και επιστρέψτε μετανιωμένοι σ' αυτόν. Μην είσαστε από εκείνους που χάνουν την αλήθεια κυνηγώντας τις σκιές· που χάνουν τα χρόνια τους γυρεύοντας μάταια πράγματα που ούτε θα τους ωφελήσουν ούτε θα τους λυτρώσουν. Κοιτάξτε βαθιά στις ψυχές σας και κρίνετε τις πράξεις σας· αφήστε τις κακές σας συνήθειες και αναλογιστείτε τις πράξεις σας και ο καθένας σας θα εγκαταλείψει το λάθος δρόμο και τις κακές του σκέψεις και θα γυρίσει στον Θεό. Μόνον έτσι θα μπορέσει να σας συγχωρέσει»*.

Ως προς τα έθιμα στο σπίτι, στο τελετουργικό τραπέζι της γιορτής, οι Εβραίοι αποφεύγουν κάθε είδους πικρές, ξινές ή αλμυρές τροφές και τρώνε τροφές που συμβολίζουν τη γλυκύτητα, τις ευλογίες, και την αφθονία. Βουτούν το ψωμί στο μέλι αντί για το συνηθισμένο αλάτι και τρώνε γλυκό μήλο ή μήλο βουτηγμένο στο μέλι και προσεύχονται: *«Ας είναι το θέλημά Σου να δώσεις σε μας ένα καλό και γλυκό χρόνο»*.

Γιομ Κιπούρ

Είναι η «Ημέρα του Εξιλασμού», η μεγαλύτερη γιορτή των Εβραίων. Είναι μέρα κρίσης των ανθρώπων από τον Θεό, μέρα που αποφασίζεται η τύχη του καθενός για την επόμενη χρονιά. Είναι η μέρα που οι πιστοί αναγνωρίζουν τα λάθη τους, τα ομολογούν και εκφράζουν τη μεταμέλειά τους γι' αυτά, μέσα από τα κείμενα των προσευχών που αναπέμπονται. Είναι μέρα προσευχής, κατάνυξης και αποχής από οτιδήποτε καθημερινό. Δεν εργάζονται, δεν τρώνε ούτε πίνουν τίποτε από το ηλιοβασίλεμα της παραμονής της γιορτής μέχρι τη νύχτα της επόμενης μέρας. Σύμφωνα με την παράδοση, την ημέρα του Εξιλασμού συγχωρούνται μόνο τα αμαρτήματα απέναντι στον Θεό. Αν ο πιστός έχει βλάψει άλλον άνθρωπο, πρέπει πρώτα να του δώσει εκείνος συχώρεση και κατόπιν να ζητήσει συγνώμη από τον Θεό.

Η θεμελιακή σχέση του Ισραήλ με τις Ιερές Γραφές

Τορά

Η Τορά είναι ο νόμος του Θεού που ο Μωυσής έδωσε στους Ισραηλίτες, όπως του παραδόθηκε, σε πέντε βιβλία, την Πεντάτευχο. Η πίστη και η αναφορά στην Τορά αποτελούν ουσιώδη στοιχεία της εβραϊκής πίστης, καθώς θεωρείται η ολοκληρωμένη αποκάλυψη των εντολών του Θεού. Ένα από τα λίγα «δόγματα» του Ιουδαϊσμού είναι η πεποίθηση ότι η πηγή της Τορά είναι ο Θεός και ότι η Τορά οριστικοποιήθηκε από τον Μωυσή. Με τη στενή της σημασία η λέξη αναφέρεται μόνο στα πέντε πρώτα βιβλία της Βίβλου, την **Πεντάτευχο**. Συνήθως, όμως, η λέξη Τορά αναφέρεται σε ολόκληρο το περιεχόμενο της Βίβλου που την αποτελούν είκοσι τέσσερα βιβλία, γνωστά από τα αρχικά τους ως ΤΑΝΑΚ, αρκτικόλεξο που σχηματίζεται – βάσει της παραδοσιακής κατηγοριοποίησης των βιβλίων σε τρεις ομάδες – από το αρχικό γράμμα κάθε ομάδας: ΤΟΡΑ - ΝΕΒΙΙΜ (ΠΡΟΦΗΤΕΣ) - ΚΕΤΟΥΜΠΙΜ (ΓΡΑΦΕΣ). Ωστόσο, η σημασία της λέξης Τορά δεν περιορίζεται στη Βίβλο. Η Τορά αντιπροσωπεύει ολόκληρη την εβραϊκή διδασκαλία από την αρχή της Βίβλου ως τις μέρες μας.

Ταλμούδ

Είναι ο λεγόμενος προφορικός νόμος και θεωρείται η ραχοκοκαλιά της εβραϊκής θρησκείας και παράδοσης. Η παράδοση διδάσκει ότι ο Μωυσής στο όρος Σινά παρέλαβε τον γραπτό Νόμο (Τορά) και τον προφορικό νόμο, τον οποίο μετέδιδε η μια γενιά στην επόμενη. Μετά την καταστροφή του Ναού και την εξορία των Εβραίων, προκειμένου να σωθεί ο προφορικός νόμος, άρχισε η καταγραφή του. Γι' αυτό, αν και αποκαλείται «προφορικός νόμος», το Ταλμούδ αποτελεί μια συλλογή και προσεκτική καταγραφή των προφορικών παραδόσεων και περιλαμβάνει κείμενα που αφορούν την ερμηνεία του μωσαϊκού νόμου, αλλά και ποικίλο άλλο υλικό.

Πώς ζουν οι άνθρωποι

Προσευχή

Οι Εβραίοι πιστεύουν ότι ο Θεός ακούει τις προσευχές των πιστών και ότι πάντα ανταποκρίνεται σε αυτές, αν και όχι πάντα με τον τρόπο που περιμένουν οι άνθρωποι. Η προσευχή θεωρείται συνομιλία με τον Θεό, έκφραση ικεσίας και ευγνωμοσύνης.

Σεμά Ισραέλ (Άκου Ισραήλ)

Αποτελεί τη βασική έκφραση πίστης και μαζί τη διακήρυξη του μονοθεϊσμού. Είναι η πιο σπουδαία εβραϊκή προσευχή, οι πρώτες λέξεις που προφέρει ο Εβραίος που προσεύχεται όταν ξυπνάει το πρωί και οι τελευταίες όταν πέφτει για ύπνο το βράδυ. Είναι η πρώτη προσευχή που διδάσκεται στα μικρά παιδιά και τα τελευταία λόγια του Εβραίου πριν πεθάνει. Είναι μια δήλωση πίστης και υπακοής στον ένα και μοναδικό Θεό. Το όνομα του Θεού δε διαβάζεται δυνατά στη Σεμά. Αντικαθίσταται με τη λέξη Αδονάι (=Κύριέ μου).

Άκου, λαέ του Ισραήλ: Ο Κύριος είναι ο Θεός μας – μόνον ο Κύριος. Ν' αγαπάς, λοιπόν, τον Κύριο, τον Θεό σου, μ' όλη την καρδιά σου, μ' όλη την ψυχή σου και μ' όλη τη δύναμή σου. Να μείνουν στην καρδιά σου οι εντολές αυτές, που εγώ σήμερα σου δίνω. Να τις διδάσκεις στα παιδιά σου και να μιλάς γι' αυτές όταν κάθεσαι στο σπίτι σου κι όταν βαδίζεις στο δρόμο, όταν ξαπλώνεις για ύπνο κι όταν σηκώνεσαι. Να τις δέσεις σαν σημάδι στο χέρι σου και να τις έχεις σαν έμβλημα στο μέτωπό σου, ανάμεσα στα μάτια σου. Να τις γράψεις στις παραστάδες της πόρτας του σπιτιού σου και στις πύλες της πόλης σου.

Δτ 6, 4-9

Ζωή σύμφωνα με το Νόμο του Θεού

Αν υπακούσετε πραγματικά στις εντολές που εγώ σας δίνω σήμερα κι αν αγαπάτε τον Κύριο, τον Θεό σας, και τον λατρεύετε μ' όλη σας την καρδιά και μ' όλη σας την ψυχή, τότε αυτός θα στέλνει βροχή στη χώρα σας στον κατάλληλο καιρό της, τη φθινοπωρινή και την ανοιξιάτικη, και θα έχετε καλή σοδειά στο στάρι, στο κρασί και στο λάδι σας.

Δτ 11, 13-15

Ξένον δεν πρέπει να τον καταπιέζετε ούτε να τον εκμεταλλεύεστε, γιατί κι εσείς ήσασταν κάποτε ξένοι στην Αίγυπτο. Χήρα και ορφανό δεν θα τους καταπιέζετε.

Εξ 22, 20-21

Όταν δανείζεις χρήματα σ' έναν φτωχό συμπολίτη σου, μην του φέρεσαι όπως οι άλλοι δανειστές –μην του ζητάς τόκο. Αν πάρεις το πανωφόρι κάποιου για ενέχυρο, φρόντισε να του το επιστρέψεις πριν από τη δύση του ήλιου, γιατί είναι το μοναδικό του σκέπασμα, με το οποίο προστατεύεται από το κρύο. Με τι θα κοιμηθεί;

Εξ 22, 24-26

Μη διαδίδεις φήμες ψεύτικες. Μη δίνεις για χάρη ενός ανθρώπου αδίκου, μαρτυρία αναληθή. Να μην ακολουθείς τους πολλούς στο κακό, και σε περίπτωση δίκης να μην καταθέτεις παίρνοντας το μέρος των πολλών για να διαστρέφεις το δίκαιο. Να μη μεροληπτείς στη δίκη ούτε για χάρη του αδύνατου διαδίκου.
Αν συναντήσεις το βόδι του εχθρού σου ή το υποζύγιό του να περιπλανιέται, πρέπει να το οδηγήσεις στον αφέντη του. Αν δεις το υποζύγιο του εχθρού σου να γονατίζει από το φορτίο του, μην τραβήξεις το δρόμο σου, αλλά να τον βοηθήσεις πρόθυμα.

Εξ 23, 1-5

Όταν θερίζετε τα χωράφια σας, μην κόβετε τα στάχια ως την τελευταία γωνιά του χωραφιού σας· και μη γυρίζετε πίσω, μετά το θερισμό, για να μαζέψετε τα στάχια που παρέπεσαν. Ούτε να γυρνάτε πίσω στο αμπέλι σας για να μαζέψετε τα τσαμπιά που έμειναν ή τις ρώγες που έχουν πέσει· να τ' αφήνετε για τον φτωχό και για τον ξένο. Εγώ ο Κύριος, είμαι ο Θεός.

Λευ 19, 9-10

Μην κρατάς πικρία στην καρδιά σου για τον άλλο· εξηγήσου μαζί του ανοιχτά, για να μη σε βαραίνει καμιά αμαρτία εξαιτίας του. Μην είσαι εκδικητικός και μνησίκακος απέναντι στους άλλους, αλλά ν' αγαπάς τον πλησίον σου όπως τον εαυτό σου. Εγώ είμαι ο Κύριος.

Λευ 19, 17-18

Σαμπάτ

Σαμπάτ είναι η ονομασία της τελευταίας μέρας της εβδομάδας και η λέξη σημαίνει «διακόπτω την εργασία». Το Σαμπάτ όμως δεν είναι μόνο μέρα ανάπαυσης, αλλά και εξαγνισμού. Καθ' όλη τη διάρκεια της μέρας αυτής, ο άνθρωπος πρέπει να αφοσιώνεται σε πνευματικά και θρησκευτικά ενδιαφέροντα. Η ιερότητα του Σαμπάτ παραπέμπει στην έβδομη μέρα της δημιουργίας του κόσμου η οποία διήρκεσε έξι μέρες. Την έβδομη μέρα της δημιουργίας, σύμφωνα με τη Γένεση, ο Θεός αναπαύθηκε. Γι' αυτό, όποιος τηρεί το Σαμπάτ, δεν ασχολείται με τις καθημερινές του φροντίδες, απέχει από κάθε είδους εργασία, έτσι ώστε ο ίδιος, η οικογένειά του και οι άνθρωποι που δουλεύουν γι' αυτόν, ακόμη και η φύση γύρω του να αναπαυτούν και να ηρεμήσουν. Η ευχή που ακούγεται την ημέρα του Σαββάτου είναι «Σαμπάτ σαλόμ», που σημαίνει «Να έχετε ένα ειρηνικό Σαμπάτ».

Το Σαμπάτ στο σπίτι

Οι προετοιμασίες γίνονται από την Παρασκευή. Το τραπέζι αντιπροσωπεύει τον βωμό και η ιερότητά του υπογραμμίζεται από τα δύο ψωμιά που βρίσκονται επάνω του. Αυτά συμβολίζουν το διπλό μάννα που έριχνε ο Θεός στους Ισραηλίτες κάθε Παρασκευή, όταν διέσχιζαν την έρημο, ώστε να μην χρειάζεται να συλλέγουν μάννα τη μέρα του Σάμπατ. Στο τραπέζι τοποθετούνται επίσης όχι λιγότερα από δύο αναμμένα κεριά τα οποία συμβολίζουν τη διπλή εντολή «να θυμάσαι» και «να τηρείς» την ημέρα του Σαββάτου. Τέλος, πάνω στο τραπέζι του Σαμπάτ υπάρχει πάντα κρασί, σύμβολο ευλογίας και χαράς. Την Παρασκευή το βράδυ ο πατέρας βάζει τα χέρια του στο κεφάλι των παιδιών του και τα ευλογεί, ενώ συγχρόνως τους εύχεται να μεγαλώσουν σύμφωνα με τις πατρογονικές παραδόσεις του λαού του Ισραήλ.
Για το Σαμπάτ έχουν καθοριστεί τρία γεύματα. Το τελευταίο, αργά το απόγευμα, έχει πιο επίσημο χαρακτήρα και διανθίζεται από περισσότερους θρησκευτικούς ύμνους και θρησκευτική συζήτηση. Οι επιτραπέζιοι ύμνοι που ψάλλονται την ώρα του φαγητού μιλούν για το θείο δώρο του Σαμπάτ.

Η Συναγωγή

Στα εβραϊκά η Συναγωγή ονομάζεται **Μπετ Κνέσετ**, κατά κυριολεξία «Οίκος συνάθροισης». Η γένεση της συναγωγής ανάγεται στην εποχή της εξορίας στη Βαβυλώνα, το 586 π.Χ. – 537 π.Χ., διάστημα στο οποίο οι Ιουδαίοι είχαν στερηθεί τον Ναό τους. Έτσι δημιούργησαν τις συναγωγές, δηλαδή χώρους όπου συγκεντρώνονταν, για να προσεύχονται και να μελετούν τον Νόμο. Η εξέλιξη και εδραίωση της Συναγωγής σχετίζεται με την εποχή της καταστροφής του δεύτερου Ναού, το 70 μ.Χ., οπότε και οι Εβραίοι αναγκάστηκαν να προσεύχονται χωρίς την τελετουργία των θυσιών. Έκτοτε, Συναγωγές κτίζονταν στις πόλεις και στα χωριά όπου ζούσαν οι Εβραίοι, και οι θυσίες αντικαταστάθηκαν από την προσευχή: «αντί για ταύρους σού προσφέρουμε τις προσευχές μας» (Ωσ 14, 3).

Αν εξαιρέσουμε τον αρχιτεκτονικό ρυθμό και τη διακόσμηση, που ποικίλλουν ανάλογα με τον τόπο όπου βρίσκεται η κάθε Συναγωγή, όλες παρουσιάζουν περίπου την ίδια διάταξη όσον αφορά την εσωτερική διαμόρφωση του χώρου. Προσανατολισμένη προς την Ιερουσαλήμ, στηριγμένη στον τοίχο που βρίσκεται στο βάθος και καλυμμένη με κεντητό παραπέτασμα, τοποθετείται η Ιερή Κιβωτός που περιέχει τους «κυλίνδρους του Νόμου». Μπροστά στην Ιερή Κιβωτό βρίσκεται κρεμασμένη από την οροφή μια λυχνία που παραμένει διαρκώς αναμμένη. Στη βάση της Κιβωτού υψώνεται το αναλόγιο μπροστά στο οποίο στέκεται ο ψάλτης. Στη μέση του κτιρίου της Συναγωγής ορθώνεται μια εξέδρα, από όπου διαβάζεται η Τορά, ο Νόμος. Οι θέσεις για τους πιστούς βρίσκονται διατεταγμένες γύρω από την εξέδρα. Ειδικό μέρος της Συναγωγής είναι προορισμένο για τις γυναίκες, ο γυναικωνίτης.
Τα παράθυρα της Συναγωγής είναι κυρίως βιτρώ με εβραϊκές επιγραφές και ιερά σύμβολα. Τα χαρακτηριστικά σύμβολα που χρησιμοποιούνται για τη διακόσμηση του χώρου είναι οι πλάκες του Νόμου, απεικονίσεις λιονταριών (σύμβολο της φυλής του Ιούδα και χαρακτηριστικό δύναμης), το στέμμα (σύμβολο της Βασιλείας του Θεού) και το Μαγκέν Νταβίντ (το άστρο του Δαβίδ). Επίσης, στις Συναγωγές βρίσκουμε απομιμήσεις της *Μενορά*, της επτάφωτης λυχνίας που έκαιγε στην Κιβωτό της Διαθήκης, μαζί με τις πλάκες του Νόμου που δόθηκαν στην έρημο κι αργότερα μεταφέρθηκαν στον Ναό της Ιερουσαλήμ. Το φως της συμβολίζει το πνευματικό φως που θα πρέπει να φωτίζει ασταμάτητα όλη τη γη.
Στις Συναγωγές δεν υπάρχουν αγάλματα, εικόνες, απεικονίσεις παραστάσεων, προσώπων ή άλλες, λόγω της ρητής απαγόρευσης *«Ου ποιήσεις σεαυτώ είδωλον …»* (Εξ 20, 4-5).

Ραβίνοι

Ο ραβίνος (=δάσκαλος) είναι ένας από τους κύριους λειτουργούς της εβραϊκής κοινότητας. Αρχικά, οι ραβίνοι ήταν δάσκαλοι. Οι πιο φωτισμένοι απ' αυτούς είχαν και δικαστικές αρμοδιότητες. Με το πέρασμα του χρόνου, οι ραβίνοι απέκτησαν και τις αρμοδιότητες του πνευματικού ηγέτη και του πρωτοστάτη των προσευχών. Μετά την καταστροφή του Ναού το 70 μ.Χ., το σώμα των ιερέων έπαψε να υφίσταται και υπεύθυνοι πλέον για τις θρησκευτικές ανάγκες της κοινότητας καθώς και για την επίσημη εκπροσώπησή της ήταν οι ραβίνοι.

Το παιδί με το φλάουτο

Ένας μικρός βοσκός πήγαινε κάθε μέρα τα πρόβατα του στο βουνό για να βοσκήσουν. Γράμματα δεν ήξερε, αφού δεν είχε πάει ποτέ σχολείο, ήξερε όμως και έπαιζε όλη μέρα τη φλογέρα του. Όταν έγινε πια 13 χρονών, όταν ενηλικιώθηκε δηλαδή, ο πατέρας του τον πήρε μαζί του στην πόλη, την ημέρα του Γιομ Κιπούρ, στη συναγωγή του μεγάλου δάσκαλου και ραβίνου, Μπάαλ Σεμ Τοβ. Ο μικρός βοσκός φεύγοντας από το σπίτι, έριξε μέσα στην τσέπη του και τη φλογέρα του γιατί αυτή ήταν που του κρατούσε πάντα συντροφιά και με αυτή μπορούσε να εκφράσει όσα είχε μέσα στην καρδούλα του. Τη μέρα του Γιομ Κιπούρ οι Εβραίοι δεν τρώνε και δεν πίνουν τίποτα αλλά και δεν ασχολούνται με τίποτε άλλο παρά μόνο πηγαίνουν στη συναγωγή και προσεύχονται για να συγχωρεθούν οι αμαρτίες τους.
Καθόταν ο μικρός βοσκός μαζί με τον πατέρα του στη συναγωγή, άκουγε τους ψαλμούς και τις προσευχές που έλεγαν όλοι γύρω του, αλλά ο ίδιος δεν μπορούσε να συμμετάσχει αφού

δεν ήξερε να διαβάζει. Στη μεσημεριανή προσευχή είπε στον πατέρα του: «Έχω μαζί μου τη φλογέρα μου και θέλω πολύ να παίξω μια μελωδία με αυτήν». Τρόμαξε ο πατέρας του και του είπε: «Πρόσεξε καλά κακομοίρη μου μην τυχόν και κάνεις κάτι τέτοιο, εδώ μέσα στη συναγωγή τέτοια ιερή μέρα». Στην απογευματινή προσευχή ξαναείπε ο μικρός στον πατέρα του: «Πατέρα μου, άσε με να παίξω μια μελωδία με τη φλογέρα μου». Εκείνος εκνευρισμένος τον απείλησε ότι διακινδυνεύει την ψυχή του αν συνεχίσει έτσι. Όταν τελείωσε η απογευματινή προσευχή ο μικρός βοσκός είπε στον πατέρα του: «Ό,τι και να γίνει, σε παρακαλώ, σε παρακαλώ πατέρα, άσε με να παίξω λίγο τη φλογέρα μου». Τότε ο πατέρας κράτησε το χέρι του γιου του μη τυχόν και βγάλει την φλογέρα από την τσέπη του και παίξει εκεί μπροστά σε όλους. Αυτό θα ήταν μεγάλη ντροπή και σοβαρή παραβίαση των νόμων της ημέρας.

Στη μέση όμως της τελικής προσευχής, λίγο πριν κλείσουν οι πύλες του ουρανού, στο αποκορύφωμα της κατάνυξης όλων των πιστών, ο μικρός βοσκός κατάφερε να ελευθερώσει το χέρι του από τη λαβή του πατέρα του, έπιασε τη φλογέρα του και φέρνοντας την στο στόμα του, έβγαλε έναν ήχο τόσο δυνατό όση και η ένταση της προσευχής που γέμιζε την καρδιά του.

Ταράχτηκαν όλοι αλλά όχι ο μεγάλος δάσκαλος, Μπάαλ Σεμ Τοβ. Αυτός, συντομεύοντας την προσευχή και καλώντας το αγόρι να σταθεί κοντά του, είπε στους πιστούς: «Αυτό το αγόρι, με τον ήχο της φλογέρας του εξύψωσε τις προσευχές όλων μας και με τον τρόπο του τις διευκόλυνε να φτάσουν στα ουράνια. Αυτό το αγόρι που δεν ξέρει να διαβάζει καμία προσευχή, μας άκουγε όλη μέρα να προσευχόμαστε και μια ιερή σπίθα άναψε μέσα του. Η λαχτάρα του ήταν τόσο μεγάλη που σχεδόν του έτρωγε την ψυχή. Μ' αυτήν του την λαχτάρα έπαιξε τη φλογέρα του, μόνο για τον Θεό, ευλογημένο τ΄ όνομα Του. Κι ο Θεός δέχθηκε αυτήν του την ανάσα κι έτσι, μαζί με την δική του ξεχωριστή και ιδιαίτερη προσευχή, μπόρεσαν και οι δικές μας προσευχές να φτάσουν στον Θεό.

Διασκευή από το *Σέφερ Χασιντίμ*, 12ος-13ος αι.

Αντισημιτισμός

Ο όρος αυτός άρχισε να χρησιμοποιείται από τα τέλη του 19ου αιώνα και δηλώνει τη διάκριση και την εχθρότητα έναντι των Εβραίων διαχρονικά, αν και η ρίζα της λέξης παραπέμπει σε διάκριση έναντι των σημιτικών λαών γενικά. Ως φαινόμενο βασίζεται σε αρνητικά στερεότυπα και προκαταλήψεις για τους Εβραίους και θεωρείται μια μορφή ρατσισμού, καθώς εκδηλώθηκε διαχρονικά με διάφορους τρόπους, όπως άνισο τρόπο μεταχείρισης, συστηματική περιθωριοποίηση και κοινωνικό αποκλεισμό, στέρηση νομικών και πολιτικών δικαιωμάτων, περιορισμό, αλλά και μαζικές διώξεις με σκοπό την εξόντωση. Η πιο ακραία και βίαιη έκφραση του αντισημιτισμού ήταν το Ολοκαύτωμα των Εβραίων από τη ναζιστική Γερμανία του Χίτλερ.

Ορισμός εργασίας του αντισημιτισμού - διασκευή (EUMC-FRA/European Parliament Working Group on Antisemitism): *«Αντισημιτισμός είναι μια συγκεκριμένη αντίληψη για τους Εβραίους που μπορεί να εκφραστεί ως μίσος προς τους Εβραίους. Οι ποικίλες εκδηλώσεις του αντισημιτισμού στρέφονται εναντίον ατόμων, Εβραίων ή μη Εβραίων, και της ιδιοκτησίας τους, αλλά και γενικά εναντίον των θεσμών και των θρησκευτικών κτιρίων της εβραϊκής κοινότητας»*.

Ουίλλιαμ Σαίξπηρ, *Ο έμπορος της Βενετίας*

(από τον μονόλογο του Σάυλοκ)

Κι ο Εβραίος μάτια δεν έχει; Δεν έχει ο Εβραίος χέρια, όργανα, μάκρος, φάρδος, μυρουδιά, χαρά, λύπη, πάθος; Τρώει ή όχι το ίδιο ψωμί; Λαβώνεται ή όχι με τα ίδια άρματα; Παθαίνει τις ίδιες αρρώστιες, γιατρεύεται με τα ίδια γιατρικά; Κρυώνει, ζεσταίνεται απ' τον ίδιο χειμώνα κι απ' το ίδιο καλοκαίρι όπως ο χριστιανός ή όχι; Σα μας τρυπάτε, δε ματώνουμε; Σα μας γαργαλάτε, δε γελούμε; Σα μας φαρμακώνετε, δεν πεθαίνουμε, και σα μας αδικάτε να μην εκδικηθούμε;

Η διαχρονική σχέση Ιουδαϊσμού και Ελληνισμού

Από τον 3ο αι. π.Χ. μαρτυρείται η ύπαρξη Εβραίων σε διάφορες περιοχές της Ελλάδας. Ο εβραϊκός πληθυσμός στην Ελλάδα αυξήθηκε τα ρωμαϊκά χρόνια. Κατά τον 12ο αιώνα υπήρχαν εβραϊκές κοινότητες σε πολλές πόλεις και νησιά. Οι Εβραίοι αυτοί, αποκαλούμενοι αργότερα **Ρωμανιώτες**, ήταν ελληνόφωνοι και σημαντικά ενσωματωμένοι στον ελληνικό πολιτισμό. Είναι χαρακτηριστικό ότι έγραφαν στα ελληνικά, χρησιμοποιώντας όμως το εβραϊκό αλφάβητο. Από το τέλος του 14ου αι., Εβραίοι πρόσφυγες από την Ισπανία και την Πορτογαλία, γνωστοί ως **Σεφαραδίμ**, εγκαταστάθηκαν σε πόλεις της Ελλάδας, κυρίως στη Θεσσαλονίκη, η οποία ήταν μία από τις μεγαλύτερες εβραϊκές κοινότητες στον κόσμο. Με την ίδρυση του σύγχρονου ελληνικού κράτους, το 1832, παραχωρήθηκαν στους Εβραίους ίσα πολιτικά δικαιώματα με τους άλλους Έλληνες.

Στις αρχές του 20ού αι. στην Ελλάδα ζούσαν 100.000 περίπου Εβραίοι. Κατά τη διάρκεια του Β΄ Παγκοσμίου Πολέμου, 12.898 Εβραίοι πολέμησαν στις τάξεις του ελληνικού στρατού. Στη διάρκεια της γερμανικής κατοχής, έχασαν τη ζωή τους το 86% των Ελλήνων Εβραίων. Ένα μνημειώδες κείμενο για την υποστήριξη των Εβραίων της Ελλάδας, μοναδικό στα χρονικά της κατεχόμενης Ευρώπης, ήταν η περήφανη απάντηση του τότε Αρχιεπισκόπου Δαμασκηνού

προς τον δοσίλογο Έλληνα πρωθυπουργό και τον στρατηγό των Ναζί Στροπ, ο οποίος απείλησε τον Αρχιεπίσκοπο με τουφεκισμό, εξαιτίας της διαμαρτυρίας του για τους διωγμούς των Ελλήνων Εβραίων: *«Οι Ιεράρχες της Ελλάδος δεν τουφεκίζονται. Απαγχονίζονται. Σας παρακαλώ να σεβαστείτε την παράδοση»*.

Γιώργος Ιωάννου, *Τα ηλιοτρόπια των Εβραίων*

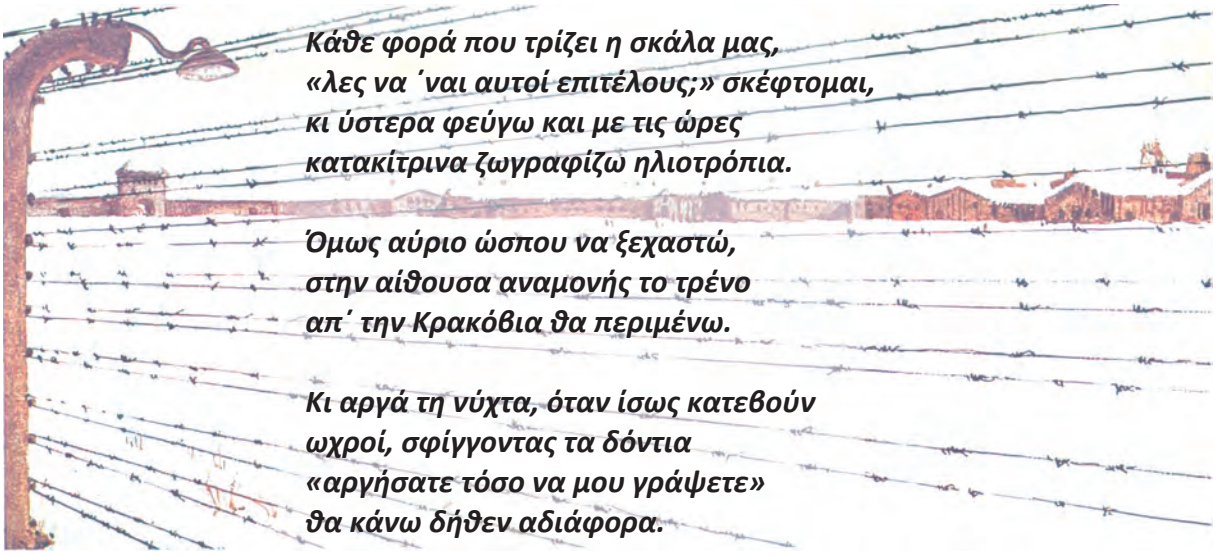

Κάθε φορά που τρίζει η σκάλα μας,
«λες να ΄ναι αυτοί επιτέλους;» σκέφτομαι,
κι ύστερα φεύγω και με τις ώρες
κατακίτρινα ζωγραφίζω ηλιοτρόπια.

Όμως αύριο ώσπου να ξεχαστώ,
στην αίθουσα αναμονής το τρένο
απ΄ την Κρακόβια θα περιμένω.

Κι αργά τη νύχτα, όταν ίσως κατεβούν
ωχροί, σφίγγοντας τα δόντια
«αργήσατε τόσο να μου γράψετε»
θα κάνω δήθεν αδιάφορα.

Το Ολοκαύτωμα

Όταν ο Αδόλφος Χίτλερ έγινε καγκελάριος της Γερμανίας (1933), άρχισε μια αμείλικτη και βίαιη πολιτική εναντίον των Εβραίων. Το πρώτο βήμα ήταν η στέρηση κάθε νομικού ή πολιτικού τους δικαιώματος. Το δεύτερο ήταν ο αποκλεισμός τους από την οικονομία της χώρας. Πολλοί Εβραίοι διανοούμενοι και επιστήμονες εκδιώχθηκαν από τα πανεπιστήμια και τους αφαιρέθηκε η άδεια διδασκαλίας, ενώ τα βιβλία τους ρίχτηκαν στην πυρά. Το 1935 θεσπίστηκαν οι *Νόμοι της Νυρεμβέργης*. Σύμφωνα με αυτούς, όσοι δεν ανήκαν στην Άρια φυλή δε θεωρούνταν πολίτες, αλλά «κατώτεροι άνθρωποι» και απαγορευόταν κάθε είδους σχέση μεταξύ Γερμανών (Αρίων) και Εβραίων (Μη Αρίων). Μέχρι το 1938, 170.000 Εβραίοι της Γερμανίας εγκατέλειψαν τη χώρα, αναγκασμένοι να αφήσουν πίσω τους όλη την περιουσία τους. Από το 1938 οι Ναζί άρχισαν να εντείνουν τα μέτρα κατά των Εβραίων: Πολλές συναγωγές καταστράφηκαν, γίνονταν μαζικές συλλήψεις και πραγματοποιούνταν *πογκρόμ*, δηλαδή διώξεις με βεβηλώσεις συναγωγών, με υλικές ζημιές σε σπίτια και μαγαζιά Εβραίων αλλά συχνά και με ανθρώπινα θύματα, όπως τη λεγόμενη «Νύχτα των Κρυστάλλων» τον Νοέμβριο του 1938. Όλες οι εβραϊκές περιουσίες κατασχέθηκαν, ενώ στο τέλος του 1938 οι Εβραίοι στερήθηκαν τα διαβατήριά τους.

Η πύλη του σιδηροδρόμου στο στρατόπεδο θανάτου Άουσβιτς – Μπίρκεναου

Με την έναρξη του Β΄ Παγκόσμιου Πολέμου, τον Σεπτέμβριο του 1939, οι Γερμανοί έθεσαν τις βάσεις της «τελικής λύσης» για το ζήτημα των Εβραίων. Στις χώρες που κατακτούσαν,

δημιουργούσαν *γκέτο*, δηλαδή κλειστές γειτονιές, όπου οι Εβραίοι ήταν υποχρεωμένοι να κατοικούν χωρίς ελευθερία κινήσεων και δίχως δυνατότητα επαφής με τον έξω κόσμο. Με διάφορες προφάσεις και συκοφαντίες οι Γερμανοί Ναζί εκτόπιζαν και έστελναν τους Εβραίους στα λεγόμενα *«στρατόπεδα συγκέντρωσης»* που είχαν δημιουργηθεί από τις αρχές της ναζιστικής διακυβέρνησης στη Γερμανία (Νταχάου, Σάξενχαουζεν, Μπούχενβαλντ, Φλόσενμπεργκ, Μαουτχάουζεν, Ράβενσμπρικ) για τους πολιτικούς αντιπάλους του καθεστώτος. Στη διάρκεια του πολέμου, ανάμεσα στο 1941-1945, τέθηκε σε εφαρμογή η «τελική λύση», δηλαδή το σχέδιο εξόντωσης όλων των Εβραίων της Ευρώπης. Τα πάντα αποφασίστηκαν και οργανώθηκαν συστηματικά και στην παραμικρή τους λεπτομέρεια από ανθρώπους μορφωμένους, που όμως πίστευαν βαθιά πως ο κάθε Εβραίος ήταν εχθρός του γερμανικού λαού και γι' αυτό έπρεπε να εξοντωθεί. Στην αρχή, με μαζικές εκτελέσεις, με καταναγκαστική εργασία, με καυσαέρια που διοχέτευαν μέσα σε φορτηγά. Στη συνέχεια, με σκοπό την πιο συστηματική και πιο «αποτελεσματική» εξόντωση των Εβραίων δημιούργησαν τα ονομαζόμενα *«στρατόπεδα εξόντωσης»* ή *«στρατόπεδα θανάτου»* εκτός Γερμανικού εδάφους στις κατεχόμενες χώρες, κυρίως στην Πολωνία, όπως τα Μπέλζετς, Σομπιμπόρ, Τρεμπλίνκα, Άουσβιτς-Μπίρκεναου, αλλά και αλλού. Η μεταφορά των κρατουμένων γινόταν συνήθως κάτω από τρομερές συνθήκες με τη χρήση αμαξοστοιχιών για τη μεταφορά ζώων, μέσα στις οποίες πολλοί πέθαιναν από τις κακουχίες, πριν καν φτάσουν στον προορισμό τους. Περισσότεροι από τρία εκατομμύρια Εβραίοι θανατώθηκαν στα στρατόπεδα εξόντωσης, κυρίως με δηλητηριώδη αέρια στους θαλάμους αερίων, αλλά και λόγω των άθλιων συνθηκών που επικρατούσαν εκεί: πείνα, παγωνιά, σκληρή και απάνθρωπη εργασία, ανύπαρκτες συνθήκες υγιεινής, αρρώστιες, βασανιστήρια. Ο συνολικός αριθμός του εβραϊκού πληθυσμού της Ευρώπης που εξοντώθηκε από τη ναζιστική Γερμανία προσδιορίζεται στα έξι εκατομμύρια ανθρώπους.

Το παρακάτω βρέθηκε γραμμένο με μολύβι σε βαγόνι μεταφοράς Εβραίων:

Νταν Πάγκις

Εδώ, μέσα σε αυτό το μεταφορικό μέσο
Εγώ η Εύα, με τον γιο μου Άβελ
Αν δείτε τον άλλο μου γιο,
Τον Κάιν, γιο του Αδάμ
Πείτε του ότι

Άλκη Ζέη, Ο μεγάλος περίπατος του Πέτρου

Γιατί η Ρίτα δε θα ξαναβγεί πια στο δρόμο, αν δε φύγουν οι Γερμανοί. Έχει κρυφτεί σε κάποιο σπίτι που το ξέρει μόνο η Αντιγόνη, που πάει και τη βλέπει μία φορά τη βδομάδα. «Όχι πολλά σούρτα φέρτα», είχε πει ο Γιάννης. Όταν έχει λιακάδα, την Αντιγόνη την πιάνει απελπισία.
- Το καημένο το Ριτάκι, ποιος ξέρει πότε θα το δει ο ήλιος.
Η Ρίτα σώθηκε γιατί άκουσε τον Γιάννη. Οι Γερμανοί έβγαλαν διαταγή πως όλοι οι Εβραίοι έπρεπε να γραφτούν σε καταλόγους. Οι δικοί της πήγαν και γράφτηκαν αμέσως. Κάθε πρωί έπρεπε να παρουσιάζονται στους Γερμανούς και να δίνουνε το «παρών».

- Εσύ δε θα πας, είπε ο Γιάννης στη Ρίτα.
- Να μην πάμε, παρακαλούσε κι η Ρίτα τους δικούς της. Να κρυφτούμε. Έχω φίλους που θα μας βοηθήσουν.
Η μαμά της ούτε που να τ' ακούσει. Συλλογιότανε πού θ' αφήσει το σπίτι και τα πράγματα. Μπορούσαν να μπουν κλέφτες, αν το 'βλεπαν μέρα νύχτα κλειστό. Έπειτα πίστευε πως δεν έχουν άλλη ταλαιπωρία να πάθουν, εκτός από το να δίνουν το «παρών». Η Ρίτα κρύφτηκε κι ας χάλασε τον κόσμο η μαμά της να μην την αφήσει. Ένα πρωί οι Εβραίοι πήγαν να παρουσιαστούν και δεν ξαναγύρισαν ποτέ πια. Τους φόρτωσαν σε κάτι τρένα με κλειστά βαγόνια και φύγανε στο άγνωστο. Χάθηκαν κι οι γονείς της Ρίτας κι ο Μορίς με το κομμένο πόδι. Στο σπίτι τους μπήκαν οι Γερμανοί και τα πήραν όλα. Πάνε και τα σαρανταοχτώ κουταλάκια του γλυκού, μέσα στο ασημένιο βάζο.

Γιώργης Λαμπρινός, *Ο Γιοζέφης*

Την άλλη μέρα τους σηκώσανε όλους μαζί τους Εβραίους … Μπουλούκια μπουλούκια τους τραβούσαν στην έξοδο. Μα βάδιζαν αργά. Ο ένας κρατούσε τον άλλο. Οι νιοι σέρναν τους γερόντους, οι κοπέλες τις μανάδες τους. Νερό δεν είχανε πιει ακόμα. Μέσα στη σκόνη, τα στόματα έχασκαν με τις γλώσσες κρεμαστές έξω. Και βάδιζαν αργά σα λιτανεία κι αρπάζανε τις βουρδουλιές χωρίς να τους κάνουνε πια αίσθηση.
Με τους τελευταίους πέρασε κι ο Γιοζέφης μαζί με τ' άλλα δύο μικρά. Βγήκαμε όλοι έξω. Είχε τον ώμο του δεμένο. Αλλά βάδιζε καλά. Γελούσε, όλο μας γελούσε. Του γελούσαμε κι εμείς, έτσι για να μην ιδεί δάκρυα και στενοχωρηθεί. Ξέρεις τι θα πει να βαδίζεις ζωντανός στο τελευταίο σου ταξίδι –όποιος κινάει για Γερμανία δε γυρίζει- και ν' ακούς μοιρολόγια… Γελούσαμε λοιπόν και δώστου γελούσαμε και χαιρετούσαμε κρυφά με τις γροθιές το παιδί, το Γιοζέφη μας. Και κείνος γελούσε από κάτω, γελούσε ασταμάτητα και μας χαιρετούσε με τη γροθιά του κι όλο βάδιζε, βάδιζε …

Τζον Μπόϊν, *Το αγόρι με τη ριγέ πιτζάμα*

Μήνες ολόκληρους ο Μπρούνο κοιτούσε από το παράθυρο του δωματίου τον κήπο και το παγκάκι με την ταμπελίτσα, το ψηλό συρματόπλεγμα … Και όσες φορές και να κοιτούσε τους ανθρώπους, όλους αυτούς τους κάθε λογής ανθρώπους με τις ριγέ πιτζάμες, δεν είχε αναρωτηθεί ποτέ σοβαρά τι στο καλό συνέβαινε… Βγαίνοντας από το σπίτι ο Μπρούνο … κοίταξε δεξιά όσο έφτανε το μάτι του, και ο ψηλός φράχτης έμοιαζε να φτάνει πέρα απ' τον ορίζοντα… Θα μπορούσε να περπατήσει και να το ανακαλύψει…. Ήθελε να εξερευνήσει… το παγκάκι… Παρατηρούσε την ταμπελίτσα από μακριά και το αποκαλούσε «το παγκάκι με την ταμπελίτσα»… Αφού κοίταξε αριστερά δεξιά και βεβαιώθηκε πως δεν ερχόταν κανείς, έτρεξε προς τα κει και αλληθώρισε καθώς διάβαζε τις λέξεις. Ήταν μια μικρή μπρούτζινη ταμπελίτσα και ο Μπρούνο τη διάβασε ήρεμα από μέσα του. «Δωρίζεται επ' ευκαιρία των εγκαινίων του Στρατοπέδου του Ουτς-Βιτς. Ιούνιος χίλια εννιακόσια σαράντα»… Το μόνο που προσπάθησε να μην σκέφτεται ήταν ότι η Μητέρα και ο Πατέρας του είχαν επαναλάβει αμέτρητες φορές ότι απαγορεύεται να πλησιάζει το φράχτη … Όλη αυτή την ώρα δεν είδε κανένα κοντά στο φράχτη. Έχοντας περπατήσει καμιά ώρα και έχοντας αρχίσει να πεινάει, σκέφτηκε ότι είχε εξερευνήσει αρκετά για μια μέρα και θα ήταν καλή ιδέα να γυρίσει πίσω. Όμως εκείνη ακριβώς τη στιγμή εμφανίστηκε στο βάθος μια τελίτσα… Καθώς ο Μπρούνο πλησίαζε είδε πώς δεν ήταν ούτε τελεία, ούτε κουκκίδα, ούτε κηλίδα, ούτε μορφή, αλλά άνθρωπος. Και μάλιστα αγόρι… Συνέχιζε να περπατάει αργά και σε λίγο βρέθηκαν ο ένας απέναντι στον άλλο.

- Γεια, είπε ο Μπρούνο.
- Γεια, είπε το αγόρι.
Το αγόρι ήταν μικρότερο από τον Μπρούνο και καθόταν στο έδαφος με ύφος θλιμμένο. Φορούσε την ίδια μπλε ριγέ πιτζάμα και ένα ριγέ σκουφάκι στο κεφάλι. Δε φορούσε παπούτσια και κάλτσες και τα πόδια του ήταν αρκετά βρόμικα. Στο μπράτσο του είχε περασμένο ένα περιβραχιόνιο με ένα αστέρι.
Κάθισε στο έδαφος απ' τη δική του πλευρά του φράχτη σταυροπόδι, όπως το αγόρι…
- Εγώ μένω στο σπίτι σ' αυτή την πλευρά του φράχτη, είπε ο Μπρούνο.
- Α, ναι; Είχα δει μια φορά το σπίτι από μακριά, αλλά εσένα δεν σε είδα.
- Το δωμάτιό μου είναι στον πρώτο όροφο. Από κει βλέπω πίσω απ' το φράχτη. Με λένε Μπρούνο.
- Εμένα με λένε Σμουέλ, είπε το αγόρι…
- Έχεις φίλους; ρώτησε ο Μπρούνο.
- Ναι, είπε ο Σμουέλ… Είμαστε πολλοί απ' αυτή την πλευρά του φράχτη. Όμως συνέχεια τσακωνόμαστε. Γι' αυτό έρχομαι εδώ. Για να μείνω για λίγο μόνος μου.
- Είναι άδικο, είπε ο Μπρούνο. Δεν καταλαβαίνω γιατί εγώ πρέπει να βρίσκομαι από την άλλη πλευρά του φράχτη και να μην έχω κανένα να μιλήσω και να παίξω, και εσύ να έχεις τόσους φίλους και να παίζετε ώρες ολόκληρες κάθε μέρα.

Προτάσεις για εργασίες και δραστηριότητες στην τάξη

1. Εργασία σε ομάδες: Κάθε ομάδα αφού διαλέξει μια από τις εβραϊκές γιορτές, παρουσιάζει στην τάξη το ιστορικό γεγονός με το οποίο συνδέεται η γιορτή και εξηγεί το νόημα που έχει για την οικογένεια και την κοινότητα.
2. Εργασία σε ομάδες: Κάθε ομάδα διερευνά βιβλικά κείμενα που αναφέρονται στη ζωή των Εβραίων σύμφωνα με το Νόμο του Θεού και στη συνέχεια ανακαλύπτει και αποτιμά τις αξίες ζωής που προβάλλονται σε αυτά. Τέλος, επιλέγει ένα από τα κείμενα και προσπαθεί να αποδώσει τις ιδέες που περιέχει με την τεχνική της «Δυναμικής Εικόνας».
3. Συλλογικός ρόλος: Μια ομάδα Εβραίων παρουσιάζει σε μια ομάδα χριστιανών αντικείμενα λατρείας και λατρευτικές συνήθειες του Σαββάτου που εκφράζουν τη βαθιά και ουσιαστική σχέση τους με το Θεό. Οι χριστιανοί ζητούν πληροφορίες και υποβάλλουν ερωτήματα.
4. Εργασία σε ομάδες: Διαλέξτε ένα από τα κείμενα που σχετίζονται με το Ολοκαύτωμα και αποδώστε το με έναν από τους παρακάτω δημιουργικούς τρόπους: κολλάζ, ομαδικό γλυπτό, ζωγραφική, θεατρικό δρώμενο.
5. Παρατηρήστε προσεκτικά το κολλάζ φωτογραφιών για το Ολοκαύτωμα. Τι βλέπετε; Τι σκέφτεστε; Τι σας κάνει να αναρωτιέστε; (Τεχνική: «Artful Thinking»)
6. «Και βέβαια ένας Έλληνας μπορεί να είναι Εβραίος!». («Τεχνική: Θετικό – Αρνητικό» με παρουσίαση επιχειρημάτων)
7. Συγκεντρώστε πληροφορίες για εβραϊκές κοινότητες της περιοχή σας. Οργανώστε μια επίσκεψη στη Συναγωγή και συζητήστε με το ραβίνο.
8. Εξερεύνηση στο διαδίκτυο και στον δικτυακό τόπο (site) του Εβραϊκού Μουσείου Ελλάδας με θέμα: «Εβραϊκές κοινότητες στην Ελλάδα».

Ισλάμ

Ι. Το Ισλάμ ως θρησκευτική πίστη

Αλλαχού ακμπάρ
(ο Θεός ο Ύψιστος)
Η φράση γραμμένη στα αραβικά μέσα σε κύκλο αποτελεί το βασικό οπτικό σύμβολο του Ισλάμ.

Το αραβικό ουσιαστικό **Ισλάμ** σημαίνει «υποταγή στον Θεό και το θέλημά του», το οποίο αποκάλυψε με το κήρυγμά του ο Προφήτης (του Ισλάμ) Μωάμεθ. Έτσι, στο Κοράνι η λέξη **μουσλίμ** *(μουσουλμάνος)* αναφέρεται σε αυτόν που παραδίδει τον εαυτό του στον Θεό και το θέλημά του. Βαθμιαία, ο όρος Ισλάμ κατέληξε να προσδιορίζει τη συγκεκριμένη θρησκεία και τον πολιτισμό που δημιούργησε. Βασικές πηγές της μουσουλμανικής θρησκευτικότητας είναι το Κοράνιο και η Παράδοση του Προφήτη.

Ο ένας και μοναδικός θεός: ο Αλλάχ

Είναι ο παντοδύναμος και παντοκράτορας Θεός που έπλασε τον άνθρωπο, δημιούργησε τον κόσμο και προνοεί συνεχώς για το σύμπαν. Για τον Αλλάχ χρησιμοποιούνται 99 ονόματα, τα οποία περιγράφονται κυρίως στο Κοράνιο και στις παραδόσεις *(Άγιος, Δημιουργός, Ισχυρός, Πλούσιος, Σοφός, Ελεήμων, Αγαπητός κ.ά.)*. Το εκατοστό θείο όνομα αγνοείται, πράγμα που σημαίνει ότι το μυστήριο του Θεού παραμένει ανεξερεύνητο.

Μωάμεθ, η σφραγίδα των προφητών

Ο Μωάμεθ γεννήθηκε στη Μέκκα και ο πατέρας του πέθανε προτού γεννηθεί. Σε ηλικία έξι ετών ορφάνεψε και από τη μητέρα του και τον φρόντισε αρχικά ο παππούς του και στη συνέχεια ο θείος του. Παιδί ακόμη, συνόδευε τον θείο του σε εμπορικά ταξίδια στη Συρία. Σε ηλικία 25 ετών παντρεύτηκε μια πλούσια χήρα, τη Χαντζίτζα, της οποίας ήταν υπάλληλος. Έζησε είκοσι χρόνια με τη γυναίκα του, αποκτώντας τέσσερις κόρες και δύο γιους. Στο οικογενειακό του περιβάλλον και στα ταξίδια του άκουγε και αφομοίωνε τις βιβλικές ιστορίες. Συνήθιζε να αποσύρεται σε ερημικούς τόπους και να στοχάζεται πάνω στα προβλήματα της ζωής, της κοινωνίας, της αδικίας κ.ά. Σε έναν τέτοιο τόπο, στον λόφο Χίρα, και σε ηλικία 40 ετών ο Μωάμεθ βίωσε μια βαθιά πνευματική εμπειρία, την οποία αισθάνθηκε ως κλήση από

τον Θεό. Οραματίστηκε, δηλαδή, μια μορφή -αργότερα ο ίδιος την ταύτισε με τον αρχάγγελο Γαβριήλ- που τον διαβεβαίωσε ότι είναι ο **απεσταλμένος του Θεού**.

Επί τρία χρόνια ο Μωάμεθ περιόρισε το προφητικό του κήρυγμα σε λίγους μόνο φίλους. Επίσημα άρχισε τη δράση του το 613 μ.Χ. στη Μέκκα, όταν άρχισε να λαμβάνει εκ νέου την αποκάλυψη, καλώντας τους ανθρώπους να τον ακολουθήσουν στο δρόμο του *Ισλάμ*, της υποταγής δηλαδή στον Αλλάχ. Αρκετοί όμως άρχισαν να δυσαρεστούνται με τη δράση του Μωάμεθ και των οπαδών του. Εξαιτίας των αλλεπάλληλων διώξεων σε βάρος του, αναγκάστηκε να μεταναστεύσει από τη Μέκκα στη Μεδίνα. Αυτή είναι η ημερομηνία της **Εγίρας (16 Ιουλίου 622 μ.Χ.)**, που αργότερα θεσπίστηκε ως η αφετηρία του μουσουλμανικού χρονολογικού συστήματος.

Ο Μωάμεθ μπροστά στην Κάαμπα, μινιατούρα

Στη Μεδίνα ο Μωάμεθ κατόρθωσε σε ελάχιστο διάστημα όχι μόνο να συνενώσει στη μουσουλμανική κοινότητα διάφορες και συχνά αντιμαχόμενες μεταξύ τους αραβικές φυλές και φατρίες, αλλά να κερδίσει και τον σεβασμό και των άλλων θρησκευτικών κοινοτήτων της περιοχής, κυρίως των Εβραίων. Ο Μωάμεθ επέμενε αυστηρά στον *απόλυτο μονοθεϊσμό*, στην *ανάσταση των νεκρών* και στη *μέλλουσα κρίση*. Τόνιζε την *πίστη στους αγγέλους* και τη *σπουδαιότητα των προφητών*, εντάσσοντας σε αυτούς και τον Ιησού και βέβαια και τον εαυτό του. Τόνιζε τη σημασία των βιβλίων των προφητών, υψώνοντας στην κορυφή ως ιερό βιβλίο του Ισλάμ το Κοράνιο. Λειτουργώντας ως προφήτης, αλλά και θρησκευτικός, κοινωνικός και ηθικός καθοδηγητής, δημιούργησε τη μουσουλμανική κοινότητα (**ούμμα**) της Μεδίνας. Μετά από πολλές συγκρούσεις με τις τοπικές φυλές, το 630 μ.Χ. κατέλαβε τη Μέκκα, από όπου οδήγησε τη νικηφόρο πορεία του Ισλάμ. Πέθανε το 632 μ.Χ. σε ηλικία 62 ετών. Μετά το θάνατό του, οι διάδοχοί του, οι **χαλίφες**, δηλαδή οι πολιτικοί και θρησκευτικοί αρχηγοί της μουσουλμανικής κοινότητας, κατόρθωσαν με εκπληκτική ταχύτητα να βγουν εκτός των ορίων της Αραβικής Χερσονήσου κηρύττοντας το Ισλάμ. Έτσι, το θρησκευτικό κράτος που δημιούργησε ο Μωάμεθ εξαπλώθηκε σε μια τεράστια έκταση.

Το Ισλάμ δεν αρνείται ότι ο Θεός αποκαλύφθηκε μέσω των προφητών τόσο στους χριστιανούς όσο και στους ιουδαίους. Καθώς, ωστόσο, θεωρεί το Κοράνιο ως την ορθή, αρχική και τελευταία Αποκάλυψη, ο Μωάμεθ θεωρείται η **σφραγίδα των Προφητών,** ο **έσχατος των προφητών**.

Το Κοράνιο: ο λόγος του Αλλάχ

Το **Κοράνιο** είναι το απόλυτο θεμέλιο του Ισλάμ και οι Μουσουλμάνοι το θεωρούν αντίγραφο του ουράνιου πρωτότυπου βιβλίου, το οποίο βρίσκεται πάντοτε μπροστά στον Θεό και από το οποίο ανακοινώθηκε το θέλημα του Θεού. Η λέξη σημαίνει *«ανάγνωσμα»* αλλά και *«απαγγελία»*. Σύμφωνα με την αραβική παράδοση, μια νύχτα του μήνα Ραμαντάν, ενώ ο Μωάμεθ βρισκόταν σε περισυλλογή στη σπηλιά Χίρα κοντά στη Μέκκα, παρουσιάστηκε μπροστά του ο άγγελος Γαβριήλ και τον διέταξε να απαγγείλει ένα κομμάτι από το ουράνιο αρχέτυπο του Κορανίου. Λέγεται ότι κατά τη νύκτα αυτή κατέβηκε ολόκληρο το Κοράνιο ως τον χαμηλότερο ουρανό, αλλά αποκαλύφθηκε αργότερα στον προφήτη, μέσω του αγγέλου Γαβριήλ, διαδοχικά και κατά μικρά τμήματα.

Αυτά τα αποσπάσματα πήραν τον 7ο αι. μ.Χ. μια ενιαία μορφή, η οποία μέχρι και σήμερα θεωρείται ως το επίσημο κορανικό κείμενο. Είναι γραμμένο στην αραβική γλώσσα και αποτελείται από 6.236 στίχους, οι οποίοι διαιρούνται σε 114 κεφάλαια (σούρες).

Οι Μουσουλμάνοι πιστεύουν ότι στη διαδρομή της ιστορίας ο Θεός αποκάλυψε και σε άλλους προφήτες το λόγο του. Το Κοράνιο αναφέρει 26 ονόματα προφητών. Τα περισσότερα από αυτά έχουν ληφθεί από την Αγία Γραφή (λ.χ. Ενώχ, Νώε, Ισμαήλ, Αβραάμ, Ισαάκ, Ιακώβ, Μωυσής, Δαβίδ, Σολομών, Ζαχαρίας, Ιωάννης ο Βαπτιστής, Ιησούς).

Το Κοράνιο, ως **ο Λόγος του Αλλάχ**, θεωρείται από τους πιστούς τόσο τέλειο, ώστε *«ακόμη κι αν ενωθούν άνθρωποι και πνεύματα για να δημιουργήσουν ένα παρόμοιο ανάγνωσμα, δεν θα κατορθώσουν να το πράξουν παρά το ότι θα βοηθούν ο ένας τον άλλον»* (Σούρα 17,90). Οι μεταφράσεις του Κορανίου επιτρέπονται μόνο για να μπορούν οι μη αραβόφωνοι μουσουλμάνοι να το διδάσκονται και να το κατανοούν και όχι για τις προσευχές.

Η Σουννά και οι Χαντίθ: ο λόγος του Μωάμεθ

Αξιόπιστη πηγή θρησκευτικής γνώσης μετά το Κοράνιο είναι η **Σουννά**, δηλαδή η *συνήθεια* ή ο τρόπος με τον οποίο ενεργούσε ο προφήτης Μωάμεθ. Η Σουννά αντλεί το περιεχόμενό της από μια μεγάλη σειρά από **Χαντίθ**, σύντομες δηλαδή φράσεις που αποδίδονται στον Μωάμεθ καθώς και σε σπουδαίους συντρόφους του. Σε αυτές αντλούμε πληροφορίες για τον τρόπο με τον οποίο ο προφήτης και η πρώτη ισλαμική κοινότητα ενεργούσαν για να λύσουν διάφορα προβλήματα. Η λέξη *Χαντίθ* σημαίνει κυριολεκτικά: *αναγγελία, διήγηση, παράδοση*. Το Κοράνιο και η Σουννά του προφήτη συναποτελούν για την ισλαμική κοινότητα τον αλάνθαστο κανόνα πίστης και πράξης.

ΙΙ. Πώς ζει ο άνθρωπος στο Ισλάμ;

Οι πέντε στύλοι

Οι πέντε στύλοι αποτελούν την έμπρακτη απόδειξη της απόλυτης αφοσίωσης στο νόμο του Αλλάχ και στις εντολές του. Η τήρησή τους κάνει τον πιστό τέλειο Μουσουλμάνο. Επιπλέον, εκφράζουν την ισότητα και τους ισχυρούς δεσμούς μεταξύ των μελών της μουσουλμανικής κοινότητας.

1) Σαχάντα: Ομολογία πίστεως

«Δεν υπάρχει άλλος θεός εκτός από τον Αλλάχ και ο Μωάμεθ είναι ο απόστολος του Αλλάχ». Η ομολογία απαγγέλλεται στα αραβικά από όλους τους μουσουλμάνους σε όλο τον κόσμο. Και μόνο αυτή η απλή δήλωση αρκεί για να χαρακτηριστεί κάποιος Μουσουλμάνος.

2) Σαλάτ: Προσευχή

Είναι η βασική λατρευτική πράξη του Μουσουλμάνου και θεωρείται το *«κλειδί του παραδείσου»*. Οι Μουσουλμάνοι προσεύχονται πέντε φορές την ημέρα: α) το πρωί, μεταξύ χαραυγής και ανατολής του ήλιου, β) το μεσημέρι, γύρω στις τρείς, γ) το απόγευμα, δ) μετά τη δύση του ηλίου και ε) το βράδυ, όταν πλέον έχει πέσει το σκοτάδι. Πριν από την προσευχή επιβάλλεται τελετουργικό πλύσιμο του προσώπου, των χεριών μέχρι τους αγκώνες και των ποδιών μέχρι τους αστραγάλους. Όταν δεν υπάρχει νερό ο πιστός μπορεί να χρησιμοποιήσει λεπτή άμμο. Η προσευχή γίνεται σε καθαρό τόπο και πάνω σε ειδικό χαλί, ο δε προσευχόμενος οφείλει να είναι νηφάλιος.

Στην καρδιά της μουσουλμανικής προσευχής βρίσκεται η **Φάτιχα**, που περιλαμβάνει την πρώτη σούρα του Κορανίου:

Εις το όνομα του Αλλάχ του Παντελεήμονα, του Πολυεύσπλαχνου
Η Δόξα ανήκει στον Αλλάχ, τον Κύριο όλων των κόσμων
Τον Παντελεήμονα, τον Πολυεύσπλαχνο
Τον Ηγεμόνα της Ημέρας της Κρίσης
Εσένα (μόνο) λατρεύουμε και Εσένα (μόνο) ικετεύουμε για να μας παρέχεις τη βοήθεια Σου
Καθοδήγησέ μας στο ορθό μονοπάτι
Στο μονοπάτι εκείνων που τους χάρισες την χάρη σου, όχι εκείνων που προκάλεσαν την οργή σου και παραστράτησαν.

Σε καθορισμένες ώρες της μέρας ο μουεζίνης είτε από τον μιναρέ του τεμένους είτε από κάποιο βάθρο κοντά στο πλήθος καλεί μελωδικά τους πιστούς να προσευχηθούν. Οι πιστοί, ανυπόδητοι, αφού πλυθούν και ετοιμαστούν, στρέφονται προς την κατεύθυνση της Μέκκας και προσεύχονται. Η καθιερωμένη μουσουλμανική προσευχή έχει έναν αυστηρά καθορισμένο ρυθμό, στον οποίο μετέχει ολόκληρο το σώμα.

3) Ζακάτ: Ελεημοσύνη

Ογδόντα δύο σούρες αναφέρονται σε αυτήν και μάλιστα σε συνάρτηση με την προσευχή, καθώς η μία θεωρείται στοιχειώδες χρέος πίστης και αγάπης προς τον Θεό, και η άλλη προς την κοινότητα. Η ελεημοσύνη θεωρείται καθήκον κάθε ενήλικου Μουσουλμάνου και παρέχεται σε χρήμα ή σε είδος.

4) Σάουμ: Νηστεία

Το Κοράνιο επιβάλλει νηστεία 29 έως 30 ημερών το χρόνο για όλους τους σωματικά και πνευματικά υγιείς πιστούς –άντρες και γυναίκες– πάνω από τα δεκατέσσερα. Η νηστεία αυτή τελείται κατά τον μήνα **Ramadan** (Ραμαζάνι), τον ένατο μήνα του μουσουλμανικού σεληνιακού έτους και συνδέεται με το γεγονός της αποκάλυψης του Κορανίου στον Μωάμεθ. Αρχίζει και λήγει με την εμφάνιση της νέας σελήνης. Κατά τη διάρκεια της μέρας απαγορεύεται το κάπνισμα, η όσφρηση αρώματος, ακόμη και η χρήση ένεσης. Αυτό σημαίνει ότι καμιά ξένη ουσία δεν πρέπει να μπει στο σώμα του ανθρώπου που νηστεύει. Τη νύχτα, όμως, αίρονται όλοι οι περιορισμοί.

5) Χατζ: Ιερή Αποδημία

Μάστζιντ αλ-Χαράμ (Το μεγάλο Τέμενος) στη Μέκκα

Πρόκειται για το ετήσιο ιερό προσκύνημα στη Μέκκα και θεωρείται υποχρεωτικό θρησκευτικό καθήκον των Μουσουλμάνων. Σύμφωνα με το Κοράνιο, ο κάθε Μουσουλμάνος που είναι φυσικά και οικονομικά ικανός πρέπει τουλάχιστον μια φορά στη ζωή του να κάνει αυτό το ταξίδι. Η συγκέντρωση του πλήθους κατά τη διάρκεια του Χατζ θεωρείται η μεγαλύτερη ετήσια θρησκευτική συγκέντρωση ανθρώπων στον κόσμο. Το προσκύνημα γίνεται στις 8-12 του μήνα Ραμαντάν.

Οι προσκυνητές δέκα μίλια πριν από τη Μέκκα φορούν λευκό χιτώνα από δύο κομμάτια ύφασμα χωρίς ραφές, που συμβολίζει την απομάκρυνση του πιστού από την κοινωνία και την προσπάθειά του να ενωθεί με τον Θεό με απόλυτη ισότητα μεταξύ των πιστών, η οποία εκφράζεται με το κοινό απέριττο ντύσιμο. Η ιδιαίτερη πνευματική κατάσταση στην οποία βρίσκονται οι προσκυνητές ονομάζεται **Ιχράμ**.

Η κορυφαία στιγμή του προσκυνήματος συντελείται στον ιερό χώρο της **Καάμπα**. Εκεί οι προσκυνητές γυρνούν επτά φορές γύρω από τον μαύρο λίθο που είναι σκεπασμένος με πολύτιμο ύφασμα, προσπαθώντας να τον φιλήσουν ή να τον αγγίξουν και σε συγκεκριμένη στιγμή φωνάζουν: *«Παρόντες στις διαταγές Σου»*.

Η Καάμπα (που σημαίνει στα αραβικά «κύβος») είναι ένα κυβοειδές οικοδόμημα επενδυμένο με γρανίτη που βρίσκεται μέσα στο τζαμί *Μάστζιντ αλ-Χαράμ* (Το μεγάλο Τέμενος) στη Μέκκα. Θεωρείται ο ιερότερος τόπος του Ισλάμ γι' αυτό και οι Μουσουλμάνοι σε όλο τον κόσμο όταν προσεύχονται στρέφονται προς αυτόν. Σύμφωνα με το Κοράνι, το μεγάλο Τέμενος αρχικά οικοδομήθηκε από τον Ιμπράχημ (Αβραάμ) και τον γιο του Ισμαήλ.

Paulo Coelho, *Ο Αλχημιστής*

Ο γέρος έμεινε σιωπηλός για λίγο. Μετά είπε:
- Ο προφήτης μάς χάρισε το Κοράνιο και μας άφησε μόνο πέντε εντολές που πρέπει να τηρήσουμε στη ζωή μας. Η πιο σημαντική είναι η εξής: ένας είναι ο Θεός. Οι άλλες είναι: η προσευχή, πέντε φορές τη μέρα, η νηστεία κατά το μήνα του Ραμαζανιού και η ελεημοσύνη.
Σώπασε. Τα μάτια του βούρκωσαν όταν μίλησε για τον προφήτη. Ήταν θρησκευόμενος άνθρωπος και, αν και συχνά ήταν ανυπόμονος, προσπαθούσε να ζει σύμφωνα με το μουσουλμανικό νόμο.
- Και ποια είναι η πέμπτη εντολή; Ρώτησε το αγόρι.
- Πριν από δυο μέρες μου είπες ότι ποτέ δεν είχα κάνει όνειρα για ταξίδια, απάντησε ο έμπορος. Η πέμπτη υποχρέωση του κάθε μουσουλμάνου είναι ένα ταξίδι. Πρέπει τουλάχιστον μια φορά στη ζωή μας, να πάμε στην ιερή πόλη της Μέκκας. Η Μέκκα είναι πιο μακριά από τις πυραμίδες. Στα νιάτα μου προτίμησα ν' ανοίξω αυτό το μαγαζί με τα λίγα λεφτά που είχα μαζέψει. Περίμενα να πλουτίσω μια μέρα, για να ταξιδέψω στη Μέκκα. Άρχισα να κερδίζω λεφτά, αλλά δεν μπορούσα να εμπιστευτώ τα κρύσταλλα σε κανέναν, γιατί τα κρύσταλλα είναι εύθραυστα αντικείμενα. Στο μεταξύ, μπροστά από το μαγαζί έβλεπα να περνά πολύς κόσμος με προορισμό τη Μέκκα. Μερικοί προσκυνητές ήταν πλούσιοι και ταξίδευαν μ' ένα σωρό υπηρέτες και καμήλες, οι περισσότεροι όμως ήταν πολύ φτωχότεροι από μένα[…]
- Γιατί να μην πάτε τώρα στη Μέκκα; Ρώτησε το αγόρι.
- Γιατί η Μέκκα με κρατάει ζωντανό. Μόνο αυτή με βοηθά να αντέχω όλες αυτές τις πάντα ίδιες μέρες, αυτά τα μουγκά βάζα στα ράφια, το μεσημεριανό και το βραδινό φαγητό σ' εκείνο το απαίσιο εστιατόριο. Φοβάμαι να πραγματοποιήσω το όνειρό μου και να μην έχω μετά ένα λόγο ύπαρξης. Εσύ ονειρεύεσαι πρόβατα και πυραμίδες. Είσαι διαφορετικός από μένα, γιατί θέλεις να πραγματοποιήσεις τα όνειρά σου. Εγώ το μόνο που θέλω είναι να ονειρεύομαι τη Μέκκα. Χιλιάδες φορές έχω φανταστεί το πέρασμα της ερήμου, την άφιξή μου στην πλατεία όπου βρίσκεται η ιερή πέτρα, τους εφτά γύρους που πρέπει να κάνω πριν την αγγίξω. Φαντάστηκα κιόλας ποιοι άνθρωποι θα στέκονται δίπλα μου, μπροστά μου και τις συζητήσεις και προσευχές που θα πούμε μαζί. Φοβάμαι όμως μήπως με περιμένει μια μεγάλη απογοήτευση, γι' αυτό προτιμώ να ονειρεύομαι.

Ίβο Άντριτς, *Ο θάνατος στον τεκέ του Σινάν*

Τι είναι αλήθεια μακρινό για έναν πιστό; Και τι μπορεί να του φανεί ασυνήθιστο; Παντού σ' αυτόν τον κόσμο μπορεί να βρει κανείς λίγη σκιά, όση χρειάζεται για να γονατίσει για την προσευχή. Παντού είναι γνωστό πού είναι η Ανατολή. Παντού υπάρχει λίγο νερό που έχει περάσει τουλάχιστον πάνω από σαράντα βότσαλα και επομένως είναι καθαρό για το αμπντέστ (τουρκ. Το πλύσιμο των μουσουλμάνων πριν από την προσευχή). Ακόμη και στα άνυδρα μέρη, εκείνος που ζει με αληθινή πίστη δεν είναι χαμένος ούτε δυστυχισμένος. Ακόμη και στους τόπους που βδομάδες ολόκληρες δε φαίνεται ο ήλιος –υπάρχουν και τέτοια μέρη- η καρδιά θα πει στον πιστό πού είναι η Ανατολή προς την οποία πρέπει να στραφεί για να προσευχηθεί. Και στην έρημο, όπου δεν υπάρχει σταγόνα νερό, μπορεί να κάνει κανείς το αμπντέστ με άμμο, και αν ακόμα δεν υπάρχει ούτε άμμος, ο αληθινός πιστός μπορεί να πλυθεί με τη σκέψη του, γιατί η σκέψη είναι πιο δυνατή και πιο καθαρή απ' όλα.

Ούμμα: η ισλαμική κοινότητα

Το Κοράνιο εισάγει με απόλυτο τρόπο την έννοια της **κοινότητας** και της **αδελφότητας**. Όλοι οι μουσουλμάνοι αποτελούν την **Ούμμα**, την ισλαμική κοινότητα και ο καθένας τους είναι μέλος της με πλήρη δικαιώματα: *«Ω! Άνθρωποι! Σεβαστείτε τον Κύριό σας που σας δημιούργησε από μία μόνο ψυχή (Αδάμ), και από αυτήν έπλασε τη σύντροφό της (Εύα) και από αυτούς τους δύο σκόρπισε –σαν σπόρους- αμέτρητους άντρες και γυναίκες. Να σέβεστε τον Αλλάχ που το όνομά του αναφέρεται στα αμοιβαία σας δίκαια αιτήματα, και σεβαστείτε τη μεταξύ σας συγγένεια. Γιατί ο Αλλάχ πάντοτε αγρυπνά πάνω σας»* (Σούρα 4, 1).

Η κοινότητα, είναι αυτή που καθορίζει έναν κώδικα ζωής και κοινωνικών σχέσεων, σύμφωνα με τις επιταγές του Κορανίου και της Σουννά.

Δυνατοί οικογενειακοί δεσμοί

Οι δεσμοί των μελών της μουσουλμανικής οικογένειας, της ευρύτερης και όχι μόνο των γονιών και αδερφών, είναι ιεροί και ανυπέρβλητοι. Τόσο στο Κοράνιο (Σούρα 17,23-24) όσο και στις χαντίθ τονίζεται ιδιαίτερα ο σεβασμός που πρέπει να δείχνουν οι Μουσουλμάνοι προς τους γονείς τους. Μια χαντίθ αναφέρει: *«Μεταξύ των θανασίμων αμαρτημάτων είναι να καταραστεί ο άνθρωπος τους γονείς του, είπε ο Προφήτης. Παρατήρησαν: Απόστολε του Αλλάχ, πώς μπορεί κάποιος να καταραστεί τους γονείς του; Απάντησε: Αυτός που εξυβρίζει τους γονείς κάποιου άλλου, βρίζει τον ίδιο τον πατέρα και τη μητέρα του»*. Οι νέοι πρέπει να φροντίζουν τους μεγαλύτερους και, όταν γερνούν, να τους γηροκομούν στο σπίτι και όχι να τους απομακρύνουν σε κάποιο ίδρυμα.

Σαρία: ο ηθικός και θρησκευτικός «νόμος» των μουσουλμάνων

Η λέξη σαρία σημαίνει τον *«δρόμο προς την πηγή ύδατος»*, έναν δρόμο, δηλαδή, πίστης και πρακτικής στηριγμένο στο θέλημα του Θεού. Ο ίδιος ο Μωάμεθ έθεσε τα θεμέλια της σαρία με αποκλειστικό σκοπό τη σωτηρία των πιστών. Ωστόσο, σε καμία περίπτωση ο Μωάμεθ δεν θεωρείται ότι διαθέτει καθαρά νομοθετική εξουσία, καθώς αυτό το δικαίωμα ανήκει αποκλειστικά στον Θεό.

Η σαρία περιλαμβάνει διατάξεις πάνω σε θέματα πίστης, ντυσίματος, προσωπικής υγιεινής, νηστείας κ.ά. Καθορίζει, δηλαδή, όλες τις πλευρές της ανθρώπινης ζωής τόσο στον δημόσιο όσο και στον ιδιωτικό βίο, όλες τις περιπτώσεις οικογενειακής, εμπορικής, πολιτικής, θρησκευτικής και ποινικής δραστηριότητας και συμπεριφοράς. Με αυτόν τον τρόπο, όλη η ζωή του Μουσουλμάνου βρίσκεται κάτω από τον νόμο και την εποπτεία του Θεού.

Καθώς στο Ισλάμ θρησκεία και κράτος ταυτίζονται, κατ' αναλογία, ο θρησκευτικός νόμος είναι συγχρόνως νόμος της πολιτείας και αντίστροφα.

Η Παρασκευή στο τζαμί: η Ημέρα της Προσευχής

Η κοινή προσευχή των Μουσουλμάνων πραγματοποιείται το μεσημέρι κάθε Παρασκευής στο κεντρικό τζαμί της μουσουλμανικής κοινότητας. Εκεί ο *ιμάμης* στέκεται μπροστά στη σύναξη, απαγγέλλει τους καθορισμένους στίχους του Κορανίου και οι πιστοί, στοιχισμένοι πίσω του, εκτελούν ρυθμικά τις προβλεπόμενες κινήσεις. Είναι χαρακτηριστική η εικόνα πλήθους Μου-

σουλμάνων που προσεύχονται απόλυτα συντονισμένοι, πραγματικά σαν ένα σώμα. Με την ομαδική προσευχή αναδεικνύεται η αναγνώριση όλων των Μουσουλμάνων ως αδελφών μεταξύ τους. Όλες οι απαγγελίες από το Κοράνιο γίνονται στο πρώτο ενικό, εκτός από τη *Φάτιχα* που είναι στο πρώτο πληθυντικό, για να τονιστεί η αποκλειστικά ατομική ευθύνη κάθε πιστού απέναντι στον Θεό. Η Παρασκευή είναι η ημέρα της επίσημης λατρείας, ωστόσο δεν είναι μέρα αργίας. Ο πιστός μετά την προσευχή στο τέμενος μπορεί να πάει στη δουλειά του.

Θρησκευτικοί λειτουργοί

Πρόκειται για πρόσωπα που δεν έχουν ιερατική ιδιότητα, αφού στο Ισλάμ δεν αναγνωρίζεται ιεροσύνη.

- Ο **ιμάμης**: Με τον όρο εννοείται ο καθοδηγητής, η κεφαλή της μουσουλμανικής κοινότητας, που προΐσταται στη δημόσια προσευχή.
- Ο **μουεζίνης**: καλεί τους πιστούς στην προσευχή.
- Ο **κατίμπ** είναι ο ιεροκήρυκας.
- Οι **ουλαμάδες** είναι οι γνώστες και μελετητές του νόμου, οι θεολόγοι, οι «νομικοί». Η επιρροή τους μέσα στη ζωή του ισλαμικού κόσμου είναι τεράστια.

Γιορτές του Ισλάμ

Με βάση τους Πέντε Στύλους έχουν αναπτυχθεί διάφορες γιορτές και λατρευτικές εκδηλώσεις. Καθώς το ισλαμικό ημερολόγιο στηρίζεται στο «σεληνιακό έτος», οι μουσουλμανικές γιορτές είναι κινητές.

- **Εγίρα (Χίτζρα)**

Το ισλαμικό έτος αρχίζει με τον εορτασμό της Εγίρας, δηλαδή της εξόδου του Μωάμεθ και των συντρόφων του το 622 μ.Χ. από τη Μέκκα στη Μεδίνα.

- **Μαουλίντ**

Τη 12η μέρα του τρίτου μήνα του μουσουλμανικού έτους οι Μουσουλμάνοι γιορτάζουν τη γέννηση του Μωάμεθ.

- **Ραμαντάν (Ραμαζάν)**

Το *Ραμαζάν* (τουρκικά) ή *Ραμαντάν* (αραβικά) είναι μουσουλμανική γιορτή νηστείας. Ο μήνας Ραμαντάν είναι μία χρονική περίοδος κατάλληλη για προσευχή, για καλές πράξεις και για περισσότερο χρόνο με την οικογένεια και τους φίλους. Η νηστεία έχει σκοπό να βοηθήσει τους Μουσουλμάνους να ασκηθούν στην αυτοπειθαρχία, στην εγκράτεια, στη γενναιοδωρία, στη συγχώρεση, αλλά και στην υπομονή. Τους θυμίζει επίσης το πόσο υποφέρουν οι φτωχοί, εκείνοι που σπάνια τρέφονται επαρκώς ή δε βρίσκουν το κατάλληλο φαγητό.

Η περίοδος έχει δύο χαρακτηριστικές κορυφώσεις. Η πρώτη είναι η νύχτα της 23ης προς την 24η του μήνα (*«νύκτα της θείας δυνάμεως»*), κατά την οποία, σύμφωνα με τη μουσουλμανική παράδοση, κατέβηκε το Κοράνιο από τον ουρανό. Τη νύχτα αυτή οι Μουσουλμάνοι αγρυπνούν, πιστεύοντας ότι οι άγγελοι επισκέπτονται τα τεμένη και πραγματοποιούν τις επιθυμίες των πιστών. Η δεύτερη κορύφωση είναι η πρώτη μέρα του δέκατου μήνα κατά την οποία διακόπτεται η νηστεία. Είναι γνωστή ως **Ιντ αλ-Φιντρ** («Γιορτή του τέλους της νηστείας»). Είναι μια μέρα ιδιαίτερα ευφρόσυνη. Χιλιάδες πιστοί συγκεντρώνονται νωρίς στα τεμένη, γι' αυτό και η προσευχή τελείται στην ύπαιθρο, στα αίθρια των τεμενών ή στις πλατείες. Στη διάρκεια της γιορτής γίνονται επισκέψεις σε φίλους και τραπέζια, προσφορά δώρων και χρημάτων στα παιδιά, αποστολή γλυκών και γιορταστικών καρτών, επισκέψεις στους τάφους αγαπημένων προσώπων. Πολλοί, επίσης, δίνουν ως ελεημοσύνη ένα συγκεκριμένο ποσό, αρκετό να θρέψει έναν φτωχό της περιοχής για μία ημέρα.

- **Ιντ αλ-Καμπίρ (Κουρμπάν μπαϊράμ)**

Είναι η κορωνίδα των γιορτών και τελείται κατά τον 12ο μήνα, στη διάρκεια του οποίου πραγματοποιείται μεγάλο προσκύνημα στη Μέκκα. Όσοι δεν καταφέρνουν να αποδημήσουν, συμμετέχουν σε αυτήν τη μεγάλη γιορτή, θυσιάζοντας ζώα σε ανάμνηση της θυσίας του Αβραάμ και με αυτόν τον τρόπο συντονίζονται με τους προσκυνητές. Το κρέας του ζώου μαγειρεύεται και τρώγεται από τα μέλη της οικογένειας, τους καλεσμένους και τους φτωχούς. Την παραμονή της γιορτής συνηθίζουν να επισκέπτονται τους τάφους των νεκρών.

Σουφισμός: Αγαπητική προσήλωση στον Αλλάχ

Πολύ νωρίς στο Ισλάμ (από το 8ο αι. μ.Χ.) παρουσιάστηκαν οι πρώτοι μουσουλμάνοι ασκητές (μυστικοί), που δίδασκαν ότι η αληθινή ευσέβεια δε βρίσκεται στην τυπική τήρηση κανόνων λατρείας, αλλά στην ένωσή τους με τον Αλλάχ που επιτυγχάνεται μέσω της εκμηδένισης του εγώ. Η λέξη ***σούφι*** υιοθετήθηκε από τότε για τους μουσουλμάνους ασκητές και σημαίνει στα αραβικά αυτόν που φορεί απλό, μάλλινο ρούχο. Οι Σούφι ανέπτυξαν κάποιες τεχνικές, μέσω των οποίων μπορούσαν να πετύχουν την ένωση με τον Θεό, όπως το **ντικρ** (διαλογισμός πάνω στο όνομα του Θεού) ή ο **στροβιλισμός** των δερβίσηδων γύρω από τον εαυτό τους **(περιστρεφόμενοι δερβίσηδες)**.
Βαθμιαία οι Σούφι οργανώθηκαν σε διάφορα *μοναχικά τάγματα*. Τα μέλη τους ήταν γνωστά ως **δερβίσηδες** στην Τουρκία, **φακίρηδες** στην Ινδία κ.ά. Μεγάλη επιρροή άσκησε το τάγμα των **Μεβλεβή**, που ίδρυσε ο Τζελαλεντίν Ρουμί.

Τζελαλεντίν Ρουμί

Ο Τζελαλεντίν Ρουμί ήταν ποιητής, νομικός, θεολόγος και σούφι. Γεννήθηκε το 1207 στο σημερινό Αφγανιστάν και στα δεκαοκτώ του εγκαταστάθηκε με την οικογένειά του στο Ικόνιο. Σε ηλικία 25 ετών ο Ρουμί πήγε στη Δαμασκό για να συμπληρώσει την εκπαίδευσή του. Στον μυστικισμό τον μύησε ένας περιπλανώμενος δερβίσης. Ο ίδιος ίδρυσε το **σουφικό τάγμα των Μεβλεβήδων**. Έγραψε στα περσικά σπουδαία έργα, όπως το Ντιβάν, μια συλλογή ποιημάτων και το Μασνεβί, ένα εξάτομο διδακτικό έπος. Το **Μασναβί** αποκαλείται κάποιες φορές «Κοράνιο στα περσικά». Από τους συγχρόνους του, του δόθηκε το όνομα **Μεβλανά** που σημαίνει «ο δάσκαλός μας». Αναφέρεται επίσης και απλά ως **Ρουμί**. Η λέξη αυτή σημαίνει Ρωμαίος, Ρωμιός, καθώς προερχόταν από τη χώρα των Ρουμ, όπως ήταν γνωστή στους Σελτζούκους η βυζαντινή Μικρά Ασία.

Ο Μεβλανά απηύθυνε τη διδασκαλία προς όλους τους ανθρώπους από οποιαδήποτε πίστη κι αν προέρχονταν, θεωρώντας ότι ο Θεός Μουσουλμάνων, Χριστιανών και Εβραίων είναι ένας. Όταν πέθανε, το 1273, άνθρωποι από πέντε διαφορετικές πίστεις και θρησκείες ακολούθησαν τη νεκρική πομπή του. Πολλοί μελετητές θεωρούν τον Ρουμί έναν από τους μεγαλύτερους μυστικούς ποιητές της ανθρωπότητας.

Ενδεικτικό της επιρροής του Τζελαλεντίν και του σεβασμού που έτρεφαν και τρέφουν ακόμη στο πρόσωπό του οι χριστιανοί, είναι η επίσκεψη του Πατριάρχη Κωνσταντινουπόλεως Βαρθολομαίου στο Ικόνιο το Δεκέμβριο του 2004, για να λάβει μέρος στους εορτασμούς της 731ης επετείου του θανάτου του Μεβλανά.

Στίχοι του Ρουμί

Προσπάθειες

Δέσε αντάμα δυο πουλιά.
Δεν θα μπορέσουν να πετάξουν μ' όλο που
τώρα έχουνε τέσσερα φτερά.

Ο αγαπημένος

Κάποιος πήγε στην πόρτα του
Αγαπημένου
και χτύπησε.
Μια φωνή ακούστηκε από μέσα:
«Ποιος είναι;»
Αυτός απάντησε: «Εγώ είμαι».
Η φωνή είπε: «Δεν υπάρχει χώρος
για σένα και για μένα»
κι η πόρτα έκλεισε γι' αυτόν.

Μετά από ένα χρόνο μόνωσης
και στέρησης
επέστρεψε και ξαναχτύπησε.
Μια φωνή από μέσα ρώτησε:
«Ποιος είναι;»
Ο άνθρωπος απάντησε: «Είμαι εσύ!»
Τότε η πόρτα άνοιξε γι' αυτόν.

Υπάρχει ένα παράθυρο απ' την
μια καρδιά στην άλλη

Ρουμί

Αν τα μάτια σου είναι ανοιχτά
Θα δεις πράγματα που αξίζει να τα δεις

Ρουμί

Γιουνούς Εμρέ, *Το Ντιβάν*

Τούρκος σούφι και ποιητής (1238; - 1320;) που παράτησε το χωραφάκι που καλλιεργούσε και ακολούθησε έναν δάσκαλο δερβίσηδων. Μαθήτεψε κοντά του σαράντα χρόνια. Τα τραγούδια του έμειναν στην καρδιά και στο στόμα του τουρκικού λαού.

Όσοι έφτασαν στην αλήθεια της ζωής, πόνο δεν θα γνωρίσουν
Όσες καρδιές εζήτησαν τον λόγο του Θεού δεν θα χαθούν
Θνητό είναι το κορμί, όχι η ψυχή, για τους νεκρούς δεν έχει επιστροφή
Το σώμα φεύγει, δεν είναι μπορετό να σφάξεις την ψυχή
Χιλιάδες δρόμους παίρνει η καρδιά την αλήθεια να βρει
Χωρίς τη χάρη του Θεού δεν έχει κέρδος η ζωή.

Ε. Σβορώνου, *Σκληρό καρύδι*

Ευαγγελία Γουτιάνου (από την εικονογράφηση του βιβλίου)

Η ιστορία βασίζεται σε ένα πραγματικό γεγονός. Πρόκειται για την Αϊσέ, ένα παιδί που αναγκάστηκε να αφήσει την πατρίδα του για να γλιτώσει από τον πόλεμο και άλλες δυσκολίες.

Τα βράδια φοβόμουν, ιδίως όταν έσκαγαν βόμβες. Απ' τη γωνίτσα μου στο πάτωμα της κρεβατοκάμαρας των γονιών, απήγγελλα ένα ειδικό χωρίο απ' το Ιερό Κοράνι, το Αγιάτ αλ Κουρσί […] Κι έπειτα μιλούσα στον Θεό. Ευλόγησε και προστάτευσέ μας, έλεγα. Έχε καλά τον πατέρα μας και την οικογένειά μας. Κι έπειτα διόρθωνα την παράκληση μου. Όχι, έχε καλά όλο τον δρόμο μας. Ή όχι, όλη τη γειτονιά. Ευλόγησε ολόκληρο το Σουάτ. Κι έπειτα έλεγα: Όχι, ολόκληρο το Πακιστάν. Κι όχι μόνο το Πακιστάν. Όλο τον κόσμο. Πάσχιζα να βουλώσω τα αυτιά μου και φανταζόμουν τις προσευχές μου να πλέουν στον ουρανό, πετώντας προς τον Θεό […]Εκείνο το βράδυ, που λέτε, προσευχήθηκα στο Θεό να χαρίσει και σε

μένα ένα ζευγάρι αθλητικά. Η γιαγιά μου λέει ότι αν προσευχηθείς σοβαρά, αν κρατάς τη νηστεία στο Ραμαζάνι και δεν κάνεις ζαβολιές, κι αν δε σκέφτεσαι άλλ' αντ' άλλων όταν κάνεις την προσευχή σου, τότε ο Θεός μπορεί και να σ' ακούσει.

Malala Yousafzai, *Με λένε Μαλάλα*

Η **Μαλάλα Γιουσαφζάι** γεννήθηκε το 1997 στο Πακιστάν. Σε ηλικία 11 ετών ξεκίνησε να γράφει (χρησιμοποιώντας ψευδώνυμο) σε μπλογκ, περιγράφοντας τη ζωή της στην πόλη Mingora, στο βορειοδυτικό Πακιστάν, μετά την κατάληψη της εξουσίας στην περιοχή από τους Ταλιμπάν, οι οποίοι απαγόρευσαν στα κορίτσια να πηγαίνουν στο σχολείο, και εξέφραζε τις απόψεις της σχετικά με το δικαίωμα των κοριτσιών στη μόρφωση. Καθώς έγινε γνωστή η ταυτότητά της, ένα πρωινό του Οκτωβρίου 2012 ένας άντρας πυροβόλησε στο κεφάλι τη Μαλάλα ενώ βρισκόταν μέσα στο σχολικό λεωφορείο, τραυματίζοντάς την πολύ σοβαρά. Η απόπειρα δολοφονίας προκάλεσε σε ολόκληρο τον κόσμο μια έκρηξη συμπαράστασης προς τη 15χρονη τότε μαθήτρια, σε ολόκληρο τον κόσμο. Το 2014 τελικά της απονεμήθηκε το Νόμπελ Ειρήνης για τον αγώνα της για το δικαίωμα των κοριτσιών στην εκπαίδευση.

Στον πολιτισμό μας, τα κορίτσια δεν αψηφούν τους άντρες της οικογένειας. Και συνειδητοποίησα ότι οι πατεράδες, οι αδελφοί και οι θείοι που ανάγκαζαν τις φίλες μου να μένουν σπίτι, το έκαναν επειδή ανησυχούσαν για την ασφάλειά τους […]

Αλλά κάθε φορά που έπιανα τον εαυτό μου να βουλιάζει σ' ένα αίσθημα ήττας, άρχιζα κουβέντα με τον Θεό: Βοήθησέ μας να εκτιμήσουμε τις σχολικές ημέρες που μας απομένουν, Θεέ μου, και δώσε μας το θάρρος να πολεμήσουμε ακόμα πιο σκληρά για περισσότερες.

Στην ομιλία μου είπα:
Αγαπητά μου, αδέλφια,
Ένα πράγμα να θυμάστε: η ημέρα της Μαλάλα δεν είναι η δική μου μέρα. Είναι η μέρα κάθε γυναίκας κάθε αγοριού που ύψωσε τη φωνή του για τα δικαιώματά του. Χιλιάδες άνθρωποι έχουν σκοτωθεί απ' τους τρομοκράτες, κι ένα εκατομμύρια έχουν τραυματιστεί. Είμαι απλώς μία από αυτούς.
Οπότε στέκομαι εδώ … ένα κορίτσι απ' τα πολλά.
Δε μιλάω για τον εαυτό μου, μα για όλα τα κορίτσια και τα αγόρια του κόσμου.
Υψώνω τη φωνή μου όχι για να φωνάξω, μα για να ακουστούν αυτοί που δεν έχουν φωνή.
Αυτοί που αγωνίστηκαν για τα δικαιώματά τους: το δικαίωμα να ζουν ειρηνικά.
Το δικαίωμα να τους συμπεριφέρονται με αξιοπρέπεια.
Το δικαίωμά τους στην εκπαίδευση.
Στις 9 Οκτωβρίου του 2012, μια σφαίρα των Ταλιμπάν με βρήκε στην αριστερή πλευρά του μετώπου. Πυροβόλησαν και τις φίλες μου. Νόμιζαν ότι οι σφαίρες θα μας έκαναν να σωπάσουμε. Αλλά απέτυχαν […]
Ένα παιδί, ένας δάσκαλος, ένα μολύβι κι ένα βιβλίο μπορούν να αλλάξουν τον κόσμο.

Προτάσεις για εργασίες και δραστηριότητες στην τάξη

1. Εντοπίστε στη ζωή του Μωάμεθ τα στοιχεία εκείνα που δείχνουν πώς εξελίχθηκε η σχέση του με τον Θεό.
2. Ο Αλή είναι 12 χρόνων ζει στο Βέλγιο και είναι πιστός Μουσουλμάνος, όπως και οι γονείς και τα αδέλφια του. Έχει ξεκινήσει να αποταμιεύει χρήματα, γιατί ονειρεύεται μεγαλώνοντας να πραγματοποιήσει το προσκύνημα στη Μέκκα. Οι συμμαθητές του στην τάξη, που δεν είναι Μουσουλμάνοι, δεν μπορούν να καταλάβουν το όνειρό του. Τον ρωτούν λοιπόν κι εκείνος τους απαντά. (Τεχνική: «Ανακριτική καρέκλα»)
3. Διατρέχοντας όσα επεξεργαστήκατε για το Ισλάμ εντοπίστε στοιχεία που αναδεικνύουν την ιερότητα του Κορανίου για τους Μουσουλμάνους.
4. Αν και Μουσουλμάνος, ο Ρουμί είναι αποδεκτός και σεβαστός από πιστούς και άλλων θρησκειών. Εξηγήστε τους λόγους χρησιμοποιώντας στοιχεία από τη ζωή του και τα ποιήματά του.
5. «Ατελιέ»: Αποδώστε με χρώματα και σχήματα κάποιους στίχους του Ρουμί.
6. Συλλογικός ρόλος: Φανταστείτε ότι εκπροσωπείτε ως Μουσουλμάνοι το δικαίωμά σας για ένα δικό σας χώρο προσευχής και απευθύνετε το αίτημά σας στο δήμαρχο και τους δημοτικούς συμβούλους της πόλης σας.
7. Εξερεύνηση στο διαδίκτυο με θέμα: Περιήγηση σε ευρωπαϊκά τζαμιά.
8. Εργασία σε ομάδες: Διαβάστε προσεκτικά τα κείμενα της Ε. Σβορώνου και της Malala Yousafzai. Μπαίνοντας στη θέση των κοριτσιών εκτιμήστε τη σχέση τους με τον Θεό και τις εντολές του, καθώς και τις συνέπειες που έχει στη ζωή τους.
9. Οργανώστε κινηματογραφική προβολή μιας ταινίας μουσουλμάνου σκηνοθέτη (π.χ. «Το απαγορευμένο ποδήλατο» της Χάιφα Αλ – Μανσούρ).

«Κανένας δεν έχει το δικαίωμα να χρησιμοποιεί το άγιο λάδι της θρησκείας για την ενίσχυση της φωτιάς των ενόπλων συγκρούσεων. Η θρησκεία είναι θείο δώρο για να μαλακώνει τις καρδιές, να επουλώνει τις πληγές και να φέρνει ειρηνικά τους ανθρώπους πλησιέστερα».

Αρχιεπίσκοπος Τιράνων, Δυρραχίου και
πάσης Αλβανίας Αναστάσιος (Γιαννουλάτος)

ΘΕΜΑΤΙΚΗ ΕΝΟΤΗΤΑ 6
Θρησκευτικές αναζητήσεις και εμπειρίες της μακρινής Ανατολής

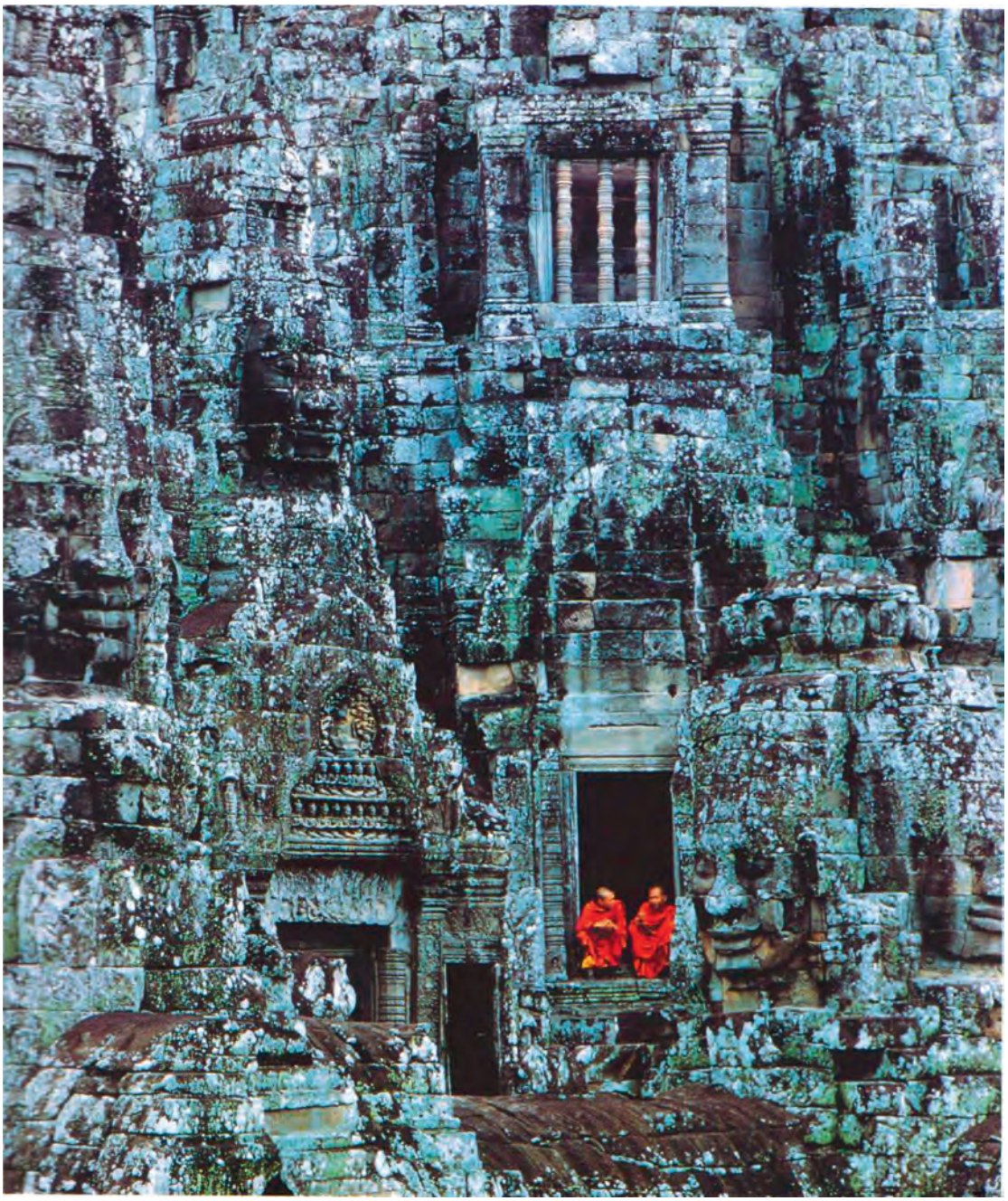

W.E.Garret, Βουδιστές μοναχοί στον αρχαίο ναό του Άνγκορ, Καμπότζη 1968

Αρχίσαμε τη νέα χιλιετία με πολλές ελπίδες και προσδοκίες αλλαγής. Η εσωτερική αλλαγή πρέπει να συμβεί στον εαυτό μας. Διότι μόνον όταν σύγκρουση και άρνηση φύγουν από μέσα μας, θα μπορέσουμε αληθινά να έχουμε ένα ρόλο στην εγκαθίδρυση της ειρήνης.

Sri Mata Amritanandamayi Devi (σύγχρονη Ινδή διδάσκαλος/γκουρού)

εισαγωγικό

Θρησκευτικές αντιλήψεις και πρακτικές από τη μακρινή Ανατολή, όπως η γιόγκα, το φενγκ σούι, το γινγκ και γιανγκ, τα τελευταία χρόνια ήρθαν στην Ευρώπη και συχνά οι άνθρωποι γύρω μας μιλούν γι' αυτές. Ο πολύχρωμος, εξωτικός κόσμος των θρησκειών της Ανατολής βρίσκεται πια δίπλα μας! Σε αυτόν τον κόσμο θα ταξιδέψουμε στην τελευταία θεματική ενότητα της φετινής χρονιάς.

Ο **Ινδοϊσμός**, ο **Βουδισμός** και οι **θρησκείες της Κίνας** είναι θρησκείες που ακολουθούν πάνω από δύο δισεκατομμύρια άνθρωποι. Επηρέασαν και συνεχίζουν να επηρεάζουν καθοριστικά τον πολιτισμό, τις ιδέες και τις συμπεριφορές ανθρώπων κυρίως σε μεγάλες περιοχές της Ασίας. Εξηγούν στους πιστούς τους πώς να καταπολεμούν τα πάθη, τις επιθυμίες, τις αγωνίες και τα άγχη τους. Γι' αυτό, ίσως οι «ανατολικές» διδασκαλίες αγγίζουν όλο και περισσότερους ανθρώπους σε όλο τον κόσμο. Αυτός είναι ένας παραπάνω λόγος να ασχοληθούμε μαζί τους.

Και σε αυτήν την ενότητα οι πληροφορίες είναι πολλές. Ισάριθμες είναι και οι ευκαιρίες που σας δίνονται για μια πρώτη γνωριμία με τον πολιτισμό που γέννησαν αυτές οι θρησκείες, όπως αυτός αποτυπώνεται σε έργα τέχνης, παραδοσιακές αφηγήσεις, γιορτές, συνήθειες, λατρευτικούς χώρους, χειρονομίες, συμβολισμούς, συμπεριφορές και αξίες. Μέσα από αυτήν τη γνωριμία, θα μπορέσετε να ανιχνεύσετε με ποιον τρόπο αυτές οι θρησκευτικές παραδόσεις κατανοούν τον Θεό, τον άνθρωπο και τη φύση, ποιες πανανθρώπινες αξίες προβάλλουν και πώς μπορούν να συμβάλουν στην ειρηνική συνύπαρξη των ανθρώπων στη γη.
Ωστόσο, ο κατάλογος των ερωτημάτων που δουλέψατε φέτος στο μάθημα των Θρησκευτικών παραμένει ανοιχτός....

περιεχόμενα

I. Ινδοϊσμός
Ινδοϊστική θρησκευτικότητα, αφηγήσεις από γενιά σε γενιά, ιεροί τόποι / ναοί / αγάλματα, λατρευτικές παραδόσεις, ιερά και τελετουργίες / προσευχή και διαλογισμός, φαντασμαγορικές γιορτές και ιερά προσκυνήματα, ιερά κείμενα και παραδόσεις, βραχμάνοι και γκουρού.

II. Βουδισμός
Η ζωή του Σιντάρτα Γκαουτάμα, βουδιστικοί ναοί και αγάλματα, πηγές / κείμενα, η ζωή του βουδιστή, λατρευτικές πρακτικές, γιορτές / προσκυνήματα, αποφθέγματα του Βούδα.

III. Θρησκείες της Κίνας
Κομφούκιος (η ζωή του, η διδασκαλία του, μνημεία)
Λάο Τσε (η ζωή του, η διδασκαλία του Τάο, κινέζικες γιορτές γεμάτες χρώματα και συμβολισμούς).

Η ιερή συλλαβή ***Ωμ*** σε ινδική γραφή: το σύμβολο του Ινδοϊσμού.

Ινδοϊσμός

Είναι η τρίτη μεγαλύτερη θρησκεία του κόσμου σε αριθμό πιστών, μετά τον Χριστιανισμό και το Ισλάμ, με περίπου ένα δισεκατομμύριο πιστούς. Πάνω από το 90% από αυτούς κατοικούν στην Ινδία. Η επίσημη ονομασία της ινδικής θρησκείας είναι **Βραχμανισμός**.
Οι Ινδοί θεωρούν τη θρησκεία τους αιώνια, γι' αυτό και την ονομάζουν **sanatana dharma**, δηλαδή *αιώνιο νόμο* ή *αιώνια θρησκευτική διδασκαλία*. Πιστεύουν ότι οι ρίζες της χάνονται στα βάθη των απαρχών του κόσμου, πριν ακόμη αρχίσει η ανθρώπινη ιστορία.

Η ινδοϊστική θρησκευτικότητα

Βασικές ιδέες

Ένας Ινδοϊστής μπορεί να λατρεύει έναν θεό ή πολλούς, να λατρεύει κάποιον άνθρωπο σαν θεό ή να μην τιμά κανένα θεό. Πολλές θρησκευτικές τάσεις και ομάδες υπάρχουν. Όλες βασίζονται στα ιερά κείμενα και στη διδασκαλία τους, η οποία αγκαλιάζει όλες τις πλευρές της ζωής. Θεμελιώδης αναζήτηση του Ινδοϊσμού είναι η επίτευξη της παγκόσμιας αρμονίας που διαπερνά το σύμπαν. Η υπέρτατη αρχή που περιλαμβάνει τα πάντα, ό,τι υπάρχει και δεν υπάρχει, είναι το **Brahman**.
Για την ινδική σκέψη υπάρχει διαβάθμιση των όντων, μια κλίμακα δηλαδή που αρχίζει από τα φυτά, τα ζώα και φτάνει στους υπέρτατους θεούς. Ο άνθρωπος βρίσκεται σε μια ενδιάμεση βαθμίδα και είναι δυνατόν να γεννιέται και να ξαναγεννιέται –όπως και τα άλλα όντα– παίρνοντας διάφορες μορφές ύπαρξης. Η πίστη στη **μετενσάρκωση** αποτελεί θεμελιώδες στοιχείο της ινδοϊστικής θρησκείας.
Βασική ινδοϊστική αναζήτηση είναι ο **δρόμος για τη λύτρωση**. Οι τρεις κατευθύνσεις αυτής της πορείας, όπως τους καθόρισε η ινδική σκέψη, είναι: α) η **οδός των έργων** (κάρμα γιόγκα), β) η **οδός της γνώσης** (τζνάνα γιόγκα) και γ) η **οδός της αφοσίωσης** (μπάκτι γιόγκα). Η λέξη **γιόγκα** σημαίνει άσκηση, εκγύμναση.

Ιερά κείμενα και παραδόσεις

Πρόκειται για κείμενα που διαμορφώθηκαν σε διάστημα σχεδόν δύο χιλιετηρίδων και είναι ογκώδεις συλλογές κειμένων και παραδόσεων. Αυτά είναι: **Βέδες**, **Ουπανισάντ**, τα έπη **Μαχαμπαράτα** και **Ραμαγιάνα**.

Ο δρόμος για τη λύτρωση (Μπαγκαβάτ Γκιτά)

Ο Κύριος ζει στην καρδιά κάθε δημιουργήματος ... κατάφυγε τελικά σ' αυτόν. Με τη χάρη του θα βρεις την υπέρτατη ειρήνη και την κατάσταση που είναι πέρα από κάθε αλλαγή.

Ένας ή πολλοί θεοί; (από τις Ουπανισάδες)

Ένας αναζητητής ρωτά τον σοφό Yajnavalkya (Γιαζναβάλκυα) πόσοι θεοί υπάρχουν:
- *Πόσοι θεοί υπάρχουν;*
- *Τριακόσιες τριάντα χιλιάδες και τριακόσιες τριάντα εκατοντάδες.*
- *Ναι, φυσικά, είπε, αλλά στ' αλήθεια Yajnavalkya, πόσοι θεοί υπάρχουν;*
- *Τριάντα τρεις.*

- Ναι, φυσικά, είπε, αλλά στ' αλήθεια Yajnavalkya, πόσοι θεοί υπάρχουν;
- Έξι.
-Ναι, φυσικά, είπε, αλλά στ' αλήθεια Yajnavalkya, πόσοι θεοί υπάρχουν;
- Τρεις.
-Ναι, φυσικά, είπε, αλλά στ' αλήθεια Yajnavalkya, πόσοι θεοί υπάρχουν;
- Δύο.
-Ναι, φυσικά, είπε, αλλά στ' αλήθεια Yajnavalkya, πόσοι θεοί υπάρχουν;
- Ενάμισης.
Ναι, φυσικά, είπε, αλλά στ' αλήθεια Yajnavalkya, πόσοι θεοί υπάρχουν;
- Ένας.

Στον Ινδοϊσμό υπάρχουν πολυάριθμοι θεοί και θεές, καθένας από τους οποίους μπορεί να λειτουργεί διαφορετικά ανάλογα με την περίσταση. Οι θεοί και οι θεές βρίσκονται παντού. Είναι κρυμμένοι μέσα σε μεγαλοπρεπείς ναούς και μικρούς βωμούς, εικονίζονται σε πολύπλοκα κομψοτεχνήματα και σε κοσμήματα που πουλιούνται σε πάγκους της αγοράς και σε καταστήματα, αλλά και σε ημερολόγια τοίχου και κινηματογραφικές αφίσες. Τους συναντάς στα πιο απομακρυσμένα χωριά και στις πολυπληθείς πόλεις της Ινδίας και σε ινδοϊστικές κοινότητες από την Καραϊβική έως τη Βόρεια Αμερική και τη Βρετανία, από τη Νότια Αφρική έως την Ταϊλάνδη. Είναι αγαπητοί σε όλους. Η εξάπλωσή τους και οι ανεξάντλητες αναπαραστάσεις τους αποδεικνύουν την ποικιλία και τον πλούτο του ινδικού πολιτισμού. Ωστόσο, όσους θεούς και όσες θεές κι αν λατρεύει ο Ινδός, ταυτόχρονα πιστεύει σε έναν υπέρτατο θεό, σε μια απόλυτη αλήθεια, η οποία είναι η αιώνια αρχή και το τέλος της ύπαρξης.

Βισνού και Σίβα

Είναι δύο από τις πιο δημοφιλείς και σεβάσμιες μορφές που προσέλαβε ο υπέρτατος θεός του Ινδοϊσμού. Γύρω από αυτούς αναπτύχθηκαν ιστορίες και μύθοι, καλλιεργήθηκαν λατρευτικές πρακτικές και δογματικές διδασκαλίες.
Στις απεικονίσεις τους, ο Σίβα παρουσιάζεται ως ένας ασκητής από τα Ιμαλάϊα και ο Βισνού σαν ένας μπλε νέος που κρατάει στα τέσσερα χέρια του έναν δίσκο, ένα σκήπτρο, ένα κοχύλι και έναν λωτό. Η λατρεία του Σίβα είναι η πιο διαδεδομένη στην Ινδία. Υπάρχουν επίσης και γυναικείες θεότητες, όπως λ.χ. η *Κάλι* και η *Ντούργκα*, που θεωρούνται «σύζυγοι» του Σίβα ή η θηλυκή όψη του.

Αβατάρα

Ο όρος σημαίνει «κάθοδο της θεότητας» στη γη. Σύμφωνα με αυτή τη διδασκαλία, όταν ο κόσμος βρίσκεται σε μεγάλη κρίση, ο Βισνού για να δώσει λύση, ενσαρκώνεται, έρχεται δηλαδή στον κόσμο παίρνοντας μια ορισμένη μορφή ανθρώπου ή ζώου. Οι αβατάρες του είναι πολυάριθμες, από τις οποίες δέκα οι πιο σημαντικές. Σε αυτές έχει εμφανιστεί ως ψάρι, ιχθύς, χελώνα, αγριόχοιρος/κάπρος, άνθρωπος-λιοντάρι, νάνος, πελεκυφόρος Ράμα, Ράμα ως Ραμάγιανα Βίσνου, Κρίσνα, Βούδας και Καλκίν.

Ράμα και Κρίσνα

Αυτοί οι θεοί είναι «αβατάρα», κάθοδοι-εκφάνσεις του Βισνού, αλλά λατρεύονται και ως ανεξάρτητες θεότητες. Ο Ράμα εικονίζεται ως πολεμιστής με τόξο και βέλη που συνοδεύεται από τη σύζυγό του *Σίτα*, τον αδελφό του *Λαξμάνα* και τον αφοσιωμένο του υπηρέτη *Χάνουμαν*, τον πιθηκόμορφο πολεμιστή βασιλιά των πιθήκων. Ο Κρίσνα συνήθως απεικονίζεται ως

ένας νεαρός βοσκός αγελάδων που παίζει φλάουτο ανάμεσά τους, παίζει με τους φίλους του ή πειράζει τα κορίτσια. Ο αγαπημένος του φίλος είναι ο *Ράντα* και στις ζωγραφιές και στις απεικονίσεις των ναών συχνά εικονίζονται μαζί. Κάποιες φορές ο Κρίσνα παρουσιάζεται ως ένα άτακτο μωρό ή ως ένας αρματηλάτης.

Αφηγήσεις από γενιά σε γενιά

Η ιστορία του Ράμα (Έπος της Ραμαγιάνα)

Πρόκειται για την ιστορία του πρίγκιπα Ράμα, ο οποίος ερωτεύτηκε και παντρεύτηκε μια όμορφη πριγκίπισσα τη Σίτα. Δυόμισι χιλιάδες χρόνια τώρα, η δημοφιλής ιστορία του Ράμα συνεχίζει να λέγεται και να εγγράφεται στη μνήμη των Ινδών καθώς τα παιδιά την ακούν από τους γονείς τους ή άλλους συγγενείς. Οι μαθητές τη μαθαίνουν την εποχή της γιορτής του Diwali. Οι χωρικοί την ακούν από τους αφηγητές ή την παρακολουθούν σε λαϊκές θεατρικές παραστάσεις και μαριονέτες. Τώρα πια, οι αγαπημένες τους διηγήσεις παίζονται και ξαναπαίζονται στην τηλεόραση ή σε βίντεο.

Ένας φοβερός δαίμονας, ο Ράβανα (με είκοσι χέρια και δέκα κεφάλια) που ήταν τρόμος για όλη τη χώρα και ήθελε να κάνει γυναίκα του τη Σίτα, μια μέρα την απήγαγε με το άρμα του. Η έξυπνη όμως Σίτα άφησε ίχνη από τα κοσμήματά της ώστε να τα δει ο Ράμα.

Ο Ράμα ακολουθώντας τα ίχνη συνάντησε τον Χανουμάν, βασιλιά των πιθήκων, που έγινε φίλος του και συμφώνησε να τον βοηθήσει να βρουν μαζί τη Σίτα.

Μετά από μακρόχρονη αναζήτηση, ο Χανουμάν βρήκε τη Σίτα φυλακισμένη στο νησί της Σρι Λάνκα (Κεϋλάνης) και την απελευθέρωσε. Ο Ράμα και η Σίτα ξεκίνησαν το μακρύ ταξίδι επιστροφής στη χώρα τους. Κατά τον λαϊκό θρύλο, μια γυναίκα, για να φωτίσει το δρόμο τους ώστε να βλέπουν πού πάνε, έβαλε μια μικρή λάμπα στο παράθυρό της. Κι άλλοι άνθρωποι τη μιμήθηκαν και άρχισαν να βάζουν λάμπες στα παράθυρά τους ώσπου στα παράθυρα όλου του βασιλείου υπήρχαν φώτα που έδειχναν τον δρόμο στον Ράμα και τη Σίτα και τους καλωσόριζαν. Όταν τελικά έφτασαν στον προορισμό τους, ο Ράμα στέφτηκε βασιλιάς και η Σίτα βασίλισσά του. Όλοι στο βασίλειο ήταν πολύ χαρούμενοι. Ανάβοντας οι Ινδοί λάμπες και φωτάκια στη γιορτή του Diwali να θυμούνται ότι το φως κυριαρχεί στο σκοτάδι και το καλό στο κακό.

Ο Σίβα ως Ναταράτζα / Ένας χορός του θεού γεμάτος μηνύματα

Ο Σίβα παρουσιάζεται με **τέσσερα χέρια**, σε μια στάση εξαιρετικής ισορροπίας. Το **πάνω δεξί χέρι** του θεού κρατά ένα ντέφι. Το **πάνω αριστερό χέρι** του κρατά μια φλόγα. Το **πρόσωπο** του Σίβα απέχει εξίσου από τα δύο του χέρια κι είναι ήρεμο και απόμακρο. Το **κάτω δεξί χέρι** του είναι ανασηκωμένο σε μια θεϊκή χειρονομία. Σαν να λέει: «Μη φοβάσαι». Γύρω από αυτό το χέρι του είναι τυλιγμένη μια κόμπρα. Τα φίδια, από την αρχαιότητα, συμβολίζουν τη γη και τη γονιμότητα και συνδέονται με θεότητες που έχουν σχέση με τη συνέχεια της ζωής. Το **κάτω αριστερό χέρι** του Σίβα περνάει εμπρός από το σώμα του και δείχνει προς τα κάτω στο **αριστερό πόδι** του που είναι ανασηκωμένο. Το **δεξί πόδι** του πατά το κορμί ενός δαίμονα. Πάνω από τα μέλη του, στέκεται το **κεφάλι** του με τα μακριά μαλλιά να απλώνονται κυματιστά, ακολουθώντας το ρυθμό του χορού. Ανάμεσα στα **μαλλιά** του βρίσκεται ένα κουλουριασμένο φίδι, ένα κρανίο, ο ποταμός Γάγγης με τη μορφή μιας γοργόνας, μια ημισέληνος και ένα στεφάνι από φύλλα. Το **πρόσωπο** του Σίβα είναι ακίνητο πάνω από τα κινούμενα μέλη, απαθές σαν μάσκα, ήρεμο, απόμακρο και μυστηριώδες. Μόνο ένα αδιόρατο χαμόγελο πλανιέται στα χείλη του. Ο χορός του Σίβα είναι το σύμπαν που χορεύει. Ο Σίβα ως ο μεγάλος δάσκαλος της Γιόγκα και των γιόγκιν είναι ο κατεξοχήν ασκητής που με τον χορό του καταστρέφει, δημιουργεί και συντηρεί τον κόσμο.

Ανακαλύπτοντας κρυμμένες σημασίες και μηνύματα

Παρατηρήστε προσεκτικά το χορό του Σίβα και συμπληρώστε τον παρακάτω πίνακα

ΤΑ ΜΕΛΗ ΚΑΙ ΟΙ ΚΙΝΗΣΕΙΣ ΤΟΥ ΣΙΒΑ	Η ΣΗΜΑΣΙΑ ΤΟΥΣ
	Ο ήχος της δημιουργίας
	Καταστροφή
	Προστασία και ειρήνη
	Απελευθέρωση από τις ψευδαισθήσεις του κόσμου
	Άγνοια και κακό
	Ισορροπία

Μαντουράι (Madurai): μια πόλη – ναός

Πρόκειται για μια αρχαία πόλη στον νότο της Ινδίας, η οποία είναι κάτι περισσότερο από ένας τεράστιος τόπος λατρείας.
Η κύρια θεότητα που λατρεύεται στο Madurai είναι η *Μιναξί*. Ο γάμος της με τον *Sundareshvara* γιορτάζεται κάθε χρόνο συγκεντρώνοντας περίπου 50.000 προσκυνητές. Στην καθημερινή δημόσια λατρεία οι ιερείς του ναού, μετά την προσευχή και τις άφθονες προσφορές, μεταφέρουν τελετουργικά μια φορητή εικόνα του Sundareshvara στην κρεβατοκάμαρα της Μιναξί, όπου οι δύο θεοί θα περάσουν τη νύχτα μαζί.
Ο υψηλότερος πύργος αυτού του συγκροτήματος ναών φτάνει τα 52 μέτρα και είναι διακοσμημένος με 33.000 πολύχρωμα αγάλματα που απεικονίζουν ζώα, θεούς, δαίμονες και διάφορες σκηνές της λαϊκής θρησκευτικότητας.

Ο Χρυσός Ναός της Αμριτσάρ (κύριος ναός των Σιχ)

Βρίσκεται στην περιοχή Παντζάμπ, στο βορειοδυτικό τμήμα της Ινδίας, και ιδρύθηκε στο τέλος του 16ου αιώνα. Η ονομασία του οφείλεται στο γεγονός ότι το πάνω μέρος του οικοδομήματος είναι καλυμμένο από χρυσό. Ο ναός βρίσκεται στο κέντρο μιας τετράγωνης δεξαμενής και έχει τέσσερις πύλες οι οποίες υποδηλώνουν την πανταχού παρουσία του θεού. Στον ναό επιτρέπεται η είσοδος όλων των ανθρώπων ανεξάρτητα από το θρήσκευμα, το φύλο και την κάστα στην οποία ανήκουν. Επίσης, υπάρχει μια κοινή κουζίνα *(Λανγκάρ)* όπου ο κάθε επισκέπτης/προσκυνητής μπορεί να γευματίσει χωρίς να πληρώσει. Το φαγητό που προσφέρεται είναι αυστηρά χορτοφαγικό και η προετοιμασία του, το σερβίρισμα, αλλά και όλη η συντήρηση της κουζίνας γίνεται από ομάδες εθελοντών. Η ιδέα ίδρυσης κοινής κουζίνας ξεκίνησε από τον πρώτο Σιχ γκουρού **Νανάκ** (θ. 1539). Κάθε μέρα 40.000 γεύματα σερβίρονται στο Λανγκάρ. Οι Σιχ δεν είναι ούτε ινδοϊστές ούτε μουσουλμάνοι.

Αμέτρητα αγάλματα και εικόνες της θεότητας

Τα αγάλματα των θεών δεν αποτελούν απομίμηση κάποιας ιδανικής ανθρώπινης μορφής, αλλά προσπάθεια να εκφραστεί το υπερφυσικό με αισθητούς συμβολισμούς. Οι καλλιτέχνες προσπαθούν με το υλικό τους – πηλό, ξύλο, μέταλλο, κεραμίδι, κυρίως όμως πέτρα – να αποδώσουν τις διάφορες όψεις της ινδικής μυθολογίας και θρησκείας. Μεγάλη υπήρξε η επιρροή της ελληνιστικής εποχής του Μ. Αλεξάνδρου στην αγαλματοποιία της ευρύτερης περιοχής της γης της Ινδίας .

Λατρευτικές παραδόσεις

Η λατρευτική ζωή του Ινδοϊσμού διαφέρει από κάστα σε κάστα, από περιοχή σε περιοχή, από χωριό σε χωριό, από θεό σε θεό. Για τον ευλαβή Ινδό, αυτό που έχει σημασία είναι να λατρεύει κάτι ή κάποιον με όλη του την καρδιά. Διακρίνονται τέσσερις κατηγορίες λατρευτικής ζωής: η λατρεία στους ναούς, η οικογενειακή, η ατομική και η ομαδική.

Κάστες της ινδικής κοινωνίας / Ζωή με απόλυτα καθορισμένους ρόλους και καθήκοντα

Με τον όρο **κάστα** περιγράφεται η κοινωνική οργάνωση της Ινδίας. Τέσσερις είναι οι ινδικές κάστες/κοινωνικές τάξεις: οι *Βραχμάνοι*, οι *Ξατρίγια*, οι *Βαϊσίγια* και οι *Σούδρα*. Η κάθε μία κάστα είναι ανώτερη από την άλλη και διαθέτει μεγαλύτερο κοινωνικό κύρος. Το κύρος αυτό, θεωρητικά, δεν έχει να κάνει με την οικονομική κατάσταση κάθε κάστας, αλλά με τη θρησκευτική αγνότητά της. Επίσης, η κάθε κάστα συμμετέχει διαφορετικά στην κατανομή της εργασίας. Οι Βραχμάνοι είναι λόγιοι και ιερείς, οι Ξατρίγια είναι άρχοντες/βασιλείς, οι Βαϊσίγια είναι έμποροι και βιοτέχνες και τέλος οι Σούδρα(ς) ασκούν τα υπόλοιπα επαγγέλματα (οικοδόμοι, τσαγκάρηδες και άλλα «ταπεινά» επαγγέλματα).

Υπάρχουν όμως και οι εκτός κάστας άνθρωποι, οι παρίες, οι Ντάλιτ ή *Νταλίτ* (άθικτοι, ανέγγιχτοι). Κυριολεκτικά η λέξη σημαίνει «σπασμένοι, θρυμματισμένοι άνθρωποι». Οι Νταλίτ κάνουν τα «ακάθαρτα επαγγέλματα», ζουν χωριστά και δεν επιτρέπεται να τους αγγίξει κανείς γιατί πιστεύουν πως θα μολυνθεί.

Η ινδοϊστική παράδοση έχει καθορίσει με προσοχή τα ατομικά και κοινωνικά καθήκοντα των ανθρώπων κάθε επαγγέλματος, τάξεως, κοινωνικής ομάδας. Ο κάθε άνθρωπος αναλόγως με τις πράξεις του (κάρμα) ξαναγεννιέται σε υψηλότερη η χαμηλότερη κάστα. Η αγνότητα προϋποθέτει συγκεκριμένο τρόπο ζωής, όπως χορτοφαγία, όχι θυσίες με ζώα, γάμους μόνο από την κάστα προέλευσης, καθαριότητα, πίστη. Παλαιότερα και σε ορισμένες περιοχές οι γυναίκες μετά τον θάνατο του συζύγου τους, καίγονταν μαζί του στην νεκρική πυρά. Και σήμερα όμως οι γυναίκες των χαμηλών κυρίως καστών ή όσες είναι εκτός κάστας, για να μην στιγματιστούν και περιθωριοποιηθούν κοινωνικά, οδηγούνται σε κατ' οίκον περιορισμό μέχρι τον θάνατό τους. Κάτι βέβαια αντίστοιχο δεν προβλέπεται για τους άνδρες, οι οποίοι είναι πιο ευνοημένοι κοινωνικά.

Σπουδαίοι Ινδοί ενάντια στις κάστες

Ο **Ραμπιντρανάθ Ταγκόρ** (1861-1941), Ινδός συνθέτης, συγγραφέας και φιλόσοφος, κάτοχος του Νόμπελ Λογοτεχνίας (1913), αντιτάχθηκε σθεναρά στο σύστημα των καστών.

Ο **Μαχάτμα Γκάντι**, (1869-1948), Ινδός στοχαστής, πνευματικός ηγέτης και πολιτικός της Ινδίας, υπερασπίστηκε τα δικαιώματα των νταλίτ, φτάνοντας στο σημείο να κάνει απεργία πείνας για την υπεράσπισή των δικαιωμάτων τους.

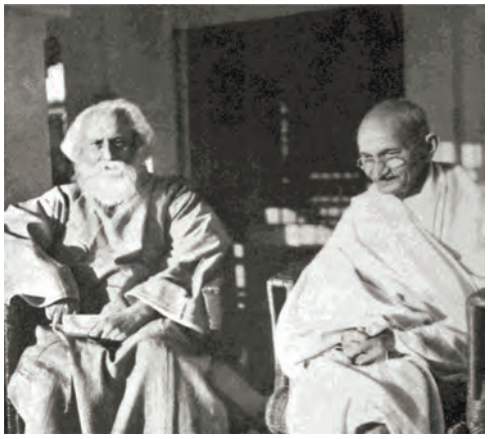

Οι κάστες στη σημερινή Ινδία

Σήμερα, τα άτομα που ανήκουν σε μια κατώτερη κάστα έχουν χαμηλό εισόδημα και δεν μπορούν να κατέχουν γη και να συναλλάσσονται με τράπεζες. Τα παιδιά στις κατώτερες κάστες πλήττονται από τον αναλφαβητισμό και εργάζονται κάτω από σκληρές συνθήκες. Για τις γυναίκες, το σύστημα της κάστας πολλαπλασιάζει τη φτώχεια και τις σε βάρος τους διακρίσεις.

Στην Ινδία ζουν σήμερα 167 εκατομμύρια νταλίτ, οι οποίοι πέφτουν θύματα κάθε είδους διακρίσεων. Κάνουν τις πιο απαξιωτικές και ακάθαρτες δουλειές με ακάλυπτα χέρια. Παρ' λες τις δυσκολίες όμως είναι από τους πιο χαμογελαστούς ανθρώπους στον κόσμο.

Ιερά και τελετουργίες / Προσευχές και διαλογισμός

Η Ινδία είναι κατάσπαρτη από ιερά και ναούς, από τους πιο απλούς βωμούς έως τα πιο εντυπωσιακά κτίσματα. Τα σπουδαιότερα βρίσκονται σήμερα στο νότιο τμήμα της Ινδίας. Ο ιερότερος χώρος του ναού, όπου φυλάσσεται το είδωλο ή το σύμβολο του θεού, είναι συνήθως ένα μικρό κτίσμα. Ο ινδοϊστικός **ναός** είναι περισσότερο ένα *παλάτι-οίκος* του θεού, παρά οικοδόμημα για τις συνάξεις του λαού.

Στο **είδωλο** του θεού αποδίδονται καθημερινά βασιλικές τιμές. Στις επίσημες γιορτές γίνονται λιτανείες του ειδώλου και άλλες εντυπωσιακές τελετές. Αν και δεν υπάρχει επίσημη υποχρέωση για τον Ινδό να επισκέπτεται τους ναούς, εντούτοις συνηθίζει να πηγαίνει για να δώσει προσφορές, να ζητήσει κάποια χάρη, να εκπληρώσει κάποιο τάμα.

Οι περισσότερες οικογένειες διαθέτουν μια γωνιά ή και ολόκληρο δωμάτιο στο σπίτι τους, όπου τοποθετούν το είδωλο ή το ιδιαίτερο σύμβολο του προστάτη θεού ή και άλλων προσφιλών θεοτήτων ακόμη και εικόνες ιερών προσώπων. Τα σύμβολα ή τα ειδώλια του θεού δέχονται ιδιαίτερες λατρευτικές περιποιήσεις.

Χαρακτηριστικό της ινδοϊστικής λατρείας είναι η έμφαση στον **διαλογισμό** και την **περισυλλογή** που αναπτύχθηκε με διάφορες ψυχοσωματικές τεχνικές. Σκοπός του διαλογισμού είναι να βοηθήσει τον πιστό να διεισδύσει στο εσωτερικό του εγώ του και να κατακτήσει την αυτοσυνειδησία.

Ο ευλαβής Ινδός, επαναλαμβάνει πολλές φορές την ημέρα –ιδιαίτερα όταν εμφανίζεται ο ήλιος στον ορίζοντα– μια σύντομη **προσευχή**: *«Ωμ! Ας αναλογιστούμε το υπέροχο φως του ήλιου που ακτινοβολεί. Είθε να κατευθύνει το νου μας»*. Σε όλα τα μέρη της Ινδίας και σε όλες τις κάστες, ομάδες αφοσιωμένων πιστών ενός θεού ή θεών συγκεντρώνονται κατά διαστήματα, για να ψάλλουν ύμνους. Ένας άλλος τύπος ομαδικής λατρείας αφορά την απαγγελία ιερών κειμένων, που γίνεται από ειδικά επιτετραμμένους ιερείς.

Στις περισσότερες ινδοϊστικές λατρευτικές εκδηλώσεις δεσπόζουσα θέση κατέχει η **μουσική**, ενόργανη ή φωνητική. Σε στενή σχέση με τα όσα τελούνται στους ναούς αναπτύχθηκε και ο **χορός**, που για τους Ινδούς δεν αποτελεί μόνο αισθητική απόλαυση, αλλά και τρόπο συμμετοχής στη λατρεία. Με τον έντονο συμβολισμό του, ανακαλεί ιστορίες των θεών και ιερά γεγονότα. Στις μεγάλες γιορταστικές λιτανείες συμμετέχουν ομάδες μουσικών και νεαρές χορεύτριες.

Γιάντρα και Μάνταλα

Στα σανσκριτικά η λέξη **μάνταλα** σημαίνει *«κύκλος»*, ο οποίος παριστάνεται με διάφορα γεωμετρικά σύμβολα στο εσωτερικό του και ομόκεντρους κύκλους και απεικονίζει ένα θρησκευτικό σύμπαν. Ένα άλλο σύμβολο είναι η **γιάντρα**, που αποτελείται από μια σειρά τριγώνων στη μέση πολλών ομόκεντρων κύκλων. Ο διαλογιζόμενος στοχάζεται πάνω στα σχέδια των μάνταλα και γιάντρα και μυστικές ρήσεις **(μάντρας)** προσπαθεί να πετύχει τη λύτρωση, να σταματήσει δηλαδή τη συνέχιση των γεννήσεων και των θανάτων.

Τελετές μύησης

Πρόκειται για τελετουργίες που αποσκοπούν στην επιτυχή μετάβαση από μία φάση ζωής σε μία άλλη και τελούνται από τους Ινδούς με πολλή ευλάβεια. Οι σημαντικότερες σχετίζονται με τη γέννηση και την ονοματοδοσία των παιδιών. Αρκετές οικογένειες και κάστες συνεχίζουν να τηρούν τις παραδοσιακές τελετές, την πρώτη φορά που το παιδί βλέπει τον ήλιο, που γεύεται στερεά τροφή ή που το κουρεύουν. Ιδιαίτερη σημασία έχει η μύηση στην εφηβεία. Με αυτήν τα αγόρια των τριών ανώτερων καστών θεωρείται ότι ξαναγεννιούνται, ονομάζονται *διπλογεννημένοι* και εντάσσονται επίσημα στην ινδοϊστική κοινότητα.

Γάγγης: ο ιερός ποταμός

Στον Ινδοϊσμό σπουδαίο ρόλο διαδραματίζουν μια σειρά από ιερά αντικείμενα, φυτά δέντρα, ζώα, βουνά και ιεροί ποταμοί.

Τα **Ιμαλάια** είναι ιερό βουνό, μέρος του μυθικού βουνού Μερού που θεωρείται το κέντρο και ο ομφαλός της γης. Σε αυτό το μυθικό βουνό έχουν οι θεοί τις κατοικίες τους.

Από τους ποταμούς ιδιαίτερη είναι η σημασία του **Γάγγη** (στα σανσκριτικά ο ποταμός είναι θηλυκού γένους). Θεωρείται πως είναι το μοναδικό ποτάμι που έχει πρόσβαση και στους τρεις κόσμους: τον παράδεισο, την κόλαση και τη γη. Οι Ινδοϊστές πιστεύουν πως, όταν ο άνθρωπος πλένεται στα νερά του Γάγγη, εξαγνίζεται από τις αμαρτίες, ενώ πολλοί από αυτούς φυλάσσουν νερό από τον ποταμό στα σπίτια τους ως αποτρεπτικό του κακού. Παρά, λοιπόν, το γεγονός ότι ο Γάγγης είναι πλέον εξαιρετικά μολυσμένος, αποτελεί αναπόσπαστο κομμάτι της ζωής και του πολιτισμού των Ινδών. Χιλιάδες Ινδοϊστές προσέρχονται στον ιερό ποταμό, είτε για να εξαγνιστούν, είτε για να αναζωογονηθούν, είτε για να χρησιμοποιήσουν τα νερά του για τις καθημερινές τους ανάγκες.

Κατά μήκος του ποταμού υπάρχουν ιερές πόλεις. Η πόλη **Βαρανάσι** (**Μπενάρες**) θεωρείται η πιο ιερή πόλη της Ινδίας, όχι μόνο για τους Ινδοϊστές αλλά και για τους οπαδούς του Βουδισμού, καθώς εκεί κήρυξε για πρώτη φορά ο Σιντάρτα Γκαουτάμα (Βούδας). Στην πόλη υπάρχουν εκατοντάδες ναοί κτισμένοι στις όχθες του ποταμού, που συχνά πλημμυρίζουν κατά τη διάρκεια της περιόδου των βροχών. Εκτός από τους εξαγνισμούς, στο Βαράνασι τελούνται καθημερινά αποτεφρώσεις νεκρών και οι στάχτες των πτωμάτων ρίχνονται στα νερά του ποταμού, ενώ πολλές φορές στον Γάγγη ρίχνονται και ολόκληρα τα σώματα των νεκρών.

Ινδοϊστές στα νερά του Γάγγη στην ιερή πόλη Μπενάρες

Ιερά ζώα

Η πίστη στη μετενσάρκωση έχει οδηγήσει τους Ινδούς να δείχνουν σεβασμό όχι μόνο σε θεούς και σε ορισμένους ανθρώπους, αλλά και σε ζώα. Ιδιαίτερα ιερό ζώο είναι η **αγελάδα**. Σε αυτήν βλέπουν τη γενική εικόνα της ευλογίας, της διατροφής και της γενναιοδωρίας. Η αγελάδα με το γάλα της και τα προϊόντα που προέρχονται από αυτό, εξασφαλίζει την επιβίωση του λαού. Ακόμα και τα περιττώματά της που ξεραίνονται στον ήλιο χρησιμοποιούνται ως καύσιμη ύλη από τους φτωχούς Ινδούς. Ο Γκάντι ονόμασε την αγελάδα *σύμβολο της μητρότητας* και *μητέρα των εκατομμυρίων*. Οι περισσότερες αγελάδες κυκλοφορούν ελεύθερες στις πόλεις και τις ταΐζουν οι πιστοί. Συχνά μάλιστα τους προσφέρουν γιρλάντες από λουλούδια και σαφράν. Για τους περισσότερους Ινδούς απαγορεύεται η βρώση βοδινού κρέατος. Ένα από τα σοβαρότερα αμαρτήματα είναι η θανάτωση της αγελάδας. Στο πέρασμα των αιώνων τής έχουν αποδοθεί θρησκευτικοί συμβολισμοί. Τα πόδια της συμβολίζουν τις τέσσερις Βέδες και την παγκόσμια τάξη του σύμπαντος (Ντάρμα), ενώ τα διάφορα μέλη του σώματός της τις κοινωνικές τάξεις. Άλλα ζώα που θεωρούνται ιερά είναι ο **πίθηκος** και ο **ελέφαντας**.

Φαντασμαγορικές γιορτές και ιερά προσκυνήματα

Σε όλους τους ναούς τελούνται ετήσιες γιορτές με πολύπλοκο και φαντασμαγορικό τυπικό. Τα είδωλα ή τα σύμβολα της θεότητας οδηγούνται πάνω σε στολισμένα άρματα με πομπή σε ένα γειτονικό ποταμό, όπου τα λούζουν μέσα σε μια πανηγυρική ατμόσφαιρα. Μερικές από τις πιο δημοφιλείς γιορτές είναι οι εξής:

- **Diwali:** Φθινοπωρινή γιορτή των φώτων. Διαρκεί αρκετές μέρες. Σχετίζεται με τους θεούς Ράμα και Κρίσνα και τη θεά Λάξμι (σύζυγο του Βισνού), θεά του πλούτου και της ευτυχίας. Ανάβονται παντού μικρά φωτάκια και προσφέρονται δώρα.

- **Pongal:** Χειμωνιάτικη γιορτή που παραδοσιακά σχετίζεται με το τέλος της συγκομιδής και συχνά γιορτάζεται με πυροτεχνήματα.

- **Dashera:** Φθινοπωρινή γιορτή με θέμα την ανάμνηση του αγώνα του θεού Ράμα κατά του δαίμονα Ραβάνα. Μεγάλα ομοιώματα του Ραβάνα και των οπαδών του γεμίζονται με εκρηκτικές ύλες και πυρπολούνται με πύρινα βέλη. Σε κάποια μέρη τελούνται παραστάσεις που αφηγούνται την ιστορία από τη Ραμαγιάνα.

- **Holi:** Ανοιξιάτικη γιορτή που σχετίζεται με τον Κρίσνα και την απαλλαγή από τους δαίμονες. Περιλαμβάνει παρελάσεις μεταμφιεσμένων και φωτιές. Χρωματιστές σκόνες ή χρώματα ρίχνονται μέσα σε ένα πνεύμα ευθυμίας και χαράς.

Γιορτή Holi στο Νέο Δελχί

Ιερές αποδημίες

Πανάρχαιο είναι στην Ινδία το έθιμο των ιερών αποδημιών σε διάφορους ιερούς τόπους. Οι πιστοί συγκεντρώνονται εκεί σε συγκεκριμένο χρόνο του έτους –ίσως για τη γιορτή του τοπικού θεού ή θεάς ή για ανάμνηση κάποιου μυθικού ή ιστορικού γεγονότος. Στις ιερές αποδημίες συναντώνται πολλές χιλιάδες Ινδοί προσκυνητές από διάφορες απομακρυσμένες περιοχές και έτσι ενισχύουν την ευσέβεια και τη συλλογική τους ταυτότητα. Η πιο γνωστή αποδημία είναι η **Kumb Mela** (mela σημαίνει πανηγύρι) που γίνεται κάθε τρία χρόνια σε προσκυνηματικά κέντρα που βρίσκονται στις όχθες ιερών ποταμών. Άλλο μέρος όπου συρρέουν καθημερινά πλήθη προσκυνητών είναι το **Βαράνασι** που θεωρείται και το κέντρο του κόσμου.

Ιερά κείμενα και παραδόσεις

Πρόκειται για ογκώδεις συλλογές κειμένων και παραδόσεων που διαμορφώθηκαν σε διάστημα σχεδόν δύο χιλιετηρίδων και περιλαμβάνουν, μεταξύ άλλων, τις *Βέδες*, τις *Ουπανισάδες*, και τα έπη *Μαχαμπαράτα* και *Ραμαγιάνα*. Όλες οι παραδοσιακές ιστορίες και οι διδασκαλίες αυτών των γραφών μεταδίδονται από γενιά σε γενιά από ειδικούς αφηγητές σε δημόσιες απαγγελίες αλλά και διαμέσου της τάξης των βραχμάνων (ιερέων).

Για τους αφηγητές των ιερών γραφών

Μπορεί κανείς να τον δει (τον αφηγητή) κάθε απόγευμα να διαβάζει ένα βαρύ τόμο σε σανσκριτική γλώσσα στημένο πάνω σε ένα ξύλινο αναλόγιο, ή να γέρνει προς το φως της εξώπορτας μερικά παλιά χειρόγραφα από φύλλα φοινικιάς.
Όταν οι άνθρωποι θέλουν να ακούσουν μια ιστορία, στο τέλος μιας κουραστικής μέρας στα χωράφια, συναντιούνται ήσυχα μπροστά στο σπίτι του τα βράδια, όταν το φεγγάρι φέγγει μέσα από τις φοινικιές. Αυτός είναι απολύτως αυτοσυγκεντρωμένος, γνωρίζοντας απ' έξω

τους στίχους τις 24.000 στροφές της Ραμαγιάνα, τις 100.000 στροφές της Μαχαμπαράτα και τις 18.000 στροφές της Μπαγκαβάτ Γκιντά. Αν κρατάει ανοιχτό μπροστά του ένα αντίγραφο του σανσκριτικού κειμένου, το κάνει περισσότερο για να δηλώσει στο κοινό του ότι η αφήγησή του είναι αυθεντική […]
Ο Pandit (όπως ονομάζεται) είναι ένας άνθρωπος, που έρχεται απ' τα παλιά συνεχίζοντας τις συνήθειες και τη μεταφορά των παραδόσεων χιλιάδων χρόνων… έχει ακλόνητη πίστη στην αξιοπιστία των Βεδών, που ξεκίνησε να τις μαθαίνει όταν ήταν μόλις επτά ετών. Του πήρε δώδεκα χρόνια να μάθει τέλεια τη μουσική ανάγνωση των Βεδών.

R. K. Narayan, Gods, Demons and Others

Βραχμάνοι και γκουρού

Βραχμάνοι: μεταδίδοντας την τελετουργική γνώση
Οι βραχμάνοι (ιερείς) δεν είναι υπεύθυνοι μόνο για την απαγγελία των ιερών κειμένων, αλλά και για τις σημαντικές τελετές που αφορούν τις σχέσεις των ανθρώπων μεταξύ τους και με τους θεούς. Για παράδειγμα, η τελετή για τη γέννηση εξασφαλίζει την ομαλή είσοδο του νεογέννητου στην κοινωνία· η τελετή του γάμου εγγυάται τη σωστή ένωση του άντρα και της γυναίκας· οι τελετές που σχετίζονται με τον θάνατο διευκολύνουν τη μετάβαση της ψυχής στον άλλο κόσμο. Επίσης, οι βραχμάνοι κάνουν προσφορές στους θεούς και τους ικετεύουν να συγκροτούν τον φυσικό κόσμο και να ευεργετούν τους πιστούς τους.

Γκουρού: μεταδίδοντας την πνευματική γνώση

Γκουρού αποκαλείται το πρόσωπο που μπορεί να διαφωτίζει τους άλλους και να τους βοηθά να διασχίσουν τον ωκεανό των επαναλαμβανόμενων γεννήσεων, ώστε να αποκτήσουν την ελευθερία τους. Ποιος είναι ικανός γι' αυτό το έργο; Βραχμάνοι ή εξαιρετικά ηθικοί άνθρωποι; Στην πραγματικότητα, το κύρος του γκουρού προέρχεται περισσότερο από το **χάρισμα** παρά από την παράδοση της κάστας, την τυπική εκπαίδευση ή ακόμη και την αρετή του. Κάποιοι γκουρού δεν έχουν καμιά κοσμική ή βεδική εκπαίδευση ή είναι εντελώς αμόρφωτοι. Όλοι όμως κατέχουν μια πνευματική **γνώση** και **εμπειρία** που τους επιτρέπει να επιδρούν θετικά στους ανθρώπους

Ένα χαρακτηριστικό παράδειγμα γκουρού: Anandamayi Maa

Η Anandamayi Maa (1896-1982) γεννήθηκε σε ένα χωριό στο σημερινό Μπαγκλαντές. Δεν είχε μυηθεί ούτε είχε εκπαιδευτεί, όταν ήταν νέα, για την ανάληψη οποιασδήποτε θρησκευτικής ευθύνης. Παντρεύτηκε στα 13 της και ζούσε με την οικογένεια του συζύγου της. Για χρόνια βρισκόταν εντελώς απορροφημένη σε μια κατάσταση συνεχούς διαλογισμού, απόμακρη από ό,τι συνέβαινε γύρω της. Στην ηλικία των 26 ετών βίωσε την εμπειρία μιας *εσωτερικής κλήσης*. Τότε της δόθηκε η δική της μάντρα, δηλαδή μια λέξη, ένας στίχος με τη διαρκή επανάληψη του οποίου μπορούσε να διαλογίζεται.
Όπως πολλοί άλλοι γκουρού, ταξίδεψε πολύ, έκανε μαθητές από όλες τις κάστες και μοιράστηκε μαζί τους εμπειρίες και παρατηρήσεις. Οι συμβουλές της πάνω στην πνευματική πρόοδο των ανθρώπων ήταν απλές και καθόλου απαιτητικές. Τους παρότρυνε να βρίσκουν

τακτικά χρόνο για να επικοινωνούν με την αλήθεια, να μην είναι προσκολλημένοι στις συνήθειές τους, να υπηρετούν τους άλλους ως εκδηλώσεις του θείου και να αγωνίζονται να κατακτήσουν την ηρεμία. Τους ενθάρρυνε να κάνουν ό,τι είχε κάνει και η ίδια: να ψάλλουν ή να διαλογίζονται και σταδιακά να συνειδητοποιούν την αληθινή τους φύση. Αυτό ήταν το βασικό θέμα της διδασκαλίας της: *«η υπέρτατη κλήση κάθε ανθρώπινης ύπαρξης να υψωθεί στην αυτογνωσία. Όλες οι άλλες υποχρεώσεις είναι δευτερεύουσες»*.

Η Anandamayi Maa μετέδιδε στους ανθρώπους τη γνώση που είχε αποκτήσει μέσω της εμπειρίας της, με τον τρυφερό τρόπο που οι Ινδές μητέρες εκπαιδεύουν τα παιδιά τους. Η ίδια ονόμαζε τον εαυτό της *«ένα μικρό αγράμματο παιδί»*. Σπουδαία θεωρείται η ανάλυσή της για τον χορό, που τον χρησιμοποιούσε ως μεταφορά για τη σχέση των ανθρώπων με τον Θεό. Στην *Αυτοβιογραφία ενός Γιόγκι* ο Paramhansa Yogananda που την συνάντησε, μας περιγράφει τι του είπε η ίδια για τη ζωή της: *«Πατέρα, είναι λίγα αυτά που μπορώ να πω»*. Άπλωσε τα γεμάτα χάρη χέρια της σε μια απολογητική χειρονομία. *«Η συναίσθησή μου ποτέ δεν συνδεόταν μ' αυτό το προσωρινό σώμα. Πριν έρθω σ' αυτή τη γη, Πατέρα,* ***ήμουν το ίδιο****. Σαν μικρό κορίτσι,* ***ήμουν το ίδιο****. Έγινα γυναίκα, αλλά ακόμη* ***ήμουν το ίδιο****. Όταν η οικογένεια στην οποία γεννήθηκα κανόνισε να παντρευτώ,* ***ήμουν το ίδιο*** *… Και, Πατέρα, μπροστά σου αυτή τη στιγμή,* ***είμαι το ίδιο****. Κι ακόμη αν ο χορός της δημιουργίας θα αλλάζει γύρω μου μέσα στην αιωνιότητα,* ***θα είμαι το ίδιο****»*.

Βουδισμός

Ο τροχός με τις οκτώ ακτίνες (το οκταπλό μονοπάτι που οδηγεί στη φώτιση): το σύμβολο του Βουδισμού.

Ο Βουδισμός εμφανίστηκε γύρω στο δεύτερο μισό του 6ου π.Χ. αιώνα στη βόρεια Ινδία, στην περιοχή του σημερινού Νεπάλ. Αποτελείται από ένα σύνολο θρησκευτικών πεποιθήσεων, φιλοσοφικών αρχών, εθίμων, θεσμών και ηθικών κανόνων, που αποδίδονται στον Βούδα και σχετίζονται με τη *σωτηρία του ανθρώπου*.

Οι ίδιοι οι Βουδιστές ονομάζουν το σύστημα που ακολουθούν **Μπούντα-βατσάνα**, δηλαδή *μήνυμα του Βούδα* και κυρίως **Ντάρμα**, δηλαδή *διδασκαλία, απόλυτο νόμο, πρότυπο ζωής*.

Πηγή της βουδιστικής διδασκαλίας θεωρείται ο **Σιντάρτα Γκαουτάμα**, που επονομάστηκε **Βούδας**, δηλαδή **φωτισμένος**. Είναι η μοναδική θρησκεία της οποίας ο ιδρυτής δεν παρουσιάστηκε ούτε ως προφήτης ενός Θεού ούτε ως απόστολος, και εκτός από αυτό απέφυγε ρητά να μιλήσει για τον Θεό. Ούτε βεβαίωσε ούτε αρνήθηκε την ύπαρξή του· απλώς σιώπησε.

Ο Βούδας υιοθέτησε τα βασικά πιστεύω της ινδικής θρησκείας της εποχής του: τη *μετενσάρκωση* και τον *νόμο του κάρμα* που προσδιορίζει την εξέλιξη κάθε όντος προς το καλύτερο ή το χειρότερο. Αρνήθηκε όμως την ύπαρξη της ψυχής και τις κάστες. Κεντρικός σκοπός του κηρύγματός του είναι η *απολύτρωση του ανθρώπου από τον κόσμο της φθοράς και του πόνου* που συνεχώς ανακυκλώνεται. Το κύρος του *σωτήρα* που προσέλαβε και η διδασκαλία του για τη σωτηρία του ανθρώπου, από πολύ νωρίς μεταμόρφωσαν την προσωπικότητα του Βούδα σε θεία ύπαρξη. Μετά τον θάνατο του Βούδα, ο Βουδισμός άρχισε να εξαπλώνεται με γρήγορους ρυθμούς σε όλη την Ασία.

Η ζωή του Σιντάρτα Γκαουτάμα

Ο Σιντάρτα Γκαουτάμα, γεννήθηκε στα μέσα του 6ου αιώνα π.Χ. στο Λουμπίνι του Νεπάλ. Πατέρας του ήταν ο βασιλιάς Σουντοντάνα και μητέρα του η βασίλισσα Μάγια. Το όνομα Σιντάρτα, σημαίνει εκείνος που πετυχαίνει τον στόχο του. Στη διάρκεια της γιορτής των γενεθλίων του, ένας ερημίτης επισκέφτηκε το παλάτι και προφήτευσε πως το παιδί όταν μεγάλωνε θα γινόταν είτε μεγάλος ηγεμόνας είτε άγιος. Πέντε ημέρες αργότερα, την ημέρα της ονοματοδοσίας, ο Βασιλιάς Σουντοντάνα κάλεσε οχτώ βραχμάνους για να αποκαλύψουν το μέλλον του γιου του. Όλοι επανέλαβαν την προφητεία του ερημίτη αλλά ο νεότερος βραχμάνος ήταν ο μόνος που προέβλεψε ότι ο νεογέννητος πρίγκιπας θα γινόταν ο Βούδας.

Ο πρίγκιπας Σιντάρτα, μεγάλωσε μέσα σε όλες τις πολυτέλειες για τις οποίες φρόντιζε ο πατέρας του, με την προσδοκία ότι μια μέρα ο γιος του θα τον διαδεχτεί. Στην ηλικία των 16 ετών μάλιστα, τον πάντρεψε με τη Γιασοντάρα, η οποία του χάρισε ένα γιο. Μέχρι την ηλικία των 29, τα πάντα κυλούσαν ήρεμα και ο βασιλιάς

Σουντοντάνα ήταν προσεκτικός ώστε ο γιος του να μη γνωρίσει τη δυστυχία. Παρόλα αυτά όμως, ο Σιντάρτα δεν ένιωθε ικανοποιημένος από τη ζωή του.
Μια μέρα, πήρε το άλογό του και αποφάσισε να γνωρίσει τους υπηκόους του. Ο πατέρας του είχε φροντίσει να απομακρυνθούν όλοι οι δυστυχισμένοι, γερασμένοι και άρρωστοι άνθρωποι, ώστε να μην τους συναντήσει ο γιός του. Ωστόσο, ο πρίγκιπας Σιντάρτα συνάντησε έναν γέρο, έναν άρρωστο και έναν νεκρό στην πυρά. Η τριπλή αυτή συνάντηση τον συγκλόνισε κατάβαθα· του δίδαξε τη ματαιότητα της ζωής και τον έκανε να συναισθανθεί ότι τη ζωή δεν την κυβερνά η επιθυμία και η χαρά, αλλά ο πόνος και ο θάνατος. Ό,τι μέχρι τώρα απολάμβανε, του φάνηκε δίχως νόημα. Βαθιά θλιμμένος από την ανθρώπινη δυστυχία, αποφάσισε πως έπρεπε να βρει έναν τρόπο να σώσει τους ανθρώπους από τον πόνο.
Λίγο αργότερα, η εμπειρία της συνάντησης με έναν ασκητή, του έδειξε ότι υπάρχει δρόμος για σωτηρία και ότι τα βαθιά ερωτήματα της ύπαρξης σχετικά με τη ζωή και τον θάνατο, μόνο η θρησκευτική ζωή μπορεί να τα λύσει. Υπό την επήρεια των συνταρακτικών του εμπειριών πήρε τη μεγάλη απόφαση. Σε ηλικία 29 ετών εγκατέλειψε το παλάτι, τη γυναίκα του και το νεογέννητο παιδί του και έφυγε για την έρημο αναζητώντας την αλήθεια της σωτηρίας. Για επτά ολόκληρα χρόνια έγινε περιπλανώμενος ασκητής. Αργότερα ο Βούδας διηγήθηκε ως εξής τη μεγάλη του απόφαση:
Έτσι λοιπόν […]
Ενώ ήμουν στην ακμή της ευτυχισμένης νεότητας,
στο πρώτο άνθος της ζωής,
αντίθετα προς την επιθυμία των γονέων μου,
που θρηνούσαν και έχυναν δάκρυα,
έκοψα τα μαλλιά και τα γένια μου,
ντύθηκα κίτρινα ενδύματα
και έφυγα από την εστία στον ανέστιο βίο.
Ακολούθησαν και άλλα χρόνια σκληρής άσκησης. Πολλοί ήταν αυτοί που θαύμαζαν τις προσπάθειές του και έγιναν μαθητές του. Οι σκληρές στερήσεις κόντεψαν να οδηγήσουν τον Σιντάρτα στον θάνατο. Τότε συνειδητοποίησε πως οι ακρότητες δεν προσφέρουν καμία πρόοδο στην πνευματική ζωή και καμία απάντηση στην αναζήτηση της αλήθειας. Έτσι, ανακάλυψε τη **Μέση Οδό**, έναν ισορροπημένο τρόπο ζωής, μακριά από τις ασκητικές υπερβολές.
Στην ηλικία των 35, κατέκτησε τη **Φώτιση**. Με τη Φώτιση, κατανόησε το νόμο που διέπει τις σχέσεις των πραγμάτων μεταξύ τους, απέκτησε πλήρη επίγνωση της αιτίας της δυστυχίας, και συνειδητοποίησε τα βήματα που είναι απαραίτητα για να εξαλειφθεί. Όσα ανακάλυψε τα αποκάλεσε **Τέσσερις Ευγενικές Αλήθειες**. Ο άνθρωπος που κατανοεί αυτές τις αλήθειες μπορεί να απελευθερωθεί από τη δυστυχία. Περιγράφοντας ο ίδιος αργότερα την εμπειρία του στους μαθητές του λέει: *«Αληθινά, εγώ βρήκα τη διδασκαλία την ανεξιχνίαστη, την οποία είναι δύσκολο να τη δεις και να την εννοήσεις, την καθαρή, την έξοχη, η οποία δεν αποκτάται με τον λογικό νου, τη λεπτή, η οποία μόνο από τον σοφό κατανοείται»*. Από τότε και μετά οι οπαδοί του έπαψαν να τον αποκαλούν με το κανονικό του όνομα και άρχισαν να αναφέρονται σε αυτόν ως τον **Βούδα**, τον **Αφυπνισμένο** ή **Φωτισμένο**.
Για σαράντα περίπου χρόνια ο Βούδας διέσχιζε με τους μαθητές του ολόκληρη την περιοχή της μέσης λεκάνης του Γάγγη και έφτασε ως τις υπώρειες των Ιμαλαΐων κηρύττοντας ανεξαιρέτως σε φτωχούς και πλούσιους, σε δικαίους και αδίκους, σε σοφούς και αγράμματους και σε ανθρώπους από όλες τις κάστες. Χωρίς να στραφεί εναντίον των καστών, με τη στάση του ουσιαστικά τις κατήργησε. Ένα μεγάλο πλήθος από μαθητές τον ακολουθούσαν. Εξασφάλιζαν την τροφή τους με την επαιτεία και σε αντάλλαγμα πρόσφεραν τη διδασκαλία τους.

Ίδρυσε **μοναστήρια** κοντά σε πόλεις, μέσα σε ιδιωτικά δάση που του τα είχαν παραχωρήσει πλούσιοι οπαδοί και φίλοι του. Στην κοινότητα των μοναχών επικρατούσε πλήρης ισότητα. Η μόνη διαβάθμιση ήταν η αρχαιότητα προσχώρησης των μοναχών στην κοινότητα. Σύντομα ο Βούδας ίδρυσε και τάξη γυναικών μοναχών.

Στην ηλικία των 80, αισθάνθηκε τον επερχόμενο θάνατό του και θέλησε να επιστρέψει στην ιδιαίτερη πατρίδα του. Στο δρόμο της επιστροφής αρρώστησε και σταμάτησε εξαντλημένος στα περίχωρα μιας πόλης. Στον απαρηγόρητο μαθητή που τον φρόντιζε είπε: *«Αρκετά Άναντα, δεν πρέπει να θλίβεσαι και να θρηνείς! Δεν έχω ήδη επανειλημμένως κηρύξει ότι κάθε λύπη και κάθε χαρά μεταβάλλεται και χωρίζεται από μας και σ' άλλα μετατρέπεται; Πώς θα μπορούσε να περιμένει κανείς, ώστε αυτό που γεννιέται, που δημιουργείται, που είναι συνδεδεμένο με αιτίες και προορισμένο για τον θάνατο να μην πεθάνει; Αυτό είναι πράγμα αδύνατο»*. Τις τελευταίες στιγμές της ζωής του, ο Βούδας ρώτησε τους θλιμμένους μοναχούς του αν είχαν κάποια ερώτηση ή την ανάγκη να τους διασαφηνίσει κάποιο σημείο της διδασκαλίας διώχνοντας κάθε αμφιβολία. Απάντησαν πως δεν είχαν καμία. Τα τελευταία λόγια του Βούδα ήταν: *«Όλα τα σύνθετα πράγματα χάνονται. Αγωνιστείτε επιμελώς για την απελευθέρωσή σας»*. Στη συνέχεια, ειρηνικά έκλεισε τα μάτια του. Το σώμα του αποτεφρώθηκε και τα εναπομείναντα λείψανά του τοποθετήθηκαν σε **στούπες** που ανοικοδομήθηκαν προς τιμήν του.

Βουδιστικοί ναοί και αγάλματα

Χαρακτηριστικά δείγματα της βουδιστικής τέχνης σε όλες τις χώρες που επικράτησε ο Βουδισμός είναι οι **στούπες**. Πρόκειται για μεγαλοπρεπή και θολωτά μνημειακά κτίσματα, συνήθως με σχήμα κώδωνος, λωτού ή χρυσαλλίδας. Σε όλη την κεντρική και ανατολική Ασία δεσπόζουν σε ποικίλους ρυθμούς εντυπωσιακές και πολυώροφες **παγόδες**, καθώς και χαρακτηριστικοί βουδιστικοί ναοί και **μοναστήρια**.

Η χρυσή στούπα στη Σουενταγκόν (15ος αι.) στο Μυανμάρ είναι το χρυσό σήμα κατατεθέν του Βουδισμού, ένα θρησκευτικό και ταυτόχρονα εθνικό μνημείο. Θεωρείται ότι χτίστηκε πάνω από τα λείψανα του Βούδα.

Βουδιστικό μοναστήρι στο Θιβέτ

Αναρίθμητα είναι τα αγάλματα του Βούδα και σε όλα τα μεγέθη: από τις μινιατούρες που κοσμούν δωμάτια έως τα τεράστια γλυπτά, που στήθηκαν σε περίοπτα μέρη ή λαξεύτηκαν σε βράχους και βουνά. Για τον σκοπό αυτό χρησιμοποιήθηκαν όλα σχεδόν τα υλικά: ξύλο, πηλός, μάρμαρο, πολύτιμοι λίθοι, ορείχαλκος. Επίσης, διαμορφώθηκαν διάφοροι τύποι απεικόνισης του Βούδα: με γαλήνιο χαμόγελο και μεγάλη κοιλιά υποδηλωτική της αφθονίας, σε στάση διαλογισμού, καθισμένου πάνω σε λωτό κ.ά.

Πηγές / κείμενα

Η ιερή γραμματεία του Βουδισμού είναι μια απέραντη περιοχή, μια ολόκληρη βιβλιοθήκη κειμένων, προϊόν επίμονου και διεισδυτικού στοχασμού από τον 1ο αι. π.Χ. έως τον 8ο αι. μ.Χ.: **Τριπιτάκα** (Τρία καλάθια), **Κινεζική Τριπιτάκα, Θιβετιανή γραμματεία**.

Η ζωή του βουδιστή

Οι άνθρωποι πρέπει (α) να σέβονται κάθε μορφή ζωής και να αποφεύγουν την οποιαδήποτε βλάβη της, (β) να μην παίρνουν ό,τι δεν τους προσφέρεται, (γ) να απέχουν από κάθε μορφή ασέλγειας, (δ) να μην ψεύδονται και (ε) να μην πίνουν οινοπνευματώδη ποτά.

Οι μοναχοί οφείλουν να τηρούν πέντε ακόμη υποχρεώσεις: (στ) να τρώνε με μέτρο και όχι ύστερα από τις μεσημεριανές ώρες, (ζ) να μην παρακολουθούν χορούς, τραγούδια ή θεατρικές παραστάσεις, (η) να μη χρησιμοποιούν στεφάνια, αρώματα, κρέμες ή κοσμήματα, (θ) να αποφεύγουν τα ψηλά ή φαρδιά κρεβάτια, (ι) να μη δέχονται ως προσφορά από τους ανθρώπους χρυσό ή ασήμι.

Βασικό ιδανικό και χαρακτηριστικό γνώρισμα του Βουδισμού αποτελεί ο **μοναχισμός**. Άλλωστε ο ίδιος ο Βούδας υπήρξε ασκητής και ίδρυσε μοναχική

αδελφότητα, τη *Sangha*. Στις βουδιστικές χώρες ο αριθμός των μοναχών ήταν πάντα μεγάλος. Στο Θιβέτ υπήρξαν εποχές, κατά τις οποίες το ¼ του πληθυσμού ζούσε σε μοναστήρια. Ο μοναχός ονομάζεται *bhiksu*, δηλαδή επαίτης, ζητιάνος. Η Sangha, η βουδιστική μοναχική κοινότητα, παραμένει ο πυρήνας του βουδιστικού κόσμου και τα μοναστήρια οι πνεύμονες του Βουδισμού.

Ο Βούδας για τους πραγματικούς βραχμάνους

Δε γίνεται κανείς βραχμάνος απ' τις κοτσίδες, ούτε απ' την πατριά, ούτε απ' την κάστα. Όποιος έχει μέσα του την αλήθεια και τη δικαιοσύνη, αυτός είναι καθαρός, αυτός είναι βραχμάνος. Όποιος μένει χωρίς εχθρότητα ανάμεσα σ' αυτούς που είναι εχθρικοί, ήρεμος ανάμεσα σ' αυτούς που κραδαίνουν ραβδιά, χωρίς προσκόλληση ανάμεσα σ' αυτούς που προσκολλώνται στα αντικείμενα των αισθήσεων, αυτόν τον αποκαλώ βραχμάνο.

Vinayapitaka / *το καλάθι της μοναστικής πειθαρχίας*

Λατρευτικές πρακτικές

Από χώρα σε χώρα και κυρίως από σχολή σε σχολή, εμφανίζονται πολλές ιδιοτυπίες στη λατρευτική ζωή του Βουδισμού. Η αντιπροσωπευτικότερη μορφή της βουδιστικής θρησκευτικότητας είναι ο **διαλογισμός** και ο **αυτοβυθισμός**, μια μέθοδος που ο Βουδισμός κληρονόμησε από την ινδική παράδοση και την ανέπτυξε ιδιαίτερα. Υπάρχουν βουδιστικές τελετουργίες στις οποίες οι συμμετέχοντες, καθώς διαλογίζονται, χρησιμοποιούν **μάνταλα** και **μάντρας**, τυποποιημένες δηλαδή ιερές φράσεις που συμπυκνώνουν μια αλήθεια. Για να γίνει σωστά ο διαλογισμός, απαιτείται η υπακοή σε έναν πεπειραμένο διδάσκαλο, γκουρού ή λάμα, που έχει παραλάβει αυτήν τη γνώση από άλλους γκουρού.

Η ευσέβεια και η λατρεία των Βουδιστών στρέφεται σε τρία κυρίως πράγματα: τα **ιερά λείψανα, το ιερό δέντρο «μπόντι»** και το **άγαλμα του Βούδα**. Και τα τρία δεσπόζουν σε κάθε βουδιστικό μοναστήρι.

Η δοξολογική αναφορά του ονόματος του Βούδα αποτελεί την αφετηρία κάθε λατρευτικής εκδήλωσης. Ως έκφραση ευσέβειας προσφέρονται λουλούδια, φώτα (καντήλια, κεριά), τροφές, ποτά και άλλα χρήσιμα πράγματα για τους μοναχούς. Βασικό στοιχείο της βουδιστικής ευσέβειας είναι η απαγγελία ιερών κειμένων και η προσεκτική ακρόαση κηρυγμάτων.

Ο Δαλάι Λάμα

Δαλάι Λάμα είναι ο τίτλος που δίνεται στον έναν από τους δύο ηγέτες του Θιβετιανού Βουδισμού. Ο σημερινός 14ος Δαλάι Λάμα, είναι ο **Τεντζίν Γκιάτσο**, που κέρδισε το Νόμπελ Ειρήνης το 1989 και είναι γνωστός για τον διαρκή του αγώνα υπέρ των Θιβετιανών μετά την κινεζική κατοχή, μέσα και έξω από το Θιβέτ. Έχει ταξιδέψει σε όλο τον κόσμο, υποστηρίζοντας την ανάγκη για την ευημερία των Θιβετιανών, διδάσκοντας Θιβετιανό Βουδισμό και μιλώντας για τη σημασία της συμπόνιας ως πηγής για μια ευτυχισμένη ζωή.

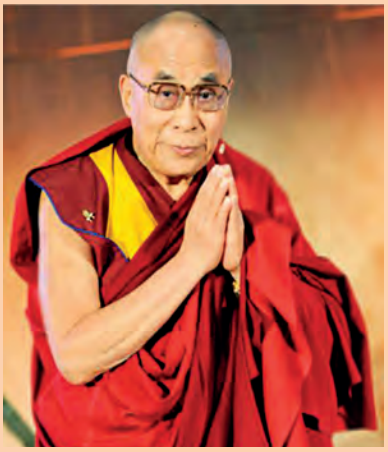

Δαλάι Λάμα (Tenzin Gyatso)

Όσο περισσότερο κατανοούμε ο ένας τη νοοτροπία του άλλου, τόσο πιο πολλά μπορούμε να μάθουμε ο ένας για τον άλλον. Και τόσο ευκολότερα μπορούμε να αναπτύξουμε τον σεβασμό και την ανεκτικότητα στη δική μας ζωή και στη συμπεριφορά μας προς αλλήλους. Αυτό οπωσδήποτε θα βοηθήσει στην αύξηση της ειρήνης και της φιλίας ανά τον κόσμο.

Γιορτές – προσκυνήματα

Οι περισσότερες μέρες που συμπίπτουν με πανσέληνο έχουν ορισθεί ως βουδιστικές γιορτές και είναι αφιερωμένες στην ανάμνηση ενός γεγονότος της ζωής του Βούδα ή της ιστορίας του Βουδισμού. Π.χ. η γιορτή **Βεσάκα** είναι αφιερωμένη στην ανάμνηση της γέννησης και του φωτισμού του Βούδα.

Προσφιλείς στους Βουδιστές είναι επίσης οι **αποδημίες σε ιερούς τόπους**, οι οποίες θεωρούνται ότι προσφέρουν πολλά ευεργετήματα στους προσκυνητές. Κατά την παράδοση, ο ίδιος ο Βούδας όρισε ως προσκυνήματα για τους πιστούς του τη γενέτειρά του, το Λουμπίνι του Νεπάλ, το ήρεμο πάρκο των ελαφιών κοντά στο Μπενάρες όπου κήρυξε πρώτη φορά κ.ά. Εκτός από τα προσκυνήματα στην Ινδία, στις διάφορες χώρες όπου επικρατεί ο Βουδισμός τα φημισμένα βουδιστικά μοναστήρια προσελκύουν χιλιάδες πιστούς.

Αποφθέγματα του Βούδα

- *Ζήσε τη ζωή σου με τον ίδιο τρόπο που θα ήθελες τα παιδιά σου να ζήσουν τη δική τους.*
- *Δεν θα τιμωρηθείς για το θυμό σου, θα τιμωρηθείς από το θυμό σου.*
- *Το να κρατάς θυμό είναι σαν να αρπάζεις ένα αναμμένο κάρβουνο για να το πετάξεις σε κάποιον. Αυτός που καίγεται είσαι εσύ.*
- *Να μη βυθίζεσαι στο παρελθόν, να μην κάνεις όνειρα για το μέλλον, να επικεντρώνεις τη σκέψη σου στην παρούσα στιγμή.*
- *Να είσαι ανοιχτός, και η ζωή θα είναι πιο εύκολη.*

Ένα κουταλάκι αλατιού σε ένα ποτήρι νερό κάνει το νερό να μην πίνεται. Ένα κουταλάκι αλατιού σε μια λίμνη δεν έχει καμιά σημασία.

- *Το κακό που κάνεις μένει σε σένα. Το καλό που κάνεις επιστρέφεις σε σένα.*

Οι έξι τυφλοί (λαϊκή ινδική αφήγηση από το Lokaprajna ptisutra)

Σε ένα χωριό της Ινδίας ζούσαν ένας τυφλός μαχαραγιά και πέντε σοφοί άνθρωποι, επίσης τυφλοί. Οι συγχωριανοί τους τους σέβονταν και τους βοηθούσαν. Επειδή ήταν τυφλοί και δεν μπορούσαν να δουν με τα μάτια τους τον κόσμο, χρησιμοποιούσαν όλες τις άλλες αισθήσεις τους και κυρίως τη φαντασία τους. Επίσης χρησιμοποιούσαν τα μάτια των άλλων, γι' αυτό άκουγαν προσεκτικά τις ιστορίες που τους έλεγαν. Άκουγαν και όσους είχαν ταξιδέψει σε μακρινές χώρες. Έτσι μπορούσαν να γνωρίσουν τον κόσμο και τη ζωή έξω από τον τόπο τους.
Οι πέντε σοφοί άκουγαν με ενδιαφέρον όλες τις ιστορίες, αλλά κυρίως εκείνες που αφορούσαν ελέφαντες. Ο πρώτος τυφλός φανταζόταν τον ελέφαντα σαν έναν τεράστιο βράχο. Ο δεύτερος τον φανταζόταν σαν έναν τεράστιο κορμό δέντρου, ο τρίτος πίστευε ότι μοιάζει με μεγάλο φίδι, ο τέταρτος με ιπτάμενο χαλί και ο πέμπτος με χοντρό σωλήνα.
Μια μέρα ένας ελέφαντας μπήκε με βήμα βαρύ στο χωριό και στάθηκε στην πλατεία. Όλοι έτρεξαν να δουν αυτό το τεράστιο και θορυβώδες πλάσμα φωνάζοντας: «Ένας ελέφαντας! Ένας ελέφαντας!» Ο μαχαραγιάς, μαζί με τους πέντε τυφλούς σοφούς, έφτασε στην πλατεία και ζήτησε να του τον περιγράψουν. Οι τυφλοί προχώρησαν για να δουν με τα μάτια της αφής το πλάσμα για το οποίο συζητούσαν και σκέφτονταν τόσο καιρό, και άρχισαν να το αγγίζουν.
Ο πρώτος ψηλάφισε την πλευρά του τεράστιου ζώου. «Ο ελέφαντας είναι ένας πολύ ψηλός βράχος με σκληρή επιφάνεια!» δήλωσε. Ο δεύτερος άντρας άγγιξε τα πόδια του ελέφαντα. «Είναι όπως τον φανταζόμουν, ένας τεράστιος κορμός δέντρου!» αναφώνησε. Ο τρίτος έπιασε την ουρά του. «Ο ελέφαντας είναι ένα τεράστιο φίδι», είπε. Ο τέταρτος τυφλός έπιασε το τεράστιο αυτί του ελέφαντα. «Πιστεύω ότι ο ελέφαντας είναι ένα μαγικό χαλί που μπορεί να πετάξει πάνω από τα βουνά και τα δάση!» δήλωσε ικανοποιημένος. Ο πέμπτος, που κατά σύμπτωση έπιασε την προβοσκίδα, απέρριψε όλα όσα είπαν οι προηγούμενοι και υποστήριξε ότι όλοι έκαναν λάθος και ότι στην πραγματικότητα ήταν ένας μεγάλος ελαστικός σωλήνας.
Ο μαχαραγιάς, που δεν μπορούσε να βγάλει άκρη, άκουσε έναν πιτσιρίκο να λέει: «Την αλήθεια θα τη βρεις, αν τη θέση σου αλλάξεις!» Τότε οι πέντε τυφλοί άλλαξαν θέσεις. Και τότε άρχισαν να μην είναι τόσο σίγουροι και να προβληματίζονται, ώσπου κατάλαβαν …
«Ο καθένας μας είχε ακουμπήσει μόνο ένα μέρος του ζώου και είδε αυτό που ήθελε να δει», είπε ο ένας. «Ο καθένας αναγνώρισε αυτό που σκεφτόταν από πριν», είπε ο άλλος. «Για να μάθουμε ποια είναι η αλήθεια, θα πρέπει να συνδέσουμε όλα τα κομμάτια», είπε ο τρίτος, κι έτσι συνέχισαν να συζητούν στο δρόμο για το σπίτι.
Ο μαχαραγιάς χαμογέλασε ευχαριστημένος, γιατί αναγνώρισε για άλλη μια φορά πόσο σοφοί ήταν οι πέντε τυφλοί που συνειδητοποίησαν ότι για να καταλάβουν την αλήθεια για τον ελέφαντα έπρεπε να δουν τόσο με τα δικά τους μάτια όσο και με τα μάτια του άλλου.

Chimo Iwagami, *τέως πρόεδρος της βουδιστικής Ομοσπονδίας*

Για τον Βουδισμό, το θεμέλιο της πραγματοποίησης της ειρήνης δεν έγκειται στην ισορρόπηση δυνάμεων, αλλά στην υπερνίκηση του φυσικού μας ενστίκτου να σκεπτόμαστε με όρους «εμείς και αυτοί».

Θρησκείες της Κίνας

ο Κομφουκισμός και ο Ταοϊσμός γεννήθηκαν γύρω στον 6ο π.Χ. αιώνα και από τότε δέσποσαν στο θρησκευτικό και κοινωνικό στερέωμα της Κίνας. Ιδρυτής του πρώτου ήταν ο Κομφούκιος και του δεύτερου ο Λάο-Τσε.

Κομφούκιος

Η ζωή του (551 π.Χ. – 479 π.Χ.)

Ο Κομφούκιος γεννήθηκε στην πόλη Τσούφου, στην κινεζική επαρχία Σαντόνγκ, σε μια περίοδο κοινωνικής αναρχίας και αβεβαιότητας. Ο πατέρας του ήταν ένας σοβαρός και γενναίος άνθρωπος με ευγενική καταγωγή. Ο Κομφούκιος ήταν μόλις τριών ετών, όταν πέθανε ο πατέρας του κι αναγκάστηκε να καλλιεργήσει τις ικανότητές του προκειμένου να αντιμετωπίσει την ανέχεια.

Παντρεύτηκε στα δεκαεννιά του χρόνια και απέκτησε έναν γιο και μία κόρη. Εργάστηκε ως υπάλληλος σε δημόσιες θέσεις (υπεύθυνος αποθηκών και επιθεωρητής δημοσίων αγροκτημάτων). Στα εικοσιτρία του χρόνια έχασε τη μητέρα του και αποσύρθηκε τρία χρόνια για να την πενθήσει. Το διάστημα αυτό ήταν μια περίοδος περισυλλογής και σπουδής. Αργότερα άρχισε να παραδίδει μαθήματα, με τα οποία απέκτησε σύντομα φήμη και διασυνδέσεις με αριστοκρατικούς κύκλους.

Το μεγαλύτερο μέρος της ζωής του το αφιέρωσε στη μελέτη, στη διδασκαλία και στα ταξίδια. Πολλοί νέοι συγκεντρώθηκαν κοντά του για να σπουδάσουν ιστορία, φιλοσοφία, ηθική και τις θεμελιώδεις αρχές σχετικά με τη διοίκηση και την κοινωνική συμπεριφορά. Λέγεται ότι οι μαθητές του έφταναν τους 3.000. Ο Κομφούκιος δεν έζησε με τους μαθητές του σε κοινότητα, όπως ο σύγχρονός του Βούδας στην Ινδία, κέρδισε όμως την αφοσίωση και τον σεβασμό τους. Βασική του μέθοδος διδασκαλίας ήταν οι ερωταποκρίσεις.

Ο Κομφούκιος δεν ίδρυσε νέα θρησκεία. Από πολύ νωρίς στη ζωή του κατάλαβε, ότι η μοναδική σωτηρία για τη ζωή των ανθρώπων ήταν η ριζική μεταρρύθμιση του συστήματος διακυβέρνησης της χώρας. Η εξουσία έπρεπε να περιέλθει στα χέρια φωτισμένων ηγετών και οι κρατικές υπηρεσίες να εκτελούνται από ηθικούς και ευσυνείδητους υπαλλήλους. Για την επίτευξη αυτού του σκοπού ο Κομφούκιος θεώρησε αναγκαία τόσο την αναζωπύρωση των παλιών παραδόσεων και εθίμων, που είχαν ατονήσει, όσο και την αποκατάσταση του ιερού κοινωνικού οργανισμού της αρχαίας εποχής.

Με μια μικρή ομάδα μαθητών του ταξίδεψε για δεκατέσσερα ολόκληρα χρόνια σε κινεζικά κρατίδια και έκανε επισκέψεις σε διάφορους ηγεμόνες επιδιώκοντας να τους επηρεάσει. Ήταν πια 67 ετών, όταν κλήθηκε να βοηθήσει στη διακυβέρνηση της χώρας. Οι μειωμένες του όμως δυνάμεις δεν του το επέτρεψαν. Έτσι, κατέφυγε στη διδασκαλία με σκοπό την αναμόρφωση και την ταξινόμηση του υλικού που είχε μαζέψει. Ο ίδιος έδωσε το διάγραμμα της

ζωής του με αυτά τα λόγια: «Στα δεκαπέντε μου χρόνια έβαλα την καρδιά μου στη σπουδή. Στα τριάντα είχα σταθεροποιηθεί γερά. Στα σαράντα δεν είχα πια αμφιβολίες. Στα πενήντα γνώριζα το θέλημα του Ουρανού. Στα εξήντα ήμουν έτοιμος να το αποδεχτώ. Στα εβδομήντα μπορούσα να ακολουθώ τις επιθυμίες της καρδιάς μου, χωρίς να καταπατώ το δίκαιο» (Ανάλεκτα 2, 4).

Το 482 π.Χ. έχασε τον μοναχογιό του και τον επόμενο χρόνο τον αγαπημένο του μαθητή, απώλειες που του στοίχισαν ιδιαίτερα. Τρία χρόνια μετά, στα 73 του, πέθανε κι ο ίδιος. Τον έθαψαν στη γενέτειρά του Τσου φου και πολλοί αφοσιωμένοι μαθητές του τον θρήνησαν επί τρία χρόνια.

Χρειάστηκαν μερικοί αιώνες για να αναγνωρισθεί η διδασκαλία του Κομφούκιου. Από το 141 π.Χ. με διάταγμα του κινέζου αυτοκράτορα ο Κομφουκιανισμός έγινε επίσημη θρησκεία και φιλοσοφία του κράτους. Το 59 μ.Χ. με αυτοκρατορικό διάταγμα ο Κομφούκιος έγινε αντικείμενο θρησκευτικής λατρείας. Με την πάροδο των αιώνων ανεγέρθηκαν ιερά σχεδόν σε κάθε πόλη προς τιμήν του μεγάλου δασκάλου. Από τότε ώς το 1912 η διδασκαλία του Κομφούκιου καθόριζε τους επίσημους θεσμούς της κινεζικής αυτοκρατορίας.

Η διδασκαλία του

Οι διδασκαλίες του Κομφούκιου είναι συγκεντρωμένες στα **Ανάλεκτα**, μια συλλογή από σκέψεις και απαντήσεις του σε ερωτήματα, που επιμελήθηκαν οι μαθητές του –πιθανόν και μαθητές των μαθητών του. Ο Κομφούκιος θεωρούσε την ανθρώπινη φύση αφετηριακά καλή, η οποία όμως χρειάζεται να διαπαιδαγωγηθεί για να καλλιεργήσει αυτήν τη φυσική της αγαθότητα. Επιδιώκοντας να διαμορφώσει ανθρώπους ευγενείς και αξιοπρεπείς, το βασικό του ενδιαφέρον ήταν οι **αρμονικές σχέσεις των ανθρώπων**. Η κατεξοχήν αρετή για τον Κομφούκιο είναι η **ανθρωπιά**, με την οποία συνδέονται άμεσα: α) η δικαιοσύνη, β) ο υιικός σεβασμός, γ) η αδελφική στοργή, δ) η πιστότητα και η αμοιβαιότητα στις σχέσεις, που καθορίζεται από την προτροπή: *«Μην κάνεις στους άλλους ό,τι δε θα ήθελες να κάνουν σε σένα»* και ε) οι ευγενικοί τρόποι. Οι αρετές αυτές αποτελούν γνώμονα για την ορθή συμπεριφορά στις πέντε βασικές ανθρώπινες σχέσεις: ηγεμόνα με υπηρέτη, πατέρα και γιου, άντρα και γυναίκας, γέρου και νέου, φίλου προς τον φίλο.

Ο Κομφούκιος δεν μπορεί να θεωρηθεί θρησκευτικός ηγέτης, αλλά **ηθικοδιδάσκαλος**. Αντιμετώπισε τη θρησκεία ως απαραίτητο στοιχείο για την τάξη μέσα στο κράτος και την κοινωνία. Αποδέχθηκε την πατροπαράδοτη κινεζική ευσέβεια, με τη βεβαιότητα ότι υπάρχει στο σύμπαν μια υπέρτατη δύναμη που στηρίζει τη δικαιοσύνη και την αρμονία, και στερέωσε τη διάχυτη κινεζική πίστη στον Ουρανό και τα *προγονικά πνεύματα*. Ο Ουρανός, ως υπέρτατη ύπαρξη, καθορίζει τις ηθικές εντολές για τους ανθρώπους και τον σκοπό και τον προορισμό του κόσμου. Αυτόν τον **δρόμο του Ουρανού (Τάο)** οφείλουν να βαδίζουν όλοι οι άνθρωποι. Αληθινή ζωή σημαίνει ζωή με το θέλημα του Ουρανού. Άλλωστε ο Κομφούκιος πίστευε ότι από τον Ουρανό είχε λάβει κι ο ίδιος την αποστολή του.

Από τα Ανάλεκτα του Κομφούκιου

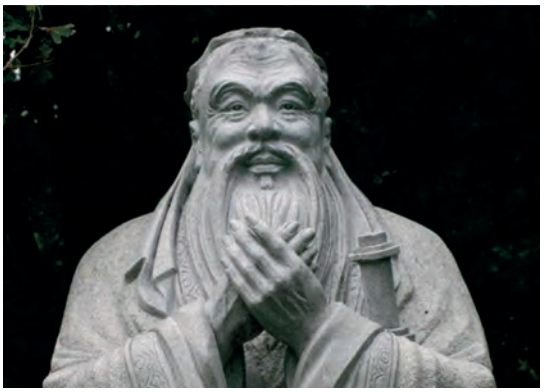

- *Ο Τσι Τσαγκ ρώτησε τον Κομφούκιο για την τέλεια ανθρωπιά [ρεν]. Είπε ο Κομφούκιος: «Όποιος μπορεί να πραγματώνει οπουδήποτε τις Πέντε Αρετές, είναι τέλειος άνθρωπος». Παρακάλεσε να τις ακούσει. Είπε ο Κομφούκιος: «Σεβασμός, γενναιοδωρία, ειλικρίνεια, εξυπνάδα, ευσπλαχνία: Σεβαστικός; Δεν ταπεινώνεσαι. Γενναιόδωρος; Κερδίζεις το πλήθος. Ειλικρινής; Σ' εμπιστεύονται οι άνθρωποι. Έξυπνος; Επιτυγχάνεις πολλά. Ευσπλαχνικός; Αρκεί αυτό για να 'χεις στην υπηρεσία σου άλλους».*
- *«Ο άριστος είναι σταθερός γιατί έχει αρχές, όχι γιατί έχει πείσμα».*
- *«Ό,τι αναζητεί ο άριστος στον εαυτό του, ο μικρός άνθρωπος το αναζητεί στους άλλους».*

Μνημεία

Τα κτήρια του Κομφουκισμού είναι αφιερωμένα κυρίως στη μνήμη του Κομφούκιου. Η πόλη Τσού-φου είναι γεμάτη με πολιτιστικά κειμήλια, από τα οποία τα πιο γνωστά είναι ο Ναός του Κομφούκιου, το Νεκροταφείο του Κομφούκιου και η Οικογενειακή Έπαυλη του Κομφούκιου. Πρόκειται για μνημεία Παγκόσμιας Πολιτιστικής Κληρονομιάς.

Λάο-Τσε

Η ζωή του (6ος αι. π.Χ.)

Πρόκειται για μια θρυλική κινεζική προσωπικότητα του 6ου αι. π.Χ. και το όνομά του σημαίνει ο **γερο-διδάσκαλος**. Είναι τόσο λίγα και αμφιλεγόμενα τα στοιχεία που αναφέρονται σχετικά με τη ζωή του, ώστε να αμφισβητείται το αν υπήρξε ιστορικό πρόσωπο. Ωστόσο, οι περισσότεροι μελετητές δέχονται ότι ο πυρήνας του βιβλίου **Τάο Τε Τσινγκ** ή **Κινγκ**, που συνδέθηκε με το όνομά του πρέπει να αποδοθεί σε μια πολύ σημαντική ιστορική μορφή, την οποία ταυτίζουν με τον Λάο-Τσε.

Στη βιογραφία του που συντέθηκε γύρω στο 100 π.Χ., λέγεται ότι γεννήθηκε το 604 π.Χ. σε ένα χωριό της επαρχίας Χου, στη νότια Κίνα. Είχε θέση αρχειοφύλακα, ίσως ιστοριογράφου, στο παλάτι. Απογοητευμένος από την παρακμή του αυτοκρατορικού οίκου εγκατέλειψε στα γεράματά του τη θέση και την πατρίδα του και έφυγε προς τα δυτικά της Κίνας. Κατά τη βιογραφία του, στο φυλάκιο των συνόρων ο αξιωματικός της φρουράς τον παρακάλεσε, προτού να εγκαταλείψει τη χώρα, να του αφήσει γραπτή τη διδασκαλία του. Ο γερο-διδάσκαλος εκπλήρωσε την επιθυμία του αξιωματικού και έγραψε ένα βιβλίο σε δύο τμήματα, στο οποίο ανέπτυξε τη διδασκαλία του για

το **Τάο** και την **Τε** σε 5000 λέξεις. Έπειτα έφυγε και κανείς δε γνωρίζει τι απέγινε. Παραδόσεις αναφέρουν ότι έζησε ως ερημίτης μέχρι τα βαθιά γεράματα. Ωστόσο, όσο ομιχλώδης είναι η ιστορία του, τόσο λαμπερό εμφανίζεται το πρόσωπό του μέσα στους ταοϊστικούς θρύλους. Στις κινεζικές απεικονίσεις παρουσιάζεται σαν γέρος με πρόσωπο μικρού παιδιού. Ο θρύλος τον θέλει να γεννιέται ώριμος γέροντας. Η μορφή του Λάο-Τσε δεν έπαψε να είναι σεβαστή σε όλα τα στρώματα της κινεζικής κοινωνίας. Για τον λαό έγινε άγιος και θεοποιήθηκε. Μια επιγραφή του 165 μ.Χ. τον περιγράφει *«συναιώνιο με τα φωτεινά σώματα»*, δηλαδή τον ήλιο, τη σελήνη, τα άστρα.

Το βιβλίο που «έγραψε» είναι το περίφημο **Τάο-τε-Τσινγκ** ή **Κινγκ**, το πιο βαθύ και αινιγματικό κείμενο της κινεζικής γραμματείας. Είναι γραμμένο σε έμμετρο και πεζό συγχρόνως λόγο με απλή και λακωνική έκφραση και διαιρείται σε 81 κεφάλαια. Στο βιβλίο συγκεντρώνεται η αποφθεγματική σοφία των προηγούμενων διδασκάλων για το Τάο και γίνεται πλούσια χρήση της λαϊκής θυμοσοφίας.

Η διδασκαλία του Τάο

Το σύμβολο του γιανγκ και γιν που παίζει σπουδαίο ρόλο στην κινεζική σκέψη.

Δεν υπάρχει αντίστοιχη ελληνική λέξη για τη μετάφραση του όρου Τάο. Το Τάο είναι αθέατο, άφατο, ασύλληπτο, απρόσωπο. Όλα δημιουργούνται από το Τάο και επιστρέφουν σε αυτό.

Επίσης, υπάρχουν κάποιες αρχέγονες δυνάμεις, το **Γιανγκ** και το **Γιν**, οι οποίες είναι αντίθετες, αλλά αλληλοσυμπληρώνονται. Οι δυνάμεις αυτές είναι η φωτεινή και η σκοτεινή δύναμη, το θετικό και το αρνητικό, το αρσενικό και το θηλυκό, ο ουρανός και η γη, το χρονικό και το τοπικό. *«Ένα μέρος γιν και ένα μέρος γιανγκ, αυτό είναι το Τάο»*. Από την κίνηση και την αντίθεση του γιανγκ και του γιν προήλθε το κάθε τι στον κόσμο.

Ο Λάο-Τσε κράτησε αρνητική στάση στη γνώση, τη δράση, τη δόξα, τον πλούτο. Αναγνωρίζοντας ότι υπάρχει μια απόλυτη **ενότητα στο σύμπαν**, ακολούθησε μια ασκητική στάση. Η **απλότητα** γι' αυτόν είναι το ιδανικό. Θέλει τον άνθρωπο ταπεινό, πράο κι ευχαριστημένο με τα λίγα. Η στάση που προτείνει είναι αυτή της απάθειας και ησυχίας. Η επιστροφή στη φύση και η εγκατάλειψη του τεχνητού και συμβατικού πολιτισμού θα οδηγήσει τα πράγματα και τις συνθήκες του κόσμου να κυβερνώνται από μόνα τους, ήρεμα και αυθόρμητα. Η περίφημη θέση του, το *γου γουέι* (απραξία), θα μπορούσε να συνοψιστεί στην παρότρυνση *«μην κάνεις τίποτε»* ή *«κάνε το κάθε τί μην κάνοντας τίποτε»*.

Αμφισβήτησε τη σημασία της ανθρώπινης σοφίας και της πολιτικής επιβολής, εξύμνησε το αυθόρμητο, το φυσικό. Το ιδεώδες των ταοϊστών ήταν μια μικρή πολιτεία-κράτος που δεν κάνει πολέμους. Έδειξε το παράλογο, τη ματαιότητα και τους κινδύνους που κρύβονται πίσω από τον εγωισμό, τους τύπους και την υπερβολική οργάνωση.

Από το Τάο Τε Τσινγκ ή Κινγκ

Έχω τρεις θησαυρούς και τους φυλάω καλά.
Ο πρώτος είναι η συμπόνια,
ο δεύτερος η λιτότητα, και ο τρίτος
να μην είμαι πρώτος και καλύτερος.
Μονάχα ο συμπονετικός μπορεί να είναι γενναίος
και όποιος είναι λιτός μπορεί να είναι γενναιόδωρος
και μόνον όποιος δεν τολμά να πάρει την πρώτη θέση
μπορεί να γίνει πρώτος στο κράτος.
Σήμερα οι άνθρωποι είναι γενναίοι χωρίς να είναι συμπονετικοί,
γενναιόδωροι χωρίς να είναι λιτοί
και ορμούν μπροστά χωρίς να συλλογίζονται τους πίσω.
Αυτός είναι ο δρόμος του θανάτου.
Ο συμπονετικός άνθρωπος νικά στις μάχες του
και σώζει ό,τι υπερασπίζεται με αγάπη.

Όταν γεννιέται ο άνθρωπος είναι τρυφερός και αδύναμος,
όταν πεθαίνει είναι σκληρός και αλύγιστος.
Έτσι είναι όλα τα πράγματα.
Τα δέντρα και τα φυτά όσο ζουν είναι ευλύγιστα και τρυφερά
κι όταν πεθαίνουν γίνονται ξερά και σκληρά.
Το σκληρό και το αλύγιστο
είναι σύντροφοι του θανάτου.
Το τρυφερό και το αδύνατο
είναι σύντροφοι της ζωής.
Το αλύγιστο όπλο σπάει
και το σκληρό δέντρο θα κοπεί.
Γι' αυτό ό,τι είναι σκληρό και μεγάλο
θα ριχτεί κάτω,
κι ό,τι είναι ευλύγιστο και αδύνατο
θ' ανέβει ψηλά.

Η λέξη σοφός στα κινέζικα

Δώσε παντού ζωή και τροφή. Ό,τι δημιουργείς μη το κατέχεις. Μη προσδοκάς ανταμοιβή απ' ό,τι ωφελείς. Γίνε οδηγός, μην είσαι αφέντης. Αυτή είν' η αληθινή αρετή.

Κομφούκιος και Λάο Τσε:
δυο αλληλοσυμπληρούμενες πλευρές του κινεζικού χαρακτήρα

Όσο διαφορετικούς δρόμους κι αν ακολουθούν οι ιδέες του Κομφούκιου και του Λάο-Τσε, εντούτοις, και οι δύο στοχαστές συμφωνούν στον τονισμό της **αξίας του μέτρου**, υπογραμμίζοντας ότι τα άκρα φέρουν το αντίθετο από αυτό που επιδιώκεται. Συχνά οι απόψεις του Ταοϊσμού και του Κομφουκιανισμού αλληλοσυμπληρώνονται.

Κινέζικες γιορτές γεμάτες χρώματα και συμβολισμούς

Η κινέζικη Πρωτοχρονιά

Είναι η πιο σημαντική από τις παραδοσιακές κινεζικές γιορτές. Περιλαμβάνει μια μεγάλη περίοδο εορτασμών που αρχίζουν την πρώτη ημέρα του κινέζικου ημερολογίου, και ολοκληρώνονται με τη **γιορτή των φαναριών**, τη δέκατη πέμπτη μέρα.

Ο χορός του δράκου

Ο δράκος είναι το κατεξοχήν συμβολικό μυθικό ζώο των Κινέζων. Είναι το σύμβολο του Γιανγκ, της αρσενικής δύναμης, γι' αυτό και είναι το συμβολικό ζώο του αυτοκράτορα. Συνδέεται με το νερό, που εξασφαλίζει τη γονιμότητα, με τη βροχή, τα ποτάμια και την Ανατολή. Σαν χρυσός δράκος σχετίζεται με τον ήλιο. Σαν ασημένιος δράκος σχετίζεται με τη σελήνη. Στις αρχές Ιουνίου λαμβάνει χώρα η «Γιορτή του δράκου», οπότε και τελούνται οι χοροί του δράκου.

Ο γιος και το άλογο (Λαϊκό κινεζικό παραμύθι)

Σ' ένα χωριό της Κίνας ζούσε ένας αγρότης που είχε έναν γιο και ένα άλογο. Ήταν ευχαριστημένος, γιατί είχε βοήθεια σε όλες τις δουλειές του σπιτιού: στα κτήματα, στο κόψιμο και στο φόρτωμα των ξύλων το χειμώνα, στο μάζεμα και στο κουβάλημα των φρούτων το καλοκαίρι. Μια μέρα ο γιος, που ήταν στα χωράφια, άφησε το άλογο ελεύθερο για να βοσκήσει. Όταν το φώναξε για να το φορτώσει και να γυρίσουν στο σπίτι, το άλογο είχε εξαφανιστεί. Το παλικάρι στενοχωρημένο γύρισε στο σπίτι και είπε στον πατέρα του τι συνέβη. Τα νέα κυκλοφόρησαν γρήγορα σε όλο το χωριό. Την άλλη μέρα όλοι οι συγχωριανοί πήγαν στο σπίτι του άτυχου αγρότη και του είπαν στενοχωρημένοι: «Πω πω, τι άτυχος που είσαι! Τώρα πώς θα κάνεις τις δουλειές σου;» Ο αγρότης, ψύχραιμος τους απάντησε: «Θα δούμε… Ένα είναι σίγουρο, ότι όλα είναι περαστικά».

Πρωί πρωί την άλλη μέρα, ο γιος βγήκε να ψάξει το άλογο. Έψαχνε για μέρες, αλλά μάταια. Ώσπου μια μέρα έκπληκτος είδε μπροστά του το άλογό του να είναι περιτριγυρισμένο από καμιά δεκαριά άγρια άλογα. Χωρίς να πλησιάσει πολύ, σφύριξε στο άλογό του, που ήρθε αμέσως κοντά του. Το παλικάρι πήδηξε γρήγορα πάνω στην πλάτη του αλόγου και άρχισε να τρέχει προς το σπίτι. Παραξενεμένος από το θόρυβο πολλών ποδοβολητών, γύρισε και είδε τα άγρια άλογα να τον ακολουθούν. Έφτασε τρέχοντας στο στάβλο, άνοιξε την πόρτα και μαζί με το άλογό του μπήκαν και τα δέκα άγρια άλογα.

Το παλικάρι χαρούμενο έτρεξε στο σπίτι και είπε στον πατέρα του τι συνέβη. Τα νέα κυκλοφόρησαν γρήγορα σε ολόκληρο το χωριό. Την άλλη μέρα όλοι οι συγχωριανοί πήγαν στο σπίτι του τυχερού αγρότη και του είπαν χαρούμενοι: «Πω πω, τι τυχερός που είσαι! Τώρα θα κάνεις τις δουλειές σου εύκολα και θα γίνεις πλούσιος πουλώντας τα άλογα». Ο αγρότης, ψύχραιμος, τους απάντησε. «Θα δούμε… Ένα είναι σίγουρο, ότι όλα είναι περαστικά».

Τις επόμενες μέρες ο γιος προσπαθούσε να εξημερώσει τα άλογα. Πέρασαν αρκετές ημέρες και νύχτες μέχρι να τα καταφέρει, αλλά ήταν ευχαριστημένος γιατί του έμενε να εξημερώσει μόνο ένα άλογο, το πιο ατίθασο. Αφού παιδεύτηκε όλη μέρα, κατάφερε επιτέλους να το ιππεύσει. Ενθουσιασμένος άρχισε να φωνάζει απ' τη χαρά του. Το άλογο τρόμαξε και πέταξε τον αναβάτη του κάτω. Το παλικάρι κατάλαβε από τους πόνους ότι έσπασε το πόδι του. Έτσι καβάλα στο άλογό του γύρισε στο σπίτι στενοχωρημένο και διηγήθηκε στον πατέρα του τι είχε συμβεί. Γρήγορα τα νέα μαθεύτηκαν σε όλο το χωριό. Την άλλη μέρα οι συγχωριανοί στενοχωρημένοι είπαν στον αγρότη: «Πω πω, τι άτυχος που είσαι! Τώρα ποιος θα σε βοηθάει στις δουλειές σου;» Ο αγρότης, ψύχραιμος, τους απάντησε: «Θα δούμε… Ένα είναι σίγουρο, ότι όλα είναι περαστικά».

Δεν πέρασε πολύς καιρός, όταν κηρύχτηκε πόλεμος με τη γειτονική χώρα. Ήρθαν οι αξιωματικοί να επιστρατεύσουν τους νέους άντρες του χωριού για να πάνε στον πόλεμο. Το γιο του αγρότη δεν τον πήραν, γιατί ήταν τραυματισμένος. Όταν το έμαθαν οι συγχωριανοί πήγαν στο σπίτι του και του είπαν: «Πω πω, τι τυχερός που είσαι! Μόνο ο δικός σου γιος δεν πήγε στον πόλεμο». Ο αγρότης, ψύχραιμος τους απάντησε: «Θα δούμε… Ένα είναι σίγουρο, ότι τη μια μέρα μπορεί να είμαστε τυχεροί και την άλλη άτυχοι. Και τα δύο είναι περαστικά. Σημασία έχει να καλωσορίζουμε και τα δύο και να πιστεύουμε ότι η ζωή κρατάει πάντα ένα δώρο στο χέρι της, είτε μπορούμε να το αναγνωρίσουμε είτε όχι».

Ο χαιρετισμός Νάμαστε

Το «Νάμαστε» είναι ο κατεξοχήν χαιρετισμός ή αποχαιρετισμός που χρησιμοποιείται στο Νεπάλ και στην Ινδία. Η κυριολεκτική σημασία του είναι «υποκλίνομαι σε σένα», από τη σανσκριτική λέξη «νάμας» που σημαίνει υπόκλιση, προσκύνημα, ευλαβής χαιρετισμός και το «τε» που σημαίνει σε σένα. Γίνεται με μια ελαφριά υπόκλιση με τις παλάμες και τα δάχτυλα ενωμένα με φορά προς τα πάνω, μπροστά στο στήθος. Ο χαιρετισμός αυτός σπάνια συνοδεύεται από λόγια. Θεωρείται ευγενική χειρονομία και περιέχει πολλά νοήματα, όπως: «χαιρετίζω τον θεό μέσα σου», «αναγνωρίζω ότι όλοι είμαστε ίσοι», *«όλο το σύμπαν ζει μέσα σου», «το φως του θεού μέσα μου χαιρετίζει το φως του θεού μέσα σου», «το πνεύμα σου ενώνεται με το πνεύμα μου».*

Προτάσεις για εργασίες και δραστηριότητες στην τάξη

ΙΝΔΟΪΣΜΟΣ

1. «Ατελιέ»: Αποδώστε εικαστικά (ζωγραφική, κολλάζ, κατασκευή) μια σκηνή από τη διήγηση του Ράμα και της Σίτα.
2. Σε κάθε πτυχή της ινδοϊστικής θρησκευτικότητας κεντρική θέση έχει η φύση (φυτά, ζώα, βουνά, ποτάμια). Βρείτε παραδείγματα.
3. Εργασία σε ομάδες: Με βάση τις πληροφορίες για τους γκουρού και την ιστορία της Maa προσπαθήστε να αναγνωρίσετε ποια στάση ζωής προτείνουν.
4. Εργασία σε ομάδες: Περιγράψτε τις βασικές λατρευτικές πρακτικές ενός Ινδοϊστή και εξηγήστε τη σημασία τους για τη ζωή του.

ΒΟΥΔΙΣΜΟΣ

1. Με τη μέθοδο του αυτοσχεδιασμού και σε συνεργασία με τον/την διπλανό/ή σας ζωντανέψτε το διάλογο που φαντάζεστε ότι έγινε μεταξύ του Σιντάρτα με τον ασκητή.
2. Ο Σιντάρτα μετά από χρόνια σκληρής άσκησης βρέθηκε στο δίλημμα: σκληρή άσκηση ή ζωή χωρίς ακρότητες; (Τεχνική: «Κύκλος συνείδησης»)
3. Εργασία σε ομάδες: Εντοπίστε στα κείμενα και στις εικόνες, στοιχεία που φανερώνουν τον ρόλο του μοναχισμού στον Βουδισμό.
4. Εργασία σε ομάδες: Αποδώστε ένα απόφθεγμα του Βούδα με την τεχνική «Δυναμική Εικόνα».
5. Σε συνεργασία με τον/την διπλανό/ή σας να επισημάνετε την αλήθεια ζωής που αναδεικνύεται μέσα από την αφήγηση «οι έξι τυφλοί». Αναγνωρίστε τη σχέση της με τη ζωή και τη διδασκαλία του Βούδα.

ΚΟΜΦΟΥΚΙΟΣ / ΛΑΟ ΤΣΕ

1. Εργασία σε ομάδες: Εντοπίστε στα κείμενα στοιχεία που αποδεικνύουν το σημαντικό ρόλο του Κομφούκιου και του Λάο Τσε στη θρησκευτική και κοινωνική ζωή των Κινέζων.
2. Σε συνεργασία με τον/την διπλανό/ή σας αναγνωρίστε και αποτιμήστε τις αξίες ζωής που προβάλλονται από τα *Ανάλεκτα* και από το *Ταό Τε Τσίνγκ*.
3. Εργασία σε ομάδες: Με τη μέθοδο του αυτοσχεδιασμού παρουσιάστε μια σκηνή από το παραμύθι «Ο γιος και το άλογο». Στη συζήτηση που ακολουθεί αναγνωρίστε αξίες του Τάο.
4. Φανταστείτε ότι έχετε μπροστά σας τον μικρό Ινδό της φωτογραφίας και σας χαιρετά. Τι συναισθήματα σας προκαλεί; Με ποιον χαιρετισμό από τη δική σας παράδοση θα απαντούσατε;

- Δημιουργήστε έναν κατάλογο με κοινά στοιχεία των θρησκειών της Ανατολής.
- Πολλοί σύγχρονοι Ευρωπαίοι έλκονται από τις ανατολικές θρησκείες. Παρουσιάστε παραδείγματα και εξηγήστε τις αιτίες.
- Διοργανώστε στο σχολείο μια μέρα γνωριμίας με τις θρησκείες (φαγητό, μουσική και τραγούδια, χορός, αφηγήσεις, προβολές κ.α.)

Πηγές εικονιστικού και λοιπού βοηθητικού υλικού

ΠΗΓΕΣ

Αγία Γραφή, Ελληνική Βιβλική Εταιρία, Αθήνα 1997.

Αγίου Πορφυρίου Καυσοκαλυβίτου, *Βίος και Λόγοι*, εκδ. Ι.Μ. Χρυσοπηγής, Χανιά [11]2013.

Αγίου Φραγκίσκου της Ασίζης Άπαντα. Αποτυπώσεις πνευματικής ζωής, Εισαγωγή-μτφρ.-σχόλια Π. Αρ. Υφαντής, εκδ. Μαΐστρος 2010.

Αμμιανός Μαρκελλίνος, *Η ζωή και το έργο του Ιουλιανού. Ιστορία 353-378 μ.Χ.*, εκδ. «Εύανδρος», Αθήνα 2010.

Άννα Κομνηνή, *Αλεξιάς*, εκδ. Γεωργιάδη, Αθήνα.

Αυγουστίνος Ιππώνος, *Εξομολογήσεις*, μτφρ. Φρ. Αμπατζοπούλου, εκδ. Πατάκη, Αθήνα τ. 1 1999, τ. 2 [2]2000.

Βασίλειος Καισαρείας, *Ασκητικαί Διατάξεις*: PG 31, 1321-1428.

Ο ίδιος, *Προς πλουτούντας*: PG 31, 277-304.

Ο ίδιος, *Προς τους νέους όπως αν εξ ελληνικών ωφελοίντο λόγων*: PG 31, 563-590.

Ο ίδιος, *Ότι ουκ εστιν αίτιος των κακών ο Θεός*: PG 31, 329-354.

Γρηγόριος Ναζιανζηνός, *Κατά Ιουλιανού Α΄*: PG 35, 531-664.

Ο ίδιος, Εις εαυτόν: PG 35, 827-832.

Ο ίδιος, *Περί φιλοπτωχείας λόγος:* PG 35, 857-910.

Ο ίδιος, *Επιτάφιος εις Μέγαν Βασίλειον:* PG 36, 493-606.

Γρηγόριος Νύσσης, *Τι των Χριστιανών όνομα ή επάγγελμα*: PG 46, 237-250.

Ο ίδιος, *Περί θεότητος Υιού και Πνεύματος λόγος*: PG 46, 553-576.

Δαυΐδ Παφλαγόνος, *Βίος Ιγνατίου Αρχιεπισκόπου Κωνσταντινουπόλεως* : PG 105, 487-574.

Ειρηναίος Λυώνος, *Έλεγχος και ανατροπή της ψευδωνύμου γνώσεως*: PG 7, 433-1224.

Ευσέβιος Καισαρείας, *Εκκλησιαστική Ιστορία*: PG 20, 45-906.

Ο ίδιος, *Εις τον βίον Κωνσταντίνου*: PG 20, 905-1316.

Ο ίδιος, *Εις τον Κωνσταντίνον Τριακονταετηρικός*: PG 20, 1315-1440.

Θεία Λειτουργία του Μ. Βασιλείου: *Ιερατικόν*, επιμ. Κων. Παπαγιάννη, εκδ. Αποστολική Διακονία της Εκκλησίας της Ελλάδος, Αθήνα 2002[4], σ. 147-181.

Θεία Λειτουργία του Χρυσοστόμου: Ιερατικόν, επιμ. Κων. Παπαγιάννη, εκδ. Αποστολική Διακονία της Εκκλησίας της Ελλάδος, Αθήνα 2002[4], σ. 109-144.

Ιουλιανός, Άπαντα 3. *Κατά Γαλιλαίων Α΄* - Επιστολές, μτφρ. Θ. Γ. Μαυρόπουλος, Βουρνάς, εκδ. Ζήτρος, Θεσσαλονίκη 2012.

Ιουστινιάνειος Κώδιξ, *Corpus Iuris Civilis*, εκδ. Hugues de la Porte, Lione 1560.

Ιουστινιανός, *Νεαραί*: *μετά παραπομπών εις τα σχετικά χωρία των Βασιλικών και της Εξαβίβλου του Αρμενοπούλου*, Τύποις Εκδοτικής Εταιρείας, Αθήνα 1898.

Ιουστίνος, *Απολογία Α΄:* PG 6, 396A , 416C-420B.

Ο ίδιος, *Απολογία Β΄*: PG 6, 441-470.

Ισαάκ του Σύρου, *Τα σωζόμενα ασκητικά*, μτφρ. Καλλινίκου Παντοκρατορινού, Θεσσαλονίκη 1976 (φωτοτυπική ανατύπωση της εκδόσεως 1871).

Ιωάννης Χρυσόστομος, *Λόγος εις τον μακάριον Βαβύλαν* : PG 50, 527-534.

Ο ίδιος, Περί του μη δημοσιεύειν τα αμαρτήματα των αδελφών, μηδέ κατεύχεσθαι των εχθρών: PG 51, 353-364.

Κλήμης Αλεξανδρεύς, *Στρωματείς*: PG 8, 685-1382.

Μάξιμος ο Ομολογητής, *Περί αγάπης εκατοντάδες α΄- δ΄*: Φιλοκαλία Β΄, 4-51.

Παλλάδιος Ελενουπόλεως, *Λαυσαϊκή Ιστορία*: PG 34, 1001-1260.

Συνέχεια Θεοφάνη, *Corpus scriptorum historiae byzantinae*, επιμ. Niebuhr Barthold Georg, τ. 45, εκδ. E. Weberi, Bonnae 1838.

Τάκιτος, *Χρονικά*, Εισαγωγή-μτφρ.-σχόλια Ν. Πετρόχειλος, εκδ. ΜΙΕΤ, Αθήνα 2012.

Τερτυλλιανός, *Απολογητικός*, Εισαγωγή-μτφρ.-σχόλια Α. Θεοδωράκης, εκδ. Κάκτος, Αθήνα 2004.

ΘΕΟΛΟΓΙΚΕΣ ΜΕΛΕΤΕΣ / ΔΟΚΙΜΙΑ

Αγουρίδης Σ., *Ο Χριστιανισμός έναντι Ιουδαϊσμού και Ελληνισμού κατά τον Β΄ αι. μ.Χ.*, εκδ. Ελληνικά Γράμματα, Αθήνα 1997.

Αρχ. Τιράνων Αναστάσιος (Γιαννουλάτος), *Θεός εφανερώθη εν σαρκί…*, εκδ. Μαΐστρος, Αθήνα 2006.

Αργυρίου Αστ., *«Έκκλησία, Οίκουμένη, Πολιτική», στο Χαριστήρια στον Μητροπολίτη Αδριανουπόλεως Δαμασκηνό*, Αθήνα, 2007.

Αρχιμ. Σωφρόνιος, *Ο Γέροντας Σιλουανός* του Άθω, Ι.Μ. Τιμίου Προδρόμου του Έσσεξ, 1978

Οικουμενικός Πατριάρχης Βαρθολομαίος, Συνάντηση με το Μυστήριο. *Μια σύγχρονη ανάγνωση της Ορθοδοξίας*, μτφρ. Πολυξένη Τσαλίκη- Κιοσόγλου, εκδ. Ακρίτας, Αθήνα 2011.

Αρχιμ. Βασίλειος (Γοντικάκης), *Λειτουργικός τρόπος*, Ι.Μ. Ιβήρων, Άγιον Όρος 2000.

Ο ίδιος, *Φως Χριστού φαίνει πάσι*, εκδ. Ι.Μ. Ιβήρων / Αρμός, Καρυές 2002.

Ο ίδιος, *Το Κάλλος θα σώση τον κόσμο*, εκδ. Ι.Μ. Ιβήρων, Άγιον Όρος 2005.

Garile A., «Ο αυτοκράτορας, οι σύνοδοι και η εκκλησιαστική τάξη», στο Π. Υφαντής (επιμ.), *Χριστιανικός βίος και πολιτική εξουσία*, εκδ. Αρμός, Αθήνα 2015, σ. 117-127.

Γλύκατζη-Αρβελέρ Ε., *Η πολιτική ιδεολογία της Βυζαντινής Αυτοκρατορίας*, μτφρ. Τ. Δρακοπούλου, εκδ. Ψυχογιός, Αθήνα [4]1992.

Η ίδια, *Πόσο ελληνικό είναι το Βυζάντιο; Πόσο βυζαντινοί οι Νεοέλληνες;*, εκδ. Gutenberg, Αθήνα 2016.
Ιστορία του Ελληνικού Έθνους, τμ. Ζ΄, Εκδοτική Αθηνών, σ. 398-423.
Μητρ. Περγάμου, Ιωάννης (Ζηζιούλας), *Ελληνισμός και Χριστιανισμός. Η συνάντηση των δύο κόσμων*, εκδ. Αποστολική Διακονία, Αθήνα 2003.
Κογκούλης Ι.– Οικονόμου Χ.– Σκαλτσής Π., *Το Βάπτισμα*, εκδ. Ο.Χ.Α. Λυδία, Θεσσαλονίκη 1002.
Κόλτσιου Α., «Η γλώσσα της χριστιανικής γραμματείας», *Ιστορία της Ορθοδοξίας*, τμ. 2, σ. 452-539.
Κόντογλου Φ., *Η πονεμένη Ρωμιοσύνη*, εκδ. Αστήρ, Αθήνα 1963.
Μαρκόπουλος Θ., *στο σχολείο με … χαρτί και καλαμάρι*, εκδ. Καλειδοσκόπιο, Αθήνα 1999.
Ματσούκας Ν., *Οικουμενική Θεολογία*, εκδ. Πουρναρά, Θεσσαλονίκη 2005.
Νικόδημος ο Αγιορείτης, *Ομολογία πίστεως, ήτοι απολογία δικαιοτάτη*, Εν Βενετία 1819.
Ντεκάστρο Μ., *Βυζαντινή Τέχνη*. Οδηγός για παιδιά, εκδ. Κέδρος, Αθήνα 1990.
Η ίδια, *Διαβάζοντας τις βυζαντινές εικόνες*, εκδ. Νέοι Ακρίτες, Αθήνα 1992.
Παλιούρας Α., *Εισαγωγή στη Βυζαντινή Αρχαιολογία*, Πανεπιστήμιο Ιωαννίνων, Ιωάννινα 1998.
Παπαδόπουλος Σ., Γρηγόριος ο Θεολόγος. Σπουδή του βίου και του έργου του, εκδ. Αρμός, Αθήνα 1991.
Παπαθανασίου Θ., *Κοινωνική δικαιοσύνη και Ορθόδοξη Θεολογία*. Μια προκήρυξη, εκδ. Ακρίτας, Αθήνα 2001.
Πατριαρχική Απόδειξις της Α.Π.Θ. του Οικουμενικού Πατριάρχου κ. Δημητρίου επί τοις Χριστουγέννοις», *Εκκλησία 66* (1989).
Ράνσιμαν Σ., *Βυζαντινός Πολιτισμός*, μτφρ. Δ. Δετζώρτζη, εκδ. Ερμείας, Αθήνα 1978.
Ο ίδιος, *Η βυζαντινή θεοκρατία*, μτφρ. Ι. Ροηλίδης, εκδ. Δόμος, Αθήνα 1982.
Σιαμάκης Κ., *Εξωχριστιανικές μαρτυρίες για το Χριστό και τους Χριστιανούς*, εκδ. Ι. Μ. Εδέσσης, Πέλλης και Αλμωπίας, Θεσσαλονίκη 1995.
Σμέμαν Αλ., *Για να ζήσει ο κόσμος*, μτφρ. Ζ. Λορεντζάτος, εκδ. Αθηνά/σύνορο, Αθήνα 1970.
Ο ίδιος, *Πιστεύω,* μτφρ. Στ. Κομνηνός, εκδ. Ακρίτας, Αθήνα 1996.
Αρχιμ. Σωφρόνιος, *Ο Γέροντας Σιλουανός του Άθω*, έκδ. Ι.Μ. Τιμίου Προδρόμου, Έσσεξ Αγγλίας [2]1978.
Υφαντής Π. Αρ., *Όψεις και κριτήρια αγιότητας στην Ορθόδοξη Ανατολή και τη Χριστιανική Δύση*, Ηράκλειο 2004.
Ο ίδιος, *Κλήση, Πορεία, Μετοχή. Η πνευματική οντολογία της χριστιανικής αγιότητας*, εκδ. Αρμός 2010.
Ware Κ., Αρχή Ημέρας. *Η ορθόδοξη προσέγγιση της Δημιουργίας*, μτφρ. Ν. Τσιρώνη, Ιερόν προσκύνημα αγίου Γεωργίου του εν Ιωαννίνοις, 2007.
Ο ίδιος, Η *Ορθόδοξη Εκκλησία*, μτφρ. Ι. Ροηλίδης, εκδ. Ακρίτας, Αθήνα 1996.
Ο ίδιος, *Ο Ορθόδοξος Δρόμος*, μτφρ. Μ. Πάσχου, εκδ. Επτάλοφος, Αθήνα 1983.
Ο ίδιος, *Πώς να εισέλθω στην καρδιά;*, μτφρ. Π. Τσαλίκη-Κιοσόγλου, εκδ. εν πλω, Αθήνα 2015.
Ο ίδιος, «Διά της Δημιουργίας στον Δημιουργό», στο Ware Κ., Παπαθανασίου Α., Touraille J., *Εκκλησία και Κόσμος*, Κέντρο Μελετών
Ι.Μ. Κύκκου, Λευκωσία 2002.

ΘΡΗΣΚΕΙΟΛΟΓΙΚΑ

Αρχιεπ. Τιράνων και πάσης Αλβανίας Αναστάσιος (Γιαννουλάτος), *Ίχνη από την αναζήτηση του Υπερβατικού. Συλλογή θρησκειολογικών μελετημάτων*, εκδ. Ακρίτας, Αθήνα 2004.
Ο ίδιος, *Συνύπαρξη: Ειρήνη, φύση, φτώχεια, τρομοκρατία, αξίες*, εκδ. Αρμός, Αθήνα 2015.
Ο ίδιος, Ισλάμ. *Θρησκειολογική επισκόπησις*, εκδ. Πορευθέντες, Αθήνα 2002.
Boonstra J., Jansen H., Kniesmeyer J. (Eds.), *Antisemetism. A History Portrayed*, Anne Frank Foundation, Gravenhage 1989.
Βούδας, μτφρ. Ν. Τσουκαλά, *εκδ. Πλέθρον*, Αθήνα 1985.
Εμρέ Γ., «Το Ντιβάν», *ΣΥΝΑΞΗ* τχ. 20, σ. 102-104.
Ζιάκα Α., "Η έννοια του σώματος στο Ισλάμ", στο *Φιλία και Κοινωνία*, Τιμητικός τόμος στον Γρ. Δ. Ζιάκα (επιμ. Π. Παχής), εκδ. Βάνια, Θεσσαλονίκη, 2008.
Η ίδια, "Μουσουλμανικές ρήσεις και κατανοήσεις περί θρησκείας και πολιτικής" στο *Θρησκεία και Πολιτική*, Συναντήσεις 6, Στ. Ζουμπουλάκης (επιμ.), εκδ. Άρτος Ζωής, Αθήνα, 2016.
Ζιάκας Γρ., *Ισλάμ. Θρησκεία και Πολιτεία*, εκδ. Κ. Σφακιανάκη, Θεσσαλονίκη [3]2003.
Ο ίδιος, Θρησκείες και Πολιτισμοί της Ασίας, εκδ. Κ. Σφακιανάκη, Θεσσαλονίκη [2]2008.
Klostermaier K., *Buddhism. A Very Short Introduction*, Oxford University Press, Oxford 1999.
Knott K., Hinduism. *A Very Short Introduction*, Oxford University Press, Oxford 2000.
Κομφούκιος, *Ανάλεκτα*, μτφρ. Σ. Χαλικιάς, εκδ. Ίνδικτος, Αθήνα 2001.
Μαριόρας Μ., *Στα Μονοπάτια του Ισλάμ. Μουσουλμανικές προσεγγίσεις*, εκδ. Πεδίο, Αθήνα 2014.
Miller J., *Taoism: A Short Introduction*, Oneworld, Oxford 2003.
Μπαγκαβάτ Γκιτά, Το θείο τραγούδι. Ανθολογία, μτφρ. Γ. Ζωγραφάκης, εκδ. Δωδώνη, Αθήνα 1983.
Narayan R. K., Gods, *Demons and Others*, Penguin Books, 2001.
Ουπανισάδες. Ιερά ινδικά κείμενα, μτφρ. Σ. Σκαρτσής, εκδ. Καστανιώτη, Αθήνα 2009.
Paramhansa Yogananda, *Αυτοβιογραφία ενός Γιόγκι*, μτφρ. Ρ. Καρακατσάνη, εκδ. Κάκτος, Αθήνα 1991.
Pearl C. (Rv.) και Brookes R. S. (Rv), *Βασικές Αρχές του Ιουδαϊσμού*, μτφρ. Μ. Κρίσπης, εκδ. Κεντρικό Ισραηλιτικό Συμβούλιο Ελλάδος, Αθήνα 1997.
Ruthven M., *Islam. A Very Short Introduction*, Oxford University Press, New York 1997.
Solomon N., *Judaism. A Very Short Introduction*, Oxford University Press, 2000.

Τζελαλαντίν Ρουμί, *Στον κήπο του Αγαπημένου*, μτφρ. Κ. Κολύμβα, εκδ. Αρμός, Αθήνα 2003.
Το *Ιερό Κοράνιο*, μτφρ. Γ. Πεντάκης, εκδ. Δημιουργία/Α. Α. Χαρίσης, Αθήνα [2]1995.
Το *Ταό Τε Τσινγκ* στα ελληνικά, μτφρ. Δ. Πατσίλιας, εκδ. Καλέντης, Αθήνα 2014.
Hattstein M., *Ιστορία των Θρησκειών του Κόσμου*, μτφρ. Δ. Ρισάκη, εκδ. Ελευθερουδάκης, Αθήνα 2006.

ΛΟΓΟΤΕΧΝΙΚΑ

Αμπατζοπούλου Φρ., *Η λογοτεχνία ως μαρτυρία. Έλληνες πεζογράφοι για τη γενοκτονία των Εβραίων*, εκδ. Παρατηρητής, Θεσσαλονίκη 1995.
Άντριτς Ί., *Ο θάνατος στον τεκέ του Σινάν*, μτφρ. Ζ. Μούτις, εκδ. Παρατηρητής, Θεσσαλονίκη 1998.
Γκάαρντερ Γ., *Ο κόσμος της Σοφίας*, μτφρ. Μ. Αγγελίδου, εκδ. Λιβάνης-Νέα Σύνορα, Αθήνα 1994.
Ελύτης Οδ., *Ήλιος ο πρώτος*, εκδ. Ίκαρος, Αθήνα 1974
Ζέη Α., *Ο μεγάλος περίπατος του Πέτρου*, εκδ. Μεταίχμιο, Αθήνα 2011
Καβάφης Κ. Π., *Ποιήματα (1919-1933)*, τμ. Β΄, εκδ. Ίκαρος, Αθήνα 1970.
Καζαντζάκης Ν., *Ο Χριστός ξανασταυρώνεται*, εκδ. Καζαντζάκη, Αθήνα 2010.
Καρούζος Ν., *Τα ποιήματα,* τ. Α΄, εκδ. Ίκαρος, Αθήνα 1993.
Κάτζολα-Σαμπατάκου Β., *Δε θέλω να μου λένε τι να κάνω*, εκδ. Μίνωας, Αθήνα 2014.
Coelho P., *Ο Αλχημιστής*, μτφρ. Μ. Φερρέιρα-Χαδιρόγλου, εκδ. Λιβάνη, Αθήνα 1996.
Μουρίκη Κ., *Ο Γκασμέντ με τη φλογέρα*, εκδ. Παπαδόπουλος, Αθήνα 2004.
Μπόιν Τζ., *Το αγόρι με τη μπλε πυτζάμα*, μτφρ. Α. Μοσχονά, εκδ. Κέδρος, Αθήνα 2006.
Ντε Σαιντ-Εξιπερύ Α., *Ο Μικρός Πρίγκιπας*, μτφρ. Σ. Τσίρκας, εκδ. Ηριδανός, Αθήνα 1983.
Σαίξπηρ Ουιλ., *Ο έμπορος της Βενετίας*, μτφρ. Ε. Μπελιές, εκδ. Κέδρος, Αθήνα 1999.
Σαρή Ζ., Ε.Π., εκδ. Πατάκη, [26]Αθήνα 2016.
Η ίδια, *Ο κύριός μου*, εκδ. Πατάκη, Αθήνα [17]2016.
Σβορώνου Ε., *Σκληρό καρύδι*, εκδ. UNHCR / Καλειδοσκόπιο, Αθήνα [2]2016.
Τασιόπουλος Β., *Γιατί απέναντι;*, εκδ. Σύγχρονοι Ορίζοντες, Αθήνα 2013.
Το ημερολόγιο της Άννας Φρανκ, μτφρ. Ρ. Χάτχουτ, εκδ. Πατάκη, Αθήνα 2012.
Υφαντής Γ., *Μυστικοί της Ανατολής*, εκδ. Πατάκη, Αθήνα, 2000.
Χριστιανόπουλος Ντ., *Οι προγραμματισμένοι στο χαμό. Ποιήματα Θεσσαλονικέων ποιητών για την καταστροφή των Εβραίων της Θεσσαλονίκης*. Επιλογή, εκδ. Διαγώνιος, Θεσσαλονίκη 1990.
Yousafzai M., *Με λένε Μαλάλα*, μτφρ. Α. Κορτώ, εκδ. Πατάκη, Αθήνα 2015.

ΑΠΟ ΣΧΟΛΙΚΑ ΕΓΧΕΙΡΙΔΙΑ

Καριώτογλου Α. –Ροδίτης Γ., *Εκκλησία μια νέα κοινωνία σε πορεία (Γ΄ Γυμνασίου)*, Ο.Ε.Δ.Β. Αθήνα [7]1992.
Τσακτσίρας Λ. – Ορφανουδάκης Ζ. – Θεοχάρη Μ. , *Ιστορία Ρωμαϊκή και Βυζαντινή (Β΄ Γυμνασίου)*, Ο.Ε.Δ.Β., Αθήνα [24]2005.
ΥΠΕΠΘ/ΠΑΙΔΑΓΩΓΙΚΟ ΙΝΣΤΙΤΟΥΤΟ, Με το Χριστό στον αγώνα (Ε΄ Δημοτικού), Ο.Ε.Δ.Β., Αθήνα [2]1995.

ΠΗΓΕΣ ΕΙΚΟΝΙΣΤΙΚΟΥ ΥΛΙΚΟΥ

Από βιβλία

Αχείμαστου – Ποταμιάνου Μ., *Βυζαντινές Τοιχογραφίες*, Εκδοτική Αθηνών, Αθήνα 1995.
Βοκοτόπουλος Π., *Βυζαντινές Εικόνες*, Εκδοτική Αθηνών, Αθήνα 1995.
Εκπαιδευτική Ελληνική Εγκυκλοπαίδεια, *Οι Θρησκείες*, τ. 21, Εκδοτική Αθηνών, Αθήνα 1992.
Engagement Calendar, Ημερολόγιο Unicef, 1979.
Engagement Calendar, Ημεροδείκτης Unicef, 1986.
Ημερολόγιο 1996, Ι.Μ. Βατοπαιδίου, Άγιον Όρος.
Ημερολόγιο 2000, Ι.Μ. Βατοπαιδίου, Άγιον Όρος.
Καλαφάτης Σ., *Άθως. Τα χρώματα της πίστης*, εκδ. Άγρα, Αθήνα 2014.
Κόντογλου Φ., *Έκφρασις της Ορθοδόξου Εικονογραφίας*, Τόμος Α' και Β', εκδ. Αστήρ, Αθήναι, 1979.
Μπαλτογιάννη Χρ., *Εικόνες Μήτερ Θεού*, εκδ. Αδάμ, Αθήνα 1994.
National Geographic, *Οι καλύτερες φωτογραφίες*, εκδ. ΤΟ ΒΗΜΑ, χ.χ.
Ντε Σαιντ-Εξυπερί Α., *Ο Μικρός Πρίγκιπας*, μτφρ. Θ. Δαρβίνη, εκδ. Καθημερινή, Αθήνα 2016.
Ντουάνο Ρ., *Icons*, κείμ. Ζαν-Κλωντ Γκωτράν, εκδ. Taschen/Γνώση, χ.χ.
Sullivan L. E., *Η θρησκευτική παράδοση του Εβραϊσμού*, μτφρ. Δ. Παπαβασιλείου, εκδ. Κυβέλη, Αθήνα, 2002.
Das Judentum, Text und Folien, Religionspädagogisches Seminar der Diözese Regensburg, 1994.
Der Islam, Folien und Erläuterungen, Religionspädagogisches Seminar der Diözese Regensburg, 1993.

Εικονιστικό Υλικό από το ΙΕΠ για το μάθημα των Θρησκευτικών

Θ 1: Σύμβολα κατακομβών - Κατακόμβη Αγ. Καλλίστου
Θ 2: Έλληνες φιλόσοφοι, Μπάντσκοβο Βουλγαρίας – Ιουλιανός - Ναός του Ηφαίστου, Αθήνα - Άγιος Δημήτριος, Θεσσαλονίκη - Πορτρέτα Φαγιούμ - Ο Χριστός, Ι.Μ. Αγ. Αικατερίνης του Σινά
Θ 3: Από τη Μονή Φιλανθρωπηνών - Άγιος Σιλουανός
Θ 4: Η Φιλοξενία του Αβραάμ, Αντρέι Ρουμπλιώφ - Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο, Στρασβούργο

Θ 5: Το τείχος των δακρύων και το τέμενος του Ομάρ στη σημερινή Ιερουσαλήμ - Η Καάμπα στη Μέκκα
Θ 6: Το σύμβολο του γιανγκ και γιν

Εικονιστικό Υλικό από το Διαδίκτυο

ΘΕΜΑΤΙΚΗ ΕΝΟΤΗΤΑ 1

- Φωτογραφία ενότητας https://gr.pinterest.com/pin/466192998901094943
- Άννα Φρανκ http://www.historyextra.com/article/people-history/7-facts-anne-frank-diary-life-house
- Η γιορτή, Μπ. Πυλαρινός http://pilarinos.blogspot.gr/2008/10/blog-post_19.html
- Ο λευκός άγγελος, Ιερά Μονή Μιλέσεβα http://www.romfea.gr/psaltiki-kai-politismos/12587-eisagogikai-kalosorisma
- Η μεταστροφή του Απ. Παύλου, Oleg Shurkus https://gr.pinterest.com/garykovacik/christs-apostles/
- Ο Απ. Παύλος συγγράφει τις επιστολές του, Valentin de Boulogne http://www.jesuswalk.com/philippians/artwork-st-paul.htm
- Ο Ιουστινιανός και η συνοδεία του, Άγ. Βιτάλιος Ραβέννα http://www.wikiwand.com/el
- Κωνσταντινούπολη http://www.newsbomb.gr/ellada/ethnika/story/700167/san-simera-h-alosi-tis-konstantinoypolis
- Βασιλική της Τριερ https://selidesistorias.wordpress.com/2015/02/26/από-τη-ρώμη-στο-βυζάντιο-μέρος
- Χριστός η Άμπελος, Θεοφάνης ο Κρης http://www.pi-schools.gr/lessons/aesthetics/eikastika/afises/index.php?id=25&v=2I.
- Μ. Ξενοφώντος https://panosz.wordpress.com/2013/03/08/agion_oros-15/
- Άγιος Νικόδημος ο Αγιορείτης, Φ. Κόντογλου http://www.alavastron.net/2016/06/Index-Nikodimos-Exomologitarion.html
- Στις κορυφές των βράχων, Μετέωρα, φωτ. Κ. Μπαλάφας http://www.pentapostagma.gr/2013/10/kostas-mpalafas-fotografos.html

ΘΕΜΑΤΙΚΗ ΕΝΟΤΗΤΑ 2

- Φωτογραφία ενότητας http://alexiptoto.com
- Παιδικό παιχνίδι http://iteakarditsas.blogspot.gr/2015/04/blog-post_17.html
- Φιλενάδες, Θ. Τριανταφυλλίδη http://monsieurcocosse.blogspot.gr/2014/01/blog-post.html
- παιδάκια αγκαλιασμένα https://www.flickr.com/photos/fotograzio/4115541695
- Απ. Παύλος, ψηφιδωτό, Ραβέννα http://www.byzantineathens.com/alphapiomicronsigmatauomicronlambdaomicronsigma-pialphaupsilonlambdaomicronsigma.html
- Ο απόστολος Παύλος κηρύττει στον Άρειο Πάγο, Σπύρος Βασιλείου http://www.monastiria.gr/arthografia/paterika-eklisiastika/i-poreia-tou-apostolou-paulou-stin-ellada/
- Πάπυρος Π52 https://norfid.wordpress.com
- Μεγαλογράμματη βυζαντινή γραφή http://vizantinonistorika.blogspot.gr/2013/09/blog-post_3.html
- Ιουστίνος ο Φιλόσοφος http://www.impantokratoros.gr
- Μ. Βασίλειος http://www.pemptousia.gr/2011/12/thelo-na-miliso-gia-ton-agio-basilio/
- Γρ. ο Θεολόγος (Ντέτσανι) https://iconandlight.wordpress.com/2014/01/page/2/
- Ι. Χρυσόστομος http://www.pentapostagma.gr/2015/06
- Οι Τρεις Ιεράρχες ως μοναχοί Θεολόγοι, Γ. Κόρδης https://www.facebook.com/photo.php?fbid=10211499607187026&set=a.2108711918586.126921.1269234149&type=3&theater
- Φωτογραφίες με εικόνες βίας http://www.triklopodia.gr http://www.ethnos.gr/arxiki_selida/arthro/giannis_mpexrakis_o_maximos-2232916
- Ερείπια του αρχαίου ναού του Δία στην Ολυμπία http://gr.depositphotos.com/32551669/stock-photo-the-temple-of-zeus-ruins.html
- Αγία Σοφία http://www.dogma.gr/diafora/periigitheite-eikonika-sti-thryliki-agia-sofia-stin-poli
- Η προδοσία (λεπτομέρεια),Ι.Μ. Βατοπαιδίου http://ktdrus.gr/index.files/pravoslavye.html
- Η προδοσία (λεπτομέρεια), Θεοφάνης ο Κρης, http://agioritikesmnimes.pblogs.gr/tags/eikona-gr.html
- Φώτης Κόντογλου,Γ. Κόρδης http://theologosgr.blogspot.gr/2013/07/blog-post_6337.html

ΘΕΜΑΤΙΚΗ ΕΝΟΤΗΤΑ 3

Φωτογραφία ενότητας https://gr.pinterest.com/pin/382172718364905400/

- Παιδιά στη σκάλα https://gr.pinterest.com/pin/375980268867147236/
- παιδιάhttp://aromalefkadas.gr/%CF%80%CE%B1%CE%B9%CF%87%CE%BD%CE%AF%CE%B4%CE%B9%CE%B1-
- Άνθρωπος – θάλασσα – ήλιος http://www.runningnews.gr/item.php?id=19933
- Φωτογραφία, Don Mc Cullin http://theredlist.com/wiki-2-16-601-795-view-war-reporting-photojournalism-profile-mccullin-don.html#photo
- Η Αγία Τριάς, Γ. Κόρδης
- https://www.facebook.com/photo.php?fbid=10209423314321002&set=a.1230033352171.36033.1269234149&type=3&theater
- Ο Ευαγγελισμός, Sorin Dimitrescu https://www.wikiart.org/en/sorin-dumitrescu/the-annunciation-study-5
- Παλαιοχριστιανικό Βαπτιστήριο Στόβων, ΠΓΜΔ http://cityculture.gr/2016/07/stovi-ke-iraklia-ligkistis-isopolitides-polis-tis-makedonias-tin-periodo-tis-isteris-archeotitas
- Φωτ. Ζαχαρίας Στέλλας http://blog.visitgreece.gr/el/%CE%BA%CE%B1%CF%80%CE%BF%CE%B9%CE%B5%CF%83-
- Πουλιά https://gr.pinterest.com/pin/442971313325491743/

- Από τη θεία λειτουργία https://www.facebook.com/PhotoKontos/photos/a.627049090828631.1073741883.135671403299738/627477520785788/?type=3&theater
- Νεκρή φύση Louis Melendez https://gr.pinterest.com/trentacapilli/luis-mel%C3%A9ndez/
- Χέρια, Χ. Μποκόρος https://el.wikipedia.org/wiki/%CE%A7%CF%81%CE%AE%CF%83%CF%84%CE%BF%CF%82_%CE%9C%CF%80%CE
- Κιβωτός του κόσμου http://newpost.gr/ellada/577316/h-kibwtos-toy-kosmoy-kai-h-ellhnikh-omospondia-athlhtismoy-kwfwn-enwnoyn-tis-dynameis-toys
- Παιδιά με μπαλόνια https://www.facebook.com/photo.php?fbid=724982820914165&set=ecnf.100002073612985&type=3&theater
- Τοπίο https://gr.pinterest.com/pin/345651340120576730/
- Βαν Γκονγκ http://www.lifo.gr/team/bitsandpieces/38948
- Π. Κλεέ, Ψάρια https://gr.pinterest.com/pin/134404370104708877/
- Π. Κλεε, Πουλιά https://gr.pinterest.com/pin/157485318195317757/
- Κ. Μαλέας, Ελαιόδεντρα στη Μυτιλήνη http://annagelopoulou.blogspot.gr/2015/07/blog-post_29.html
- Φωτογραφίες με ζώα https://www.flickr.com/photos/baalands/2351165060/ https://gr.pinterest.com/pin/292452569538272828/
- Αγ. Σιλουανός http://imverias.blogspot.gr/2012/05/blog-post_1873.html
- Τζιότο, Κήρυγμα του Αγ. Φραγκίσκου στα πουλιά http://purplepassionflower.blogspot.gr/2016/03/blog-post.html
- Κ.Παρθένης, Χορός Άνοιξης http://galaxiakoidioniro.blogspot.gr/2015/05/k-1878-1967.html
- Α.Κιλεσσόπουλος http://sfrang2.blogspot.gr/2011/01/blog-post_16.html

ΘΕΜΑΤΙΚΗ ΕΝΟΤΗΤΑ 4

- Φωτογραφία εισαγωγικό http://themetapicture.com/thinking-together/
- Πέτρος και Παύλος http://www.saint.gr/642/saint.aspx
- Πέταγμα, Goran Stamenkovic https://gr.pinterest.com/pin/188658671861778850/
- Α' Οικουμενική Σύνοδος, Μ. Δαμασκηνός https://gr.pinterest.com/pin/160440805453223442
- Άγ. Γρηγόριος Νύσσης, Μονή Χώρας https://en.wikipedia.org/wiki/Gregory_of_Nyssa
- Άγ. Γρηγόριος ο Παλαμάς, Μονή Χώρας http://agiosvasileiospeiraiws.blogspot.gr/2011_03_01_archive.html
- Αγ. Αθανάσιος, Φ. Κόντογλου http://aktines.blogspot.gr/2015/01/blog-post_732.html
- Αγ. Γρηγόριος ο Θεολόγος, Μονή Χώρας http://www.easypedia.gr/el/articles/%CE%B3/%CF%81/%CE%B7/ 50f3.html
- Η επιστροφή του άσωτου γιού, Soichi Watanabe https://gr.pinterest.com/pin/60869032437857950/
- Φωτογραφία με σταυρό http://www.newsbeast.gr/travel/destinations/arthro/668295/i-kuriaki-tou-pasha-se-olo-ton-kosmo
- Αγία και Μεγάλη Σύνοδος, Κρήτη 2016 http://aktines.blogspot.gr/2016/01/blog-post_909.html

ΘΕΜΑΤΙΚΗ ΕΝΟΤΗΤΑ 5

- Φωτογραφία ενότητας http://www.protothema.gr/travelling/article/510248/
- Το άστρο του Δαυίδ https://el.wikipedia.org/wiki/%CE%86%CF%83%CF%84%CF%81%CE%BF_%CF%84%CE%BF%CF%85_%CE%94%C
- Σοφάρ http://katohika.gr/diethni/xameno-sofar-kerato-kriariou-anakoinosei-eleusi-messia
- Εβραίοι προσευχόμενοι http://eclass31.weebly.com/
- Παιδί με φλογέρα https://ainafetst.wordpress.com/2013/04/19/tendre/
- Στρατόπεδο Άουσβιτς – Μπίρκεναου https://el.wikipedia.org/wiki/
- Χάρτης Παγκόσμιας κατανομής Ισλαμικών πληθυσμών http://www.liberal.gr/arthro/73606/apopsi/arthra/i-oikonomia-tou-islam-ta-prota-chronia-kai-pos-epirease-tin-dusi.html
- Το κοράνιο http://www.hitandrun.gr/pio-sichnes-anafores-se-via-skotomous-ke-katastrofes-sti-vivlo-apo-oti-sto-korani-simfona-erevna
- Μικρό παιδί προσεύχεται https://mulpix.com/post/11415251635168244466.html
- Μουσουλμάνοι προσευχόμενοι http://www.newsonly.gr/arxiki/arthro/epixeiroun_na_mplokaroun_to_tzami_ston_botaniko-128912858
- Μουσουλμάνος προσευχόμενος http://storyofgod.natgeotv.com/gr
- Μάστζιντ αλ-Χαράμ (Το μεγάλο Τέμενος) στη Μέκκα https://gr.pinterest.com/airenejimenez/la-meca
- Ιμάμης http://eugpapanikolaou.blogspot.gr/2014/02/blog-post_2139.html
- Περιστρεφόμενοι δερβίσηδες http://www.musicheaven.gr/html/modules.php?name=News&file=article&id=3726
- Μαλάλα Γιουσαφζάι http://www.paraskhnio.gr/sti-malala-gioysafzai-to-vraveio-zaxa/

ΘΕΜΑΤΙΚΗ ΕΝΟΤΗΤΑ 6

- Η ιερή συλλαβή Ωμ http://searchofpoetry.blogspot.gr/2013/06/3.html
- Η ιστορία του Ράμα https://www.dreamstime.com/stock-images-rama-his-wife-sita-wood-carving-image6705534
- Ο Σίβα http://ebooks.edu.gr/modules/ebook/show.php/DSGYM-B111/539/3550,14573
- Madurai http://touristikos-odigos.blogspot.gr/2015/10/meenakshi-33000.htm
- Ο Χρυσός Ναός της Αμριτσάρ https://el.wikipedia.org/wiki/%CE%A7%CF%81%CF%85%CF%83%CF%8C%CF%82_%CE%9D%CE%B1%CF%8C%CF

- Ρ. Ταγκόρ – Μ. Γκάντι https://cmmr65.wordpress.com/2014/10/31/a-few-halloween-costume-ideas-for-introverts
- Ινδοϊστής διαλογίζεται http://www.samsam.net/godsdiensten/boeddhisme/
- Μάνταλα http://obviousmag.org/archives/2007/12/criacao_e_destr.html
- Βαρανάσι http://www.iitbhu.ac.in/RRTECE2017
- Ιερές αγελάδες https://www.nikona.gr
- Γιορτή Holi στο Νέο Δελχί https://neverthoughtabout.wordpress.com
- Γκουρού http://www.iefimerida.gr/news/145037
- Anandamayi Maa https://gr.pinterest.com/jay1124/anandamayi-ma
- Ινδία http://signaturetrvl.blogspot.gr/2015/03/blog-post.html
- Ο τροχός με τις οχτώ ακτίνες http://to-periodiko-mas.blogspot.gr/2013/01/blog-post_17.html
- Ο Σιντάρτα Γκαουτάμα https://el.wikipedia.org/wiki
- Χρυσή στούπα Σουενταγκόν http://www.heronia.com/destinations/
- Βουδιστικό μοναστήρι στο Θιβέτ http://www.versustravel.eu/proorismos/87/thibet
- Χαμογελαστός Βούδας https://pixabay.com/el/σιντάρτα-γκαουτάμα
- Βουδιστές μοναχοί http://www2.iefimerida.gr/news/20135/%CE%B1%CF%85%CF%84%CE%BF%CF%80%CF%85%CF%81%CF%80%CE
- Δαλάι Λάμα http://www.express.co.uk/news/world/608103/Dalai-Lama
- Βούδας με σηκωμένο χέρι http://taxydromos.gr/m/m_article.php?id=160960
- Κομφούκιος http://filosofoi-tou-dromou.blogspot.gr/2015/02/551-479-x.html
- Άγαλμα Κομφούκιου https://www.sansimera.gr/quotes/authors/38
- Λάο Τσε http://www.holoong.com/original-painting-laozi-authentic-work-figure-painting_vs6209.html
- Η λέξη σοφός στα κινέζικα https://onthewaytoithaca.wordpress.com/category/%CE%B8%CF%81%CE%B7%CF%83%CE%BA%CE%B5%CE%AF
- Κινέζικη πρωτοχρονιά http://www.iefimerida.gr/content/249635/protohronia-stin-kina
- Ο χορός του δράκου http://www.thestorypedia.com
- Χαιρετισμός «Νάμαστε» https://travel.eleftheriaonline.gr

Βάσει του ν. 3966/2011 τα διδακτικά βιβλία του Δημοτικού, του Γυμνασίου, του Λυκείου, των ΕΠΑ.Λ. και των ΕΠΑ.Σ. τυπώνονται από το ΙΤΥΕ - ΔΙΟΦΑΝΤΟΣ και διανέμονται δωρεάν στα Δημόσια Σχολεία. Τα βιβλία μπορεί να διατίθενται προς πώληση, όταν φέρουν στη δεξιά κάτω γωνία του εμπροσθόφυλλου ένδειξη «ΔΙΑΤΙΘΕΤΑΙ ΜΕ ΤΙΜΗ ΠΩΛΗΣΗΣ». Κάθε αντίτυπο που διατίθεται προς πώληση και δεν φέρει την παραπάνω ένδειξη θεωρείται κλεψίτυπο και ο παραβάτης διώκεται σύμφωνα με τις διατάξεις του άρθρου 7 του νόμου 1129 της 15/21 Μαρτίου 1946 (ΦΕΚ 1946,108, Α').

Απαγορεύεται η αναπαραγωγή οποιουδήποτε τμήματος αυτού του βιβλίου, που καλύπτεται από δικαιώματα (copyright), ή η χρήση του σε οποιαδήποτε μορφή, χωρίς τη γραπτή άδεια του Υπουργείου Παιδείας, Έρευνας και Θρησκευμάτων / ΙΤΥΕ - ΔΙΟΦΑΝΤΟΣ.

Κωδικός Βιβλίου: 0-21-0192
ISBN 978-960-06-5487-5

ΙΤΥΕ "ΔΙΟΦΑΝΤΟΣ"
ινστιτούτο τεχνολογίας υπολογιστών & εκδόσεων

(01) 000000 0 21 0192 7